

**HÂFİZ İBRAHİM'İN
ŞİİRLERİNDE OSMANLI İZLERİ**

Ömer Faruk KARAKUŞ

**Yüksek Lisans Tezi
Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doç. Dr. Nurullah YILMAZ**

2019

Her Hakkı Saklıdır.

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ömer Faruk KARAKUŞ

HÂFİZ İBRAHİM'İN ŞİİRLERİNDE OSMANLI İZLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Nurullah YILMAZ

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

14 /06/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Hâfız İbrahim'in Şiirlerinde Osmanlı İzleri" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

14.06.2019

Ömer Faruk KARAKUŞ

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6- (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7- (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Nurullah Yılmaz danışmanlığında, Ömer Faruk KARAKUŞ tarafından hazırlanan bu çalışma 14/ 06 /2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Sait Uylaş

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. İbrahim Ethem POLAT

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Nurullah YILMAZ

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
HÂFİZ İBRAHİM'İN YAŞADIĞI DÖNEM (1871-1932)	1
I. SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL ŞARTLAR.....	1
II. MISIR'DA MODERN ARAP ŞİİRİ VE ÖNCÜLERİ	9
A. Neoklasikler	10
B. Divan Ekolü.....	11
C. Mehcer Ekolü	11
D. Apollo Ekolü	12

BİRİNCİ BÖLÜM

HÂFİZ İBRAHİM'İN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	14
1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	19
1.3. ESERLERİ	21
1.3.1. Divânu Hâfız	21
1.3.2. Rivâyetu'l-Bu'esâ li Viktor Hugo.....	21
1.3.3. el-Mûcez fi 'İlmi'l-İktisâd.....	22
1.3.4. Leyâli Satîh	22
1.3.5. 'Umariyyetu Hâfız	22

İKİNCİ BÖLÜM

HÂFİZ İBRAHİM'İN ŞİİRLERİNDE OSMANLI İZLERİ

2.1. SULTAN ABDÜLHAMİD'İN TAHTA OTURUŞU VESİLESİYLE KUTLAMA (BİRİNCİ ŞİİR).....	28
TEHNETU'S-SULTAN 'ABDÜLHAMİD Bİ 'İDİ CULÛSİHİ.....	32
2.2. SULTAN ABDÜLHAMİD'İN TAHTA OTURUŞU VESİLESİYLE KUTLAMA (İKİNCİ ŞİİR)	34

TEHNIETU'S-SULTAN 'ABDÜLHAMÎD Bİ 'ÎDİ CULÛSİHİ.....	36
2.3. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ BAYRAMI.....	38
'ÎDU TE'SİSİ'D-DEVLETİ'L-'ALİYYE	39
2.4. OSMANLI İNKILABI.....	43
EL-İNKİLÂBUL'L- 'USMÂNÎ	45
2.5. OSMANLI ANAYASASI BAYRAMI.....	48
'ÎDU'D-DUSTÛRİ'L-'USMÂNÎ.....	52
2.6. OSMANLI DONANMASINA SELAM.....	54
TAHİYYETEN Lİ 'USTÛLİ'L-'USMÂNÎ	56
2.7. TRABLUS SAVAŞI	59
HARBU TARABLUS	61
2.8. OSMANLI PİLOTU FETHİ BEYİ KARŞILAMA	64
İSTİKBÂLU'T-TAYYÂRİ'L-'USMÂNÎ FETHÎ BEK.....	66
2.9. FETHİ VE SÂDİK BEYLERE AĞIT.....	68
RİSÂ' FETHİ VE SÂDİK	69
2.10. BÜYÜK SAVAŞ	69
HARBU'L 'UZMÂ.....	70
2.11. AYASOFYA	71
AYASOFYA	72
2.12. ZAHMET ÇEKTİKTEN SONRA BAŞARISIZ OLMAK.....	75
EL-İHFAK BA'DE'L-KEDD.....	76
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	78
ÖZGEÇMİŞ.....	80

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÂFİZ İBRAHİM'İN ŞİİRLERİNDE OSMANLI İZLERİ

Ömer Faruk KARAKUŞ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nurullah YILMAZ

2019, 80 Sayfa

Jüri: Doç. Dr. Nurullah YILMAZ (Danışman)

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Doç. Dr. İbrahim Ethem POLAT

Arap şiirinin 19. yy. ile birlikte önemli bir gelişim süreci içerisine girdiğini söyleyebiliriz. Bu dönemdeki siyasal, sosyal ve kültürel gelişmelerden etkilenen Mısır'da birçok fikir akımı ortaya çıkmıştır. Birtakım fikir adamı ve edebiyatçıların öncülüğünü yaptığı toplumsal ve kültürel hayatın Batı'ya açılmasının projesi olan Arap Nahda hareketi ile birlikte Arap şiiri de Batı'daki modern şiir akımlarını takip ederek yeni bir meca içerisine girmiştir. Klasik Arap edebiyatını canlandırmada önemli bir rol üstlenen modern Arap şiir ekollerinden Divân ekolünün önemli temsilcilerinden biri olan Hâfız İbrahim, Osmanlı ve Hilafet yanlısı şiirleriyle döneme damgasını vurmuştur.

Çalışmamızda Mısırlı Türk dostu bir şairin gözünden özellikle Sultan II. Abdülhamid'in 33 yıllık saltanatı süresi boyunca Hilafet kavramı çerçevesinde Mısır ile İstanbul arasındaki bağı irdelemeyi amaçladık.

Anahtar Kelimeler: Arap Şiiri, Hâfız İbrahim, Osmanlı.

ABSTRACT**MASTER THESIS****OTTOMAN TRACES IN THE POETRY OF HAFIZ İBRAHİM****Ömer Faruk KARAKUŞ****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Nurullah YILMAZ****2019, 80 Page****Jury: Assoc. Prof. Dr. Nurullah YILMAZ (Supervisor)****Prof. Dr. Sait UYLAŞ****Assoc. Prof. Dr. İbrahim Ethem POLAT**

It is possible to say that Arabic poetry has entered an important development process in the 19 th century. In Egypt, influenced by the political, social, and cultural developments in this period, many movements of ideas have emerged. Along with the Arab Nahda movement, which is the project of opening social and cultural life to the West under the leadership of some intellectuals and men of letters, Arab poetry has taken a new turn by following modern poetry movements in the West. Hâfiz İbrahim, one of the important representatives of the Divan school, one of the modern Arab schools of poetry, which played an important role in reviving classical Arabic literature, marked the period with his pro-Ottoman and pro-Caliph poems.

In this study, we aimed to explore the relationship between Egypt and Istanbul within the framework of the Khilafah concept especially during the 33-year reign of Sultan Abdulhamid II from the eyes of an Egyptian Turkish-friendly poet.

Keywords: Arab Poetry, Hâfiz İbrahim, Ottoman.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada aşağıdaki transkripsiyon sistemine uyulmuştur:

h :خ	h :ح	c :ج	s :ث	t :ت	b :ب	أ,ع, ' :أ
s :ص	ş :ش	s :س	z :ز	r :ر	z :ذ	d :د
g :ق	f :ف	ğ :غ	' :ع	z :ظ	t :ط	ض :د
y :ي	h :ه	v :و	n :ن	m :م	l :ل	k :ك

Sesliler

â , آ, اى :â	ي :î	ئو :û
a,e :-	i : -	u :-

Transkripsiyon açısından ayrıca şu hususlara da dikkat edilmiştir:

- a-** Harf-i tarifler cümle başında küçük harfle yazılmıştır. el-Bârûdî gibi.
- b-** Başında harf-i tarif bulunan kelimelerin transkripsiyonu, başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu esas alınarak yapılmıştır. el- Medresetu'l-Mubtedeyân gibi.
- c-** Terkip halinde bulunan isim ve lakapların cüzleri ayrı değil bitişik yazılmıştır. Abdullah, Abdülhamid gibi.
- d-** Terkip halinde bulunan ifadelerde (kitap adı, şahıs adı vb.) ve vaslı gerektiren yerlerde muzâfın irabı yazıda gösterilmiştir. Dîvânu Hâfız, gibi.
- e-** Türkçede yaygın olarak kullanılan Arapça kökenli isimlere transkripsiyon uygulanmamıştır. Ali, Ömer, Osman, Abdullah, Süleyman, Abdurrahman, Harun, Abbas, Musa, Mustafa gibi.

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	: bin
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Hz.	: hazreti
S.	: sayı
thk.	: tahkik
vd.	: ve diğerleri
vb.	: ve benzeri
yy.	: yüz yıl

ÖNSÖZ

19. yy'da Mısır'ın Fransızlar tarafından işgaliyle başlayan süreçle birlikte Arap edebiyatı yeni bir döneme girmiştir. Modern Arap edebiyatı diye tabir ettiğimiz bu dönemde Osmanlı Devleti'nin önemli eyaletlerinden biri olan Mısır, sosyal ve kültürel alanda birçok yeniliğe imza atmasına rağmen Osmanlı idaresinden günden güne kopmuş, sonrasında İngilizler tarafından işgal edilip sömürgeleştirilmesi üzerine birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde bu havayı teneffüs etmiş olan Mısırlı bazı edipler gibi Türk bir anneden dünyaya gelen Hâfız İbrahim de kurtuluş ve çözümü Osmanlı Devleti'nin desteklenmesinde görmüş bu sebeple Hilafete olan bağlılığına birçok şiirinde vurgu yapmıştır. Nitekim Hâfız İbrahim Mısır'ın Osmanlı Devleti ile olan bağımlı Avrupa emperyalizminden kurtulabilmesi için adeta bir silah olarak değerlendirmiştir.

Kaldığı biz Mısır'daki söz konusu değişim ve gelişim sürecini Osmanlı Devleti'nden bağımsız olarak değerlendirmenin eksik, hatta hatalı olacağını düşündük. Üstelik bu süreçte etkin rol alan Mısırlı edip ve şairler tarz olarak bize Tanzimat dönemi Osmanlı aydın tipini çağrıştırmaktaydı. Biz de Osmanlı Devleti ve Türklere olan bağlılığımızı her fırsatta dile getirmiş olan dönemin güçlü edebî figürlerinden Hâfız İbrahim'i Yüksek Lisans tez çalışma konusu olarak seçtik.

Çalışmamız giriş ve sonuç bölümü dahil toplam dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Hâfız İbrahim'in yaşadığı dönemi siyasî, sosyal ve kültürel şartlar içerisinde ele aldık. Bu arada dönemin etraflıca anlaşılmasını desteklemesi açısından Mısır'da Modern Arap Şiiri ve öncülerine değindik. Birinci bölümde Hâfız İbrahim'in biyografisi, edebî kişiliği ve eserlerine yer verdik. İkinci bölümde çalışmamızın hareket noktasını oluşturan "Hâfız İbrahim'in Şiirlerinde Osmanlı İzleri" başlığı altında Hâfız İbrahim'in Osmanlı ile ilgili şiirlerini muhteva yönünden inceledik. Sonuç bölümünde ise Mısırlı Türk dostu bir şairin gözünden özellikle Sultan II. Abdülhamid'in 33 yıllık saltanat süresi boyunca Hilafet bağlamında Mısır ile İstanbul arasındaki duygusal bağı irdelemeye çalıştık.

Bu çalışmayı oluşturma sürecinde gerek tavsiyeleri gerekse kıymetli yardımlarını benden esirgemeyen Danışman hocam Sayın Doç. Dr. Nurullah YILMAZ'a ve her daim beni destekleyen aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

HÂFİZ İBRAHİM'İN YAŞADIĞI DÖNEM (1871-1932)

I. SİYASİ, SOSYAL VE KÜLTÜREL ŞARTLAR

Edebiyat, özel ve genel olaylarla etkilenen halk hayatının yansıdığı bir ayna gibi olmasından dolayı edebiyat araştırmalarında işaret edilen dönemde gerçekleşen tarihi hadiselerin bilinmesinde fayda vardır. Dolayısıyla bu bilgiler ışığında 19. yy. modern Arap edebiyatının doğuşunu, gelişmesini ve siyasî, kültürel serüvenini incelememiz, asıl konumuza çok yönlü bakmamızı sağlayacak ve bu tarihî arka plan ışığında modern dönemde Mısırlıların Osmanlı hakkındaki sahip oldukları hafızaları ile tarihî konjonktürde sahip oldukları hafızaları arasındaki ilişkileri, benzerlikleri ve farklılıkları tespit etmemize yardımcı olacaktır.¹ Çalışmamızda Osmanlı ile ilgili şiirlerinden bahsedeceğimiz Hâfız İbrahim'in yaşadığı dönemde Mısır, yarı bağımsız şekilde Osmanlı Devleti yönetimi altında olduğu için Mısır ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyo-kültürel durumlarıyla birlikte analiz etmek gerekir.²

Modern Arap edebiyatının inkişaf etmesindeki en önemli olay Napolyon Bonapart'ın 1798'de gerçekleştirdiği Mısır seferidir.³ “*Büyük şöretler ancak Doğu'da elde edilir. Avrupa (bu iş için) çok küçük...*” diyen Fransız komutan Napolyon, 300 gemi, 50 bin asker ve 151 ilim adamından oluşan büyük bir orduyla İskenderiye civarına çıkıp 23 Temmuz'da da Kahire'yi işgal etmişti.⁴ Mısır halkının ilk etapta duyduğu korku ve telaş uzun sürmese de bir ferman ile kurtarıcı ve İslam dostu diye vasıflandırılan Fransız askerlerine karşı emniyet ve itimat göstermekten çekinmişlerdi. Napolyon işgalden hemen sonra yayımladığı bu fermanla dinî öğelere yer vererek Mısır halkının dinî duygularını sömürmüş ve onları Osmanlılardan kurtarmak için Mısır'a geldiklerini halk arasında benimsetmeye çalışmıştır.⁵

¹Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi fi Târihi'l- Edebi'l- 'Arabî el-Edebu'l-Hadis*, 1.Baskı, Dâru'l- Cîl, Beyrut 1986, 10-20; Ahmet Savran, *19. yy. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1991, 1; Şükran Fazlıoğlu, *Arap Romanında Türkler*, Küre Yayınları, İstanbul 2015, 17.

² A. Kâzım Ürün, *Ahmet Şevkî ve Türkiye ile İlgili Şiirleri*, Konya 1998, 11.

³ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi- Osmanlı Dönemi*, Fenomen Yayınları, Kayseri 2015, 19.

⁴ İbrahim Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi*, Küre Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2017, 292.

⁵ Ürün, 12.

Bu dönemde Mısır'ın sosyal, siyasal ve kültürel açıdan önemli dönüm noktaları arasında bulunan ve modern Arap edebiyatının doğuşuna sebep olan Napolyon'un Mısır seferi önemli bir yer tutar. Bu işgalle birlikte Mısır'da iktisadî ve kültürel alanda gelişmeler görülmüş olmasına rağmen Mısır, Batı'nın sömürü devletlerinden biri olan Fransa'nın önemli sömürü kaynağı olmuştur.⁶

Çok geçmeden Napolyon, halk arasında patlak veren isyan hareketlerini şiddetle bastırmış, fakat Mısır'a gelişinden yaklaşık bir ay sonra Fransız donanmasının İngiliz komutanı Nelson tarafından "Ebû Kîr"de hasara uğraması Fransız girişimine karşı bir darbe olduğu gibi Fransa'nın Mısır'dan çekilmesine de neden olmuştur. Bâbîâli, Fransa'ya savaş ilan etmiş olmasına rağmen Osmanlı askerleri ancak 1799 yılı ortalarında Mısır'da görülebilmıştır. Bu arada halk, Fransızların ülkedeki Müslüman azınlığı hiçe sayıp devlet ve idarî işlerde gayri Müslimleri (Kıpti, Rum ve Suriyelileri) görevlendirmeleri ve Fransızlar tarafından talep edilen emlak vergisinden memnun olmamaları sebebiyle 1798'de Kahire'de halk tarafından büyük bir isyan hareketi başlatılmış, bu isyan, "el-Ezher" topa tutularak güçlükle bastırılmıştır. Yine de bu direniş halkta milli ruhun canlanmasına sebep olmuştur.⁷

Osmanlı Devleti, işgalden yaklaşık üç yıl sonra Fransızları Mısır'dan çıkarmak amacıyla 1801 yılında Mehmet Ali Paşa komutasında bir orduyu Mısır'a sevk etmiş ve bu ordu 1803 yılında Mısır'ı Fransızlardan arındırmıştır.⁸

Bu zafer neticesinde Mehmet Ali Paşa kendisini Mısır valisi olarak ilan etmiş, Bâbîâli'nin bu karar karşısındaki tutumu ilk etapta olumlu olarak karşılansada daha sonraları aceleyle ve yanlış verilmiş bir karar olduğu anlaşılmıştır. Çünkü Bâbîâli, 1798'e kadar kendi nüfuzunda barındırdığı Memlûk beyleri arasında ciddi bir denge kurmuş fakat Mehmet Ali Paşa her defasında rahatsız olduğunu dile getirdiği bu dengeyi koruyamamış ve 1811'de Osmanlı Devleti'nden bağımsız bir imparatorluk kurma arzusuyla ülkedeki Memlûk nüfusunu tamamen ortadan kaldırarak Mısır'ın tek hâkimi olmuştur.⁹

⁶ Ürün, 12.

⁷ Savran, 2.

⁸ Ürün, 12.

⁹ Rahmi Er, *Modern Mısır Romanı- I (1914-1944)*, Hece Yayınları, Ankara 2015, 14.

Fransızların bilimsel ve teknik açıdan temayüz ettikleri çalışmalarını, Mısır'da laboratuvar kurarak sergilemeleri, tiyatroyu getirmeleri, gazete çıkarmaları, kütüphane açmaları vb. girişimler, Mısır bakımından bu sömürge işgalini önemli kılan etkenlerden olmuştur.¹⁰ Ancak Napolyon Mısır'a giderken yanında Arap harfli matbaa götürmüş olmasına rağmen tek bir Arapça gazete dahi basılmamış, onun yerine biri on gün diğeri dört gün aralıkla çıkartılan Fransızca gazeteler basılmıştır. Bunun yanında Fransızların Mısır'a getirmiş oldukları tiyatro etkinlikleri yalnızca Fransızca olarak icra edilmiş fakat Fransa ve İtalya'da bulunan Mısır hakkında kitapları ülkeye getirerek kurmuş oldukları kütüphanede halkın istifadesine sunmuşlar ve kurdukları laboratuvarlarda bilimsel deneyler icra ederek halkı etkilemeye çabalamışlardır.¹¹

Fransızların Mısır'dan çekilmesinden sonra Mehmet Ali Paşa hem Mısır'ın hem de kendi hanedanının kaderini belirleyen çalışmalar yapmıştır.¹² O, II. Mahmut'un İstanbul'da gerçekleştirmek istediği bütün icraatları aslında Mısır'da yapmak istemiştir.¹³ Bunlarda birincisi Mısır'ın kendi askeri gücünün seferber edilmesi, ikincisi ise Batı'dan eğitimcilerin getirilmesi ve Avrupa usulü eğitim sisteminin kabul edilmiştir. Ancak Mehmet Ali Paşa döneminin ilk zamanlarında Mısır'ın her zamankinden daha çok Osmanlı ve Türk etkisinde kaldığı görülmüştür. Valinin idare tarzı bağımsız ve şahsi olmakla beraber kullandığı usuller Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneklerinin etkisiyle dolmuştur.¹⁴

Diğer taraftan Mehmet Ali Paşa döneminde Mısır'ın Batıya açılması o dönemde onun izlediği politikalar, Avrupa'ya burslu öğrenci ve bilim heyetlerinin gönderilmesiyle başlamıştır. Mehmet Ali Paşa tarafından Avrupa'ya gönderilen bilim heyetleri kendilerini geliştirmiş, Avrupa toplumlarını gözlemleyerek kendi ülkelerinin eğitim ve bilimsel alanda geri kalmışlık nedenlerini sorgulayarak yenilik arayışlarına yönelmişlerdir. Bu heyetlerle Avrupa'ya gönderilen şahsiyetlerden en önemlisi, "Mısır ulusu" ideolojisini ortaya atan ve bunu İslam düşüncesine göre dile getiren Reformist olarak

¹⁰ Ürün, 12.

¹¹ Er, 16.

¹² Savran, 3.

¹³ Ürün, 12.

¹⁴ Savran, 3.

değerlendireceğimiz yazar, “Rifâ‘a Râfi et-Tahtâvî” dir. Tahtâvî, modern Mısır tarihinde vatanın kavramı ve vatan sevgisinden bahseden ilk kişidir.¹⁵

Osmanlı İmparatorluğu, Batı’nın Orta Doğu ile alakalı gelecek planlarının en büyük engeli olmuştur. Aynı döneme denk gelen milliyetçilik hareketleri birçok Arap ülkelerinde Arap kültürünün korunmasını ve İslamiyet’in yayılmasını mümkün kılmasına rağmen Osmanlı hakimiyetinin yerini ister istemez Fransa ve İngiltere gibi Batılı ülkelerin almasını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte Avrupa’dan gerekli unsurları temin ederek gerçek manada önemli ve olumlu aşama kat etmiş olan Arap ülkelerinde, 19. yy. ile başlayan ve bir silkeleniş olarak tasavvur edilen kalkınma hareketinin en başarılı adımlarının kaynağı gerçek Arap ruhu olmuştur.¹⁶

Mısır’da batılılaşma ve uyanış hareketinin devam ettiği sırada 1839 yılında Tanzimat ilan edilmiş ve Osmanlı yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti bir yandan ekonomik ve siyasi sıkıntılardan kurtulmaya çabılıyor diğer yandan Batılıların planlarını bozmaya çalışıyordu. Fakat Osmanlı bunda başarılı olamamış, 1828 yılında Rusya, İngiltere ve Fransa ittifak yaparak Yunanistan Osmanlı Devleti’nden koparılmıştır.¹⁷

Mehmet Ali Paşa’dan sonra yönetimi devralan I. Abbas döneminde ülkede eğitim, bilim ve kültür alanında Mehmet Ali Paşa döneminde gerçekleşen canlanmaya nazaran bir yavaşlama görülmüştür. I. Abbas, diller okulu da olmak üzere Batı modelinde imar edilmiş olan devlet okullarını kapatmış, bursları durdurarak Avrupa’daki burslu öğrencileri geri çağırılmış, ülkedeki yabancı memurları görevlerinden almış ve son olarak Tahtâvî’yi Sudan’a sürmüştür.¹⁸

Daha sonra gelen Said Paşa da Abbas’ın yolunu izleyerek divanları kapatmış, Bulak Matbaasının faaliyetlerine durdurmuş, tercüme ve yayıncılığa son vermiştir. Onun yaptığı en önemli reform ise ordudaki ulusal unsurlara subaylık mertebesine yükselme fırsatı tanımış olmasıdır. Halbuki Mehmet Ali Paşa kurduğu ilk Mısır ordusu Türk, Çerkez ve Arnavutlardan oluşmuş olup Mısırlı unsurların subaylığa yükselmesi söz konusu olmamıştır. İşte Said’in getirdiği bu icraat neticesinde, orduda ulusal unsurların sayısı

¹⁵ Ürün, 13,14.

¹⁶ M. Nihat Çetin, “Arap”, *DİA*. İstanbul 1991, III, 306.

¹⁷ Ürün, 14,15.

¹⁸ Er, 20-21.

artmış ve Urâbi Paşa İsyanı adı altındaki ayaklanmayı gerçekleştirecek “Mısırlı Subaylar” topluluğunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur.¹⁹

1863 yılında İsmail Paşa'nın yönetimi ele almasından sonra Mısır'da eğitim, kültürel ve edebî açıdan pek çok atılım yeniden başlar. Bu dönemde göze çarpan en önemli gelişmeler olarak “Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye”nin kurulması, Avrupa bursların yeniden başlatılması, Diller Okulu da dahil kapatılan okulların yanı sıra ilk olarak bayanlara yönelik bir özel okulun açılması ve Süveyş Kanalı'nın açılması sayılabilir. Bu esnada yarı bağımsız bir ülke statüsündeki Mısır'ın asıl bağlı olduğu Osmanlı Devleti'nde Sultan Abdülmecid'in oğlu olan II. Abdülhamid, 1876 yılında 34 yaşında, otuz dördüncü Osmanlı Padişahı olarak tahta çıkmış ve ülkenin iç ve dış siyasetinde köklü bir yapılanmaya geçilmiştir.²⁰

1879' da İsmail Paşa'nın yerine gelen Tevfik Paşa Mısırlıların gözünde olumlu bir portre çizememiştir. Fransızların ve İngilizlerin onu desteklemeleri halkın ona olumsuz bakması için yeterli olmuştur. Tevfik'in işgal altındaki ülkenin yönetimini resmen olmasa da fiilen bu ülkelerin eline bırakması, Mısır'da mevcut duruma karşı çıkan tüm hareketleri, Ahmet Urâbî Paşa isimli subayın etrafında toplamıştır. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, Urâbî Paşa'nın liderliğini yaptığı bu hareketin Mısır'daki çıkarları için tehlike arz ettiğini düşünmüş²¹, bunun sonucunda 1879'un temmuz ayında İngiltere Mısır'a çıkarma yaparak İskenderiye'yi bombalamış ve Mısırlı milliyetçileri yenilgiye uğratmıştır. Kahire dört gün sonra işgal edilmiş, İngilizler, ilk zamanlarda işgalin geçici olduğunu açıklamalarına rağmen Mısır'ı imparatorluklarının bir parçasıymış gibi fiilen kontrollerine geçirmişlerdir. 24 Ekim 1885 tarihinde yapılan antlaşmaya göre Mısır yıllık vergisini ödemeye devam edecek ve Osmanlı padişahının egemenliği sürdürülecekti. Osmanlılar ve İngilizler Mısır'da birer yüksek komiser bulunduracaklar, bunlar iç politikada yardımcı olacaklar ve Sudan'da barışı sağlayacaklardı. Bundan sonra da İngiltere Mısır'dan çekilmeyi taahhüt edecekti. Bir süre sonra İngiltere'nin Mehdi önderliğindeki Sudan milliyetçilerine müdahale etmesi ülkenin mali durumu çıkmaza

¹⁹ Er, 21.

²⁰ Ürün, 20.

²¹ Er, 33.

soktu. Bunun sonucunda yeni bir uluslararası sistem Fransızların duruma müdahil olmasını öngörerek İngiltere'nin mevcut olan üstün durumunu değiştirdi.²²

1891'de Hidiv Tevfik'in ölümünden sonra yerine geçen II. Abbas Hilmi döneminde Mısır'da birbirine zıt farklı birçok siyasî, dinî ve etnik anlaşmazlıklar mevcuttu. Bunların arasında en etkili olanı Mustafa Kâmil aracılığıyla Vatan partisi etrafında hilafet ve Osmanlı çatısı altında birleşen ve İngiliz sömürgeciliğine karşı çıkmak isteyen panislamist gruptur. Osmanlı yanlısı olan Mustafa Kâmil, söylevleriyle büyük kitleleri arkasından sürükleyecek gerçek bir liderdi. Buna rakip olarak 21 Eylül 1907'de Urâbî İsyanı ile birlikte Türkler ve Çerkezlere başkaldırı olarak meydana çıkan Millet Partisi adı altındaki bu grubun taraftarları ülkenin bekası için gerektiği yerde İngilizlerle iş birliği yapılması gerektiğini düşünmekteydiler.²³

Mustafa Kâmil'in ölümünden sonra Vatan Partisi'nin popülerliği fazla devam edememiştir. Bunun nedeni Vatan Partisi'nin Mustafa Kâmil liderliğinde güttüğü politikasını değiştirmesinden kaynaklanmıştır. Çünkü o, panislamist, hilafet yanlısı ve Batı karşıtıyken ondan sonraki yönetim bu çizgiden o kadar uzaklaşmıştır ki, hilafeti savunmak artık bir suç teşkil etmiştir. Mustafa Kâmil'den sonra onun çizgisini devam ettirmiş olanlar az sayıda olmuş, onlar da ileride bu partiden ayrılıp 1927'de Müslüman Kardeşler Teşkilatını kurmuşlardır. Nitekim Vatan Partisi'nin bırakmış olduğu boşluğu Sa'd Zağlûl'un Vefd partisi doldurmuştur. İngilizler, Mısır ve diğer Arap ülkelerini tam anlamıyla kontrol altına alabilmeleri için Osmanlı Birliğinin yıkılmasını gerekli görmüşlerdi. Bunun için "Mısır, Mısırlılarıdır" söylemini hayata geçirmeye çalışmışlardır. Ayrıca hilafeti yozlaştırarak, Hz. Peygamberin bir Arap, Kur'an'ın da Arapça olması dolayısıyla hilafet konusunda önceliğin Araplarda olduğu düşüncesini halk arasında yaygın hale getirmişlerdir. Nitekim İngilizler bu planlarında başarılı olmuşlar ki Mısır'ın entelektüel tabakasını da etkilemeyi başarmışlardır.²⁴

Batı'da İngilizler, Fransızlar ve Almanlar, sanayi devrimiyle birlikte hammadde ihtiyaçlarını karşılamak ve kendilerine pazar oluşturabilmek için Afrika'nın ve Asya'nın geri kalmış bölgelerinde sömürge yarışına girişmişlerdir. Bu ticari yarış, bir Sırplının öldürülmesiyle dünyanın birçok ülkesini içine alacak sıcak bir savaşa dönüşmüştür. 1914

²² Ürün, 20.

²³ Er, 39; Ürün, 22-23.

²⁴ Er, 40.

yılında Birinci Dünya savaşıyla İngiltere, Mısır'da manda yönetimini ilan etmiştir. İngilizler önce II. Abbas'ı görevinden alıp Hüseyin Kâmil'i sonrasında Hüseyin Kâmil'in yerine Kral Fuat'ı atamışlardır.²⁵

1914-1918 yılları, çok köklü sosyal değişimlerin görüldüğü yıllar olmuştur. Çünkü her ne kadar Mısır'ın savaşta yer alma gibi iddiası olmasa da İngilizler tarafından bir koloni gibi kullanılmıştır. Ayrıca Mısır, İngiliz İmparatorluğunun askerî geçiş merkezi olması dolayısıyla halktan pek çok köylü hayvanlarıyla birlikte Filistin'deki İngiliz gücünde kullanılmak amacıyla askere alınmıştır. Diğer yandan sanayi devriminin başlamasıyla dünyada pamuğa olan ihtiyacın artması üzerine Mısır'ın arazileri sadece pamuk ekimi için ayrılmış ve gıda maddeleri için tahsis edilen arazi sayısı oldukça azalmıştır. Dolayısıyla bu durum aşırı fiyat artışlarına sebep olmuş, arazi sahipleriyle diğer vatandaşlar arasında ciddi gelir farkına sebebiyet vermiştir. Bu da bozulan İngiliz yönetimi ve ülkede konuşlanan birliklerin etkisiyle halkta yabancı karşıtı duyguları ateşlemiştir.²⁶

Osmanlı Devleti, bir oldu bittiyle katılmak mecburiyetinde kaldığı bu savaşta İngiltere, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu ittifaka karşılık Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın birleştiği bloğu desteklemesine rağmen kaybeden taraf olmuştur. Geniş topraklara sahip olan Osmanlı Devleti 1918 yılına kadar süren bu savaşta Çanakkale ve diğer birçok cephede kahramanlık örneği göstermiş olsa da düşman kuvvetlerinin sayıca üstünlüğü ve yetersiz mühimmat sebebiyle bazı önemli bölgeleri de kaybederek mağlubiyet yaşamak zorunda kalmıştır.²⁷

Mısır da Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli sonuçlarından biri milliyetçiliğin yeniden daha güçlü bir şekilde ortaya çıkması olmuştur. Zira savaş sonrası halktan daha kalabalık bir nüfus milliyetçileri desteklemeye başlamıştır.²⁸

Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden hemen sonra Sa'd Zağlül liderliğindeki üç Mısırlı siyaset adamı, İngiliz yüksek temsilcisine başvurarak Vefd heyetinin İngiliz hükümetiyle bağımsızlık konusunu görüşme önerisinde bulunmuştur. İngiliz

²⁵ Ürün, 26-27.

²⁶ Timothy Mitchell, *Mısır'ın Sömürgeleştirilmesi*, Türkçe'ye Çev., Zeynep Altok, İletişim Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2001, 77-86.

²⁷ Er, 40.

²⁸ Savran, 7.

hükümetince önerinin geri çevrilmesi sonucu gelişen olaylar, 8 Mart 1919'da Sa'd Zağlûl'un tutuklanarak Malta'ya sürülmüş ardından ülkede geniş çaplı bir halk isyanına yol açmış, demir yolları, istasyonlar ateşe verilmiş ve devlet binaları tahrip edilmiştir. "1919 Devrimi" olarak isimlendirilen bu İngiliz karşıtı dayanışma örneğini gösteren nedenler arasında Mısır halkının Birinci Dünya Savaşı esnasında çok zorluk çekmiş olmasını, bağımsız Mısır parlamentosunun etkisiz bırakılmasını ve Sa'd Zağlûl ve arkadaşlarının 8 Mart 1919'da sınır dışı edilmeleri sayılmıştır. Bu isyan hareketinin Mısır'ın siyasî, ekonomik ve sosyal hayatında çok önemli bir yeri vardır. Siyasî açıdan bağımsızlığa giden yolda mihenk taşlarından birini oluşturan 1919 Devrimi, Mısır halkının gelecekle ilgili umutlarının yeşermesine vesile olmuştur. Mısır'a yüksek temsilci olarak gelen Lord Allenby, milliyetçilerle anlaşma politikası izleyememiş, sonrasında Sa'd Zağlûl serbest bırakılmış ve ülke genelinde bir örgüte dönüşmüş olan Vefd, Mısır'ın en etkili siyasi grubu haline gelmiştir.²⁹

Tarihler 28 Şubat 1922'yi gösterdiğinde Mısır'da yükselen bağımsızlık isteklerine daha fazla dayanamayan İngiltere hükümeti, Mısır'a anayasal bir monarşi ve kendini yönetme hakkı veren, tek taraflı bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiriye göre İngiltere hükümeti Mısır'daki himayesini sona erdirdiğini ilan etmiştir. Böylece Mısır tarihinde yeni bir dönem başlamış ve ülkede bağımsızlık ilan edilmiştir. Ardından 19 Nisan 1923'te bütün yetkileri halka veren, toplumun kendi kendini yönetme iradesini temsil edecek anayasa yürürlüğe girmiştir. Çok geçmeden Ocak 1924'te gerçekleşen parlamento seçimlerini Vefd partisi büyük bir çoğunlukla kazanmış, partinin başkanı olan Sa'd Zağlûl Paşa hükümetin başına geçmiştir. Meclisin açılmasıyla birlikte Mısır'da başlayan bu süreçte birçok siyasal ve ekonomik reformlar görülmüştür.³⁰

Türkiye'de 1924 yılında hilafetin kaldırılmasıyla beraber Mısır'ı da içine alan Arap kamuoyunda bir tepki meydana gelmiştir. Hilafet konusunda çözüm yolu bulmak için bir kongre düzenlenmek istenmiş fakat herhangi bir sonuca varılamamıştır. Türkiye ile Mısır arasında önemli bir bağ olarak kabul edilen hilafetin sona ermesiyle birlikte iki ülke, ileriki yıllarda bağımsız milliyetçi ilkelerine devam etmişlerdir.³¹

²⁹ Ürün, 29.

³⁰ Er, 41-42.

³¹ Ürün, 29.

II. MISIR'DA MODERN ARAP ŞİİRİ VE ÖNCÜLERİ

Modern dönemde Mısır'ın Batı'ya açılarak çeşitli alanlarda gelişme kaydetmesi, Avrupa'ya gönderilen bilim heyetlerinin önemli çalışmaları ve çabaları sonucu gerçekleştiği gibi bu gelişmeler şiir alanında da kendini göstermiştir. Ayrıca işgalcilere karşı halkta görülen milli birlik duygusu şiirin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Mısır halkının Mehmet Ali Paşa döneminden itibaren yabancılık çektiği basın hayatında da bazı gelişmeler olmuş, eski şiir divanları basılmaya başlamıştır. Bu atılım ile birlikte halk, Arap edebiyatında eski şiir sanatının icra edildiği dönemler olarak niteleyebileceğimiz Cahiliye, Emevî ve Abbasî dönemlerini iyice gözden geçirme fırsatını yakalamışlardır. Nitekim halk, bahsi geçen dönemleri incelediğinde şiirin çok sade ve doğal olduğunu, ayrıca şairin yaşadığı dönemi çok ince bir şekilde tasvir ettiğini anlamıştır. Bu tasvirlerde çoğu kez şairin yaşadığı kabile hayatı ile kabileler arası ilişkiler ve sosyal hayatın birçok yönünün işlendiği görülmektedir. Örneğin, Cahiliye döneminde İmriu'l Kays, Emeviler döneminde ise Cerîr ve Farazdak gibi şairler kendi devirlerini ustaca ve özenerek tasvir ederler. Onların şiirleri ise, sevgi ve üzüntüleri yansıtan saf ve pürüzsüz birer ayna gibidir. Klasik Arap Şiiri, Abbasiler döneminde ruh, mana ve içerik açısından önceki devirlerden ayrılmış, dönemin sonlarına doğru ise asıl amacından uzaklaşıp yaşanılan asrı tasvirten uzaklaşmıştır. Buna paralel olarak şairler bedii sanatları ön planda tutmayı tercih etmişlerdir. Mısır halkı eski şiir örneklerini ve ondaki manaları kavramaya odaklanınca, şairler de şiirlerinde alışılmış üsluptan yavaş yavaş uzaklaşıp ve sanatsal unsurları içeren süslü ifadeleri bir tarafa bırakıp doğrudan halkın sorunları ve dertlerini dile getirmeye başlamışlardır. Onların söz söyleme ve düşüncelerini ifade etmelerine engel teşkil eden zahîrî süsleme sanatı, özgür düşünme ve düşüncelerini özgürce ifade edebilme iradesine bırakmıştır. Bu arada Mısır halkının Avrupa'ya açılıp orada gerçekleşen gelişmeleri takip etmesi zevklerinin değişmelerine neden olmuştur. 1869'da Süveyş Kanalı'nın faaliyete girmesiyle Avrupa kültürünün Mısır'a aktarılmasında hızlanma olduğu gibi ülkenin ekonomik hayatında da önemli gelişmeler görülmüştür.³²

Arap şiirinde görülen yeniliğin öncüleri Mahmûd Salvat es-Sâ'ati, Ali Ebû Nasr, Abdullah Fikrî, Ali el-Leys, Abdullah Nedim, Aişe et-Teymûrriye ve bu kişileri takip

³² Savran, 82-83.

edenlerdi. Fakat bu öncüler bedii, tahmis ve tazmin gibi sanatlardan tamamen kopmamışlardır. Bu konuda önder olarak niteleyebileceğimiz hareketin tek temsilcisi Mahmûd Sâmi el-Bârûdî'dir. Arap Nahda hareketinin başında el-Bârûdî, edebî faaliyetlerin büyük destekçisi olduğu gibi Mısır'daki milliyetçiliğin gelişmesinde de büyük pay sahibidir.³³

Arap siyasî, sosyal, kültürel hayatının silkelenip Batı'ya açılmasının bir bakıma projesi olan Arap Nahda hareketi ile birlikte Arap şiiri de Batı'daki modern şiir akımlarını takip ederek yeni bir mecra içerisine girmiştir. Bu edebî aktivite doğrultusunda Arap şiiri de kendini yenileme misyonu içerisinde birtakım aşama ve ekollere evrilmiştir. Buna göre modern Arap şiir aktivitelerinin başlamasıyla birlikte Arap şiiri kendi içerisine dört ana ekole ayrılmıştır. Bunları sırasıyla şu şekilde özetleyebiliriz.³⁴

A. Neoklasikler

Mısır'ın Fransızlar tarafından işgaliyle birlikte, çeşitli yollarla Avrupa'dan yeni kültürel değerler aktarılmış ve bu değerler daha sonra geleneksel değerle çatışma haline girmiştir. Bu durum karşısında savunma mekanizması oluşturan devrin Arap entelektüelleri, klasik Arap şiirini savunma güdüsüyle hareket etmişler, böylece başta Mısır olmak üzere Arap coğrafyasında Neoklasik hareketin temellerini atmışlardır. Modern dönem şiirinde Mahmûd Sâmi el-Bârûdî'nin öncülüğünü yaptığı bu akım Abbasiler döneminin önemli şairlerini taklit etmiştir.³⁵ Mahmûd Sâmi el-Bârûdî edebiyatta iki şeyi hedeflemiştir. İlk hedefi, klasik sonrası şiir kültürünü yapmacık ve artık döneme hitap etmeyen kullanımlardan kurtarmak, ikincisi, gerçek manada şiir zevkini hissetmede Avrupa edebiyatını değil, klasik Arap edebiyatını örnek almaktır. Bârûdî'nin yanı sıra Mısır'da Ahmed Şevkî, Hâfız İbrahim, Veliyyuddin Yeken ve İsmail Sabrî gibi şairler el-Bârûdî'yi takip ederek Arap şiirini diriltme çabasında olmuşlardır. Ayrıca Bârûdî'nin öncüsü olduğu Neoklasizmle, Avrupa'da ortaya çıkan Neo-klasizmi bağdaştırmamak gerekir. Çünkü her ne kadar Neoklasik şairler şiirlerinde ahlakî ve öğreticilik açısından Avrupa'daki Neoklasiklere benzese de Arap şiirindeki

³³ Savran, 84.

³⁴ Savran, 84.

³⁵ Nurullah Yılmaz, *Modern Arap Şiirinde Yeni Bir Eğilim Kasidesi'n Nesri*, Fenomen Yayınları, 1.Baskı, Kayseri 2017, 15.

Neoklasizmin bir felsefî bir dayanağı yoktur. Bununla birlikte Neoklasik şairlerin şekle gösterdikleri önem onların ahlaki bakımdan üzerlerine düşen görevi yapmalarını etkilememiş, dahası şiirlerinin öğreticilik yönü daha ağır basmıştır. Bu bakımdan onlar, şiirlerinde hitap ettiği kitleyi her daim göz önünde bulundurarak şiirlerini oluşturmuş gibidir. Neoklasikler şiirlerinde siyasal konuları ve övgü ve yergi gibi geleneksel şiir konularını barındırmanın yanı sıra Batı'nın dinamizmi karşısında bir ivme kazanarak Arap dünyasının geri kalmışlığı, yoksulluk, cehalet, kadın özgürlüğü, gibi toplumsal konuları da şiirlerinde sıkça malzeme olarak kullanmışlardır. Nitekim bu toplumsal içerik Neoklasizmin Arap Edebiyatına getirdiği en önemli yeniliktir.³⁶

B. Divan Ekolü

Divan ekolü, Mısır'da İngiliz şair ve eleştirmenlerinin etkisiyle Mısırlı yenilikçi şairler olarak isimlendirilen başını Halîl Mutrân'ın çektiği, Abdurrahman Şukrî, Abbas Mahmûd el- 'Akkâd ve İbrâhîm Abdulkadir el- Mâzinî tarafından kurulmuştur. Bu ekolle birlikte şiirde İngiliz edebiyatının etkisi görülürken hikâyeye ve romanda Fransız edebiyatının etkileri daha belirgin olarak görülmeye başladı. Divan ekolünün bu üç önemli şairi, şiire derin anlamlar yükleyerek şiirin, varlık aleminde önemli bir konuma sahip olduğuna inanıyorlardı. Ayrıca şairin yöneticileri öven ve sıradan olayları konu alan şiirler yazması şairin değerini düşürdüğünü ve bu şekilde şairin kendini alçaltmaması gerektiğini savunuyorlardı. Onlara göre şairin esinlendiği kaynak kitaplar değil, tabiat ve şahsî olarak deneyimlenmiş duygulardan ibaret olmalıydı. Bu bakımdan Divan ekolü şairlerinin en kaliteli ürünleri kişisellik yönü ağır basan şiirleridir. Bunun yanında bu ekolün şairleri ürettikleri eserlerinden ziyade o dönemdeki eleştirmen kimlikleriyle modern Arap edebiyatının gelişmesine katkı sağlayan şiir eleştirileriyle öne çıkmışlardır.³⁷

C. Mehcer Ekolü

Divan ekolünün Mısır'da üstelendiği bu role paralel olarak Amerika kıtasında er-Râbitatu'l- Kalemîyye adıyla bir ekol ortaya çıkmıştır. Günümüzde "Göç Edebiyatı" adı

³⁶ Rahmi Er, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Vadi Yayınları, 2.Baskı, Ankara 2012, 13-15.

³⁷ Er, 17-19.

altında bilinen bu ekol içerisinde yer alan Mihâil Nuayme, Cubrân Halîl Cubrân, İlyâ Ebû Mâdî, Reşîd el-Hûrî gibi şairler modern Arap şiirinde önemli gelişmeler kat edilmesine vesile olacak özgün eserler ortaya koymuşlardır. Bu ediplerden kimisi ülkelerinde siyasi olarak özgür bir ortam bulamadığı, kimisi de geçim sıkıntısı çektiği için Amerika'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçmenlerin gerek içerisinde bulunduğu ortamın yabancı olması gerekse vatanlarına karşı hissettikleri özlem duyguları dolayısıyla eserlerinde silya duydukları özlem hakimdir. Aynı zamanda bu ekolün temsilcilerinden biri olan Emîn er-Reyhânî, Arap şiirinde mensur şiir tarzında ilk önemli deneme olarak kabul edilen “eş-şi‘ru’l-mensûru” yazmıştır.³⁸

D. Apollo Ekolü

Divan ekolünün modern Arap şiirine en büyük katkısı, şiirde büyük mesafeler kat eden, nerdeyse bütün Arap şairlerin dikkatini çeken ve Arap romantizminde ciddi gelişme gösteren Apollo grubuna uygun ortam hazırlamış olmasıdır. Apollo, dernek olarak Eylül 1932 yılında Kahire’de kurulmuş ve Ahmed Zeki Ebû Şâdi tarafından Apollo derginin ilk sayısı çıkartılmıştır. Ancak derginin içeriği sadece romantik şiirlerle sınırlanmamış aksine şairler arasında her türlü anlaşmazlıklara karşı uzlaşma sağlanan eleştirilere açık bir edebî platforma dönüştürülmüştür. Nitekim bu dergi, 1934’de ekonomik güçlükler nedeniyle yayın hayatına son vermiştir.³⁹

Şevkî, Hâfız ve Halîl Mutrân gibi şahsiyetler, el-Bârûdî’nin çığır açtığı yolda yürüyerek ve toplumu ilgilendiren mevzuları şiirlerine işleyerek konu ve tema bakımından Arap şiirine yeni bir renk katmışlardır. Bu şairlerin şiirlerinde de el-Bârûdî’de karşılaştığımız eski edebiyattaki sağlam üslup, ruh ve mananın özelliklerine rastlamamız mümkündür. Yine bu tür şairlerin, şiirlerindeki düzen ve ciddiyetin yanında dönemin kültürüne etki edecek hâkim bir bakış açısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Böylece el-Bârûdî’nin başlattığı Hâfız ve Mutrân’ın kalemlerinde tesirinin görüldüğü bu akımda eski ile yeni arasında çok önemli bir bağlantı kurulmuştur. Hâfız da el-Bârûdî’de görüldüğü gibi Avrupa edebiyatına yönelmemiş aksine Arap edebiyatının hazinelerini keşfetmeye devam etmiştir. Ancak bu durum onun hiçbir zaman asra ayak uydurmasına

³⁸ Hüseyin Yazıcı, *Göç Edebiyatı Doğuyu Batıya Taşıyanlar Ortadoğu Hristiyan Arap Edebiyatçılarının Batıdaki Öncü İsimleri*, Kaknüs Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2002, 22-32; Yılmaz, 16.

³⁹ Mehmet Yalar, *Modern Arap Şiiri*, Arasta Yayınları, Bursa 2003, 97-101.

engel teşkil etmemiştir. Ayrıca o, Bârûdî ve Şevkî gibi aristokrat bir ortamda yetişmemiş, birebir halka kaynaşan ve onların sıkıntılarını dile getiren nadir kişilerden biri olmuştur.⁴⁰

⁴⁰ Savran, 86-87.

BİRİNCİ BÖLÜM

HÂFİZ İBRAHİM'İN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Hâfız İbrahim 1871 yılında Mısır'da “Deyrût” beldesi önünden geçen Nil nehri kıyılarına demir atmış bir gemide dünyaya geldi. Babası burada bir köprü inşaatında mühendis olarak çalışıyordu. Dar gelirli bir ailenin ferdi olan Hâfız'ın babası “İbrahim Fehmi”, Mısır kökenli, annesi “Hanım bint Ahmet Bursalı” ise “Muğurbilin” mahallesinde oturan Kahire'nin sevilen sakinlerinden “Sarvan” ismi ile bilinen Türk kökenli bir ailedendir. Ailenin bu şekilde isimlendirilmesinin nedeni Hâfız'ın dedesinin Hacda Surre Emîni olması sebebiyledir.⁴¹ Böylece Hâfız, annesinin Türk ve babasının Mısırlı olması sebebiyle hem Türk hem de Mısırlı Arap karakterini bir arada toplamıştır. Bu durum Hâfız'ın karakteristik özellikleri ve onun kişiliğinin şekillenmesinde etken olmuştur.⁴²

Babasının görevi dolayısıyla Hâfız, ailesi ile birlikte Nil'de kendilerine ayrılan “Altun Gemi” adında bir teknede kalıyordu. O, böyle bir ortamda doğmuş ve Nil üzerindeki doğumu dolayısıyla da “Nil Şairi” lakabını almıştır. Fakat o henüz dört yaşındayken babası ölmüş ve Nil'deki küçük yuvanın saadeti sona ermiştir.⁴³

Annesi, Hâfız'ı daha iyi yetişmesi ve iyi bir öğrenim görmesi için Kahire'deki mühendis dayısının yanına göndermiş,⁴⁴ kendisinin ve küçük ailesinin geçimini Kahire yol yapımında mühendis olan Niyazî dayısı üstlenmiştir. Hâfız, okula gönderilecek yaşa ulaşmış ve dayısı Hâfız'ı evine en yakın olan “el-Medresetu'l-Hayriyye” isimli okula yerleştirmiştir. Burada okuma-yazma, yüzeysel olarak Arapça, matematik ve dinî ilimler öğrenmiş, ardından “el-Medresetu'l-Kırâbiyye” isimli ilkokula başlamıştır. Sonra lise öğrenimine, “el-Medresetu'l-Mubtedeyân” ve “el-Medresetu'l-Hidîviyye”de devam etmiştir.⁴⁵

⁴¹ Muhammed İsmail Kânî, *Dîvânu Hâfız İbrahim*, 3.Baskı, thk. Ahmed Emin, el-He'yetu'l- 'Âmme li'l-Kuttâb, Kahire 1987, 18.

⁴² Kânî, 19.

⁴³ Kânî, 19.

⁴⁴ Savran, 101.

⁴⁵ Kânî, 19.

Hâfız, “el-Medresetu'l-Hayriyye”de eğitim gördüğü sıralarda Mustafa Kâmil ile tanışmış ve arkadaş olmuştur. Ayrıca Mustafa Kâmil ile Hâfız’ın annelerinin teyze kızları olması, aralarında akrabalık bağlarının olduğunun göstergesiydi. Çok geçmeden ayrılmışlar, fakat işgalcilere karşı verecekleri mücadele sebebiyle sonraki yıllarda tekrar karşılaşmışlardır.⁴⁶

Fakat daha sonra Hâfız, “el-Medresetu'l-Hayriyye”de eğitimine devam edememiş, mühendis olan dayısı Muhammed Niyazî efendinin işi gereği birlikte Tanta'ya taşınmışlar, ardından dayısı, Hâfız’ı Tanta’da eğitimini tamamlaması için bir liseye başlatmıştır. Dayısı bütün vaktini işine veriyor olması dolayısıyla Hâfız’la fazla ilgilenememiştir. Daha sonra Hâfız, okula ve derslerine karşı bir soğuma hissetmiş, çünkü orada gördüğü dersler ilgisini çekmemiş, doğal eğilimleri onu dil, edebiyat ve hukuk derslerini dinlediği Tanta'daki “Ahmedî Medresesi”ne meyletmiştir.⁴⁷ Orada katıldığı şiir dersleri onda keşfedilmemiş hisler ortaya çıkarmıştır. Eski şairlerin divanlarını inceleme fırsatı yakalamış, gözüne takılan edebiyatçıların beğendiği şiirlerini ezberlemeyi yeğlemeden veya herhangi bir çaba sarf etmeden ezberlemiş ve o şiirlerde kendisini bulmuştur. Hâfız on altı yaşına ulaştığında şiir incelemeleri yapmış, beğendiği şiirleri ezberlemiş daha sonra o şiirleri arkadaşlarıyla birlikte mütalaa etmiştir. Hâfız bir işte çalışmamış, yalnızca orada tek başına öğretmen ve öğrenci olduğu ve ruhunu besleyen “Ahmedî Medresesi”ne devam etmiştir. Ayrıca orada öğrencilerle birlikte özellikle Bârûdî ve eski ve modern şairlerin pek bilinmeyen yönlerini incelemiş ve tartışmıştır.⁴⁸

Doğal olarak dayısı, kız kardeşinin oğlunun eğitiminin pek parlak olmamasından, bir işte çalışmayıp para kazanmıyor olmasından rahatsız olmuş ve bir gün ona karşı hissettiği bu rahatsızlığını dile getirmiştir. Hâfız durumun farkına varduktan sonra dayısına yük olduğunu düşünmüş ve evden uzaklaşmayı ve böylece kendi ayakları üzerinde durmaya karar vermiştir. Ruhunda hissettiği derin acıları dayısına yazdığı iki beyitte şöyle ifade etmiştir:⁴⁹

⁴⁶ Kâni, 21.

⁴⁷ Kâni, 22.

⁴⁸ Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Mu'âsir, Dâru'l-Me'ârif*, Kahire, 1971, 101.

⁴⁹ Ahmed Emin, *Dîvânu Hâfız İbrahim*, 3.Baskı, el-Hey'etu'l- 'Âmme li'l-Kuttâb, Kahire 1987, 58.

تَمُنْتُ عَلَيْكَ مَوْتِي إِذْ أَرَاهَا وَهَيَّاهُ
فَأَفْرَحُ فَإِنِّي ذَاهِبٌ مُتَوَجِّهٌ فِي دَاهِيَّاهُ

Benim geçimimi sağlamak sana zor geldi. Doğrusu ben onu bahane olarak görüyorum.

Artık sevin! Ben sıkıntılı bir işe doğru gidiyorum.

Hâfız bu dizelerinde dış görünüşünde mutlu ve güler yüzlü olmasına rağmen o zamanlar içinde kederli, güçlü hisler ve gizli acılar hissettiğini bize belirtmektedir. Yine aşağıdaki dizeleri de bu durumu açıklamaktadır:⁵⁰

عَجِبْتُ لِعُمْرِي كَيْفَ مَدَّ فَطَالَ وَمَا أَثَرْتُ فِيهِ أَهْلُومُ زَوَالاً
وَلَمَوْتُ، مَالِي قَدْ أَرَاهُ مُبَاعِداً وَجُلُّ مُرَادِي أَنْ أَوْسَدَ حَالاً
فَلَمَوْتُ حَيْرٌ مِنْ حَيَاةٍ أَرَى بِهَا دَلِيلاً وَكُنْتُ السَّيِّدَ الْمَفْضَالَ

Hayatıma şaşırırım nasılda uzayıp gitti. Üzüntüler de onu sona erdirmeyerek etkiledi.

Ölüme de şaşırırım, çoğu istediğim yastığımın altında olduğu halde neden hala onu uzak görüyorum.

Ölüm, erdemli bir efendi olduğum halde aciz olarak gördüğüm hayattan daha hayırlıdır.

Hâfız şimdi bilinmeyen bir yola girmiş, açlık ve çaresizlik onu zor durumda bırakmıştı. O, kanunlara aşına olma, duruşma ve savunma yetkinliğinin dışında çalışmak için vasıflar gerektirmeyen avukatlık mesleği ile meşgul olmuş, Mısır'da bu mesleği icra etmiştir. Fakat Hâfız kendisine bir avukatlık bürosu açamamış, bu yüzden Tanta'da bürosu olan Şeyh Muhammed Şeyma'nın yanına taşınmış ve orada çalışmaya başlamıştır. Tanta'ya yakın olan mahkemelere gitmiş, duruşmalara girmiş ve başarılı olmuştur. Daha sonra Şeyh Muhammed Şeyma ile anlaşamayarak bürosundan ayrılmış ve bu ayrılığı içinde şu dizeleri yazmıştır:⁵¹

⁵⁰ Emin, 59.

⁵¹ Emin, 70.

جَرَابٌ حَظِّي قَدْ أَفْرَعْتُهُ طَمَعًا بِيَابِ أَسْتَاذِنَا التَّيْمِي وَلَا عَجَبًا
فَعَادَ لِي وَهُوَ مَمْلُوءٌ فَمُلْتُ لَهُ مِمَّا فَقَالَ مِنَ الْحَسْرَاتِ وَآ حَرْبًا

*Hırsımın yüzünden şansımın kesesini üstadımız Şeyma'nın kapısında boşalttım.
Bunda şaşılacak bir şey yok.*

Dolu bir şekilde bana döndü ve ona şöyle dedim: Niçin? Dedi ki: Kederden...Çok yazık!

Daha sonra Hâfız, Muhammed Ebû Şâdî Bey'in Tanta'daki bürosuna taşındı. Orada Ebû Şâdî Beyle birlikte edebî sohbetler gerçekleştirip, şiir okumaları yapmaktaydı. Son olarak Hâfız, Muhammed Ebû Şâdî Bey'in yanından ayrılarak Avukat Abdülkerim Fehmi Efendinin bürosuna taşındı ve bir süre daha orada avukatlık mesleğine devam etti.⁵²

Bu hayatından hiç memnun olmayan Hâfız, Kahire'ye dönüp 1890'da Harbiye Mektebine girdi. Harbiye Mektebinde şiir mütalaaları yaptı ve arkadaşlarına şiirler okudu. Burada aldığı eğitimin sınırlı olması sebebiyle ilmi açıdan pek faydalanamadı ve kendi çabasıyla öğrendikleriyle yetinmek zorunda kaldı.⁵³ 1891'de teğmen olarak buradan mezun olunca "Vizaretü'l-Harbiyye"de görev aldı ve yaklaşık üç yıl burada çalıştı.⁵⁴

Hâfız, orduda üç yıl hizmet ettikten sonra İçişleri Bakanlığına geçmiş, Sudan'daki bir isyanı bastırmak üzere tekrar orduya çağırılmış fakat Sudan'a geldiği zaman hastalanmış ve sıkıntılı günler geçirmiştir.⁵⁵ Ayrıca Hâfız o yıllarda tanıştığı hocası Muhammed Abduh'a bir mektup göndererek onu bu ortamdan almasını istediysen de bir sonuç elde edememiştir.⁵⁶ Sudan'daki şatlara bir de hayatın zorlukları eklenince bıkkınlık hissetmeye başlayan Hâfız, bu durumunu şu şiirle ifade etmiştir:⁵⁷

وَمَا أَعْدَرْتُ حَتَّى كَانَتْ نَعْلِي دَمًا وَوَسَادَتِي وَجَهَ التُّرَابِ
وَحَتَّى صَيَّرْتَنِي الشَّمْسُ عَبْدًا صَبِيغًا بَعْدَ مَا دَبَعَتْ إِهَابِي

⁵² Emin, 70.

⁵³ Savran, 101.

⁵⁴ Emin, 62.

⁵⁵ Savran, 101.

⁵⁶ Hüseyin Yazıcı, "Hâfız İbrahim", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 91.

⁵⁷ Emin, 62.

وَحَيِّ قَلَمَ الْإِمْلَاقِ ظُفْرِي وَحَيِّ حَطَّامِ الْمِثْدَارِ نَابِي
مَتَّى أَنَا بَالِغٌ يَا مِصْرُ أَرْضَا أَشْمُ بِثُرْمَا رِيحَ الْمَلَابِ

Ayakkabım kan, yastığım toprağın yüzü oluncaya kadar özür dilemedim.

Sonunda güneş, cildimi kavurduktan sonra beni kararmış bir köleye dönüştürdü.

Böylece yoksulluk tırnağımı kesti. Sonunda kader azı dişimi parçaladı.

Ey Mısır! Ben ne zaman toprağı kokan bir yere varacağım.

Bu sırada Hâfız, kendisinin de içerisinde bulunduğu Sudan'daki Mısır ordusu içinde bir grup subayın isyan çıkarması sebebiyle ordudan uzaklaştırıldı ve emekli edildi. Hâfız, o yıllarda Muhammed Abduhla hoca-talebe ilişkisi kurarak ondan dinî, edebî, ilmî ve kültürel alanda eğitim görüp kendini yetiştirmiştir.⁵⁸

Hâfız İbrahim, hassas ve duygusal bir kişiliğe sahipti. Dönemin aydın kişisi Muhammed Abduh'dan aldığı eğitimden sonra şairlik kabiliyeti fazlaca gelişmiştir. Duygu ve düşüncelerini “el-Ahram” gazetesinde yazmak istemiş fakat bu gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine Muhammed Abduh vasıtasıyla Mısır'ın seçkin şahsiyetlerinden Sa'd Zağlûl, Kâsım Emîn, Hasan Âsım, Mustafa Kâmil, Mahmud Süleyman ve Lütfî es-Seyyid gibi kişilerle yakınlık kurup hedefine ulaşmayı amaçladı. Muhammed Abduh gibi ıslahatçı şahsiyetler ve halkı bilgilendiren gruplarla birlikte çalışmaya ve fikirlerini halka duyurmaya çalıştı. Hâfız, halkın içinde yetişmiş ve onların ızdıraplarını tatmış biri olarak kendisinin de içerisinde bulunduğu halk arasında onu seven bir grup oluştu. Hâfız, bazen bunları över bazen güldürür bazen de onlara şiirler okurdu.⁵⁹

Hâfız, ordudan emekli olduktan sonra yaşadığı geçim sıkıntısını dönemin Milli Eğitim Bakanı Haşmet Paşa durumu fark edip 1911'de onu “Daru'l-Kutubi'l Mısriyye”nin edebiyat kısmına müdür olarak atamış, yaklaşık 20 yıl bu görevde kalmıştır. Önceleri siyasî ve toplumsal konularda şiir söylediği halde onun bu yeni görevi ağızını kapamasına ve susmasına neden olmuştur. Bu durum Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar devam etmiş, bundan sonra yine eski durumuna dönmüş ise de vazifesinden uzaklaştırılma korkusu ile yeni siyasî olaylarla ilgili yazdığı pek çok şiirini yayımlamamıştır.⁶⁰

⁵⁸Yazıcı, 91.

⁵⁹ Savran, 102.

⁶⁰ Savran, 102.

Hâfız emekli oluşundan yaklaşık iki buçuk ay sonra 21 Temmuz 1932 Perşembe günün sabaha karşı 05.00 sularında Kahire'nin "ez-Zeytun" mahallesindeki evinde vefat etmiştir.⁶¹

1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Hâfız İbrahim'in edebî şahsiyetini inceleyecek olursak onun şekillenmesinde çeşitli unsurların birleştiğini görürüz. İlk olarak babasından aldığı Mısır kanı ve annesinin bir Türk olması şüphesiz ona birçok özellik kazandırmış ancak Mısırlı olmak ruhuna ve mizacına işlemiştir. Ayrıca aldığı eğitimle dinî ve milli karakterine birde Araplık ruhu eklenmiştir.⁶²

Hâfız İbrahim, çocukluk döneminden itibaren hayatında sıkıntılı birçok olaya şahit olmuştur. Erken yaşta babasını kaybetmiş olması, babasından miras olarak bir şey kalmaması ve dayısının evinden sıkıntılı günler geçirmesi, ayrıca avukatlık mesleğinde başarılı olamayıp askeriyeden ayrılmak zorunda kalması bu duruma örnektir. İşte bütün bu olanlar Hâfız'ın ruhunda derin izler bırakmış dolayısıyla bu izler şiirlerine yansımıştır.⁶³

Hâfız, etrafında gerçekleşen konuşmalar esnasındaki söz seçiminde muhteşem üsluba sahiptir. O, içerisinde bulunduğu sıkıntılı ruh halini çevresindeki insanlara yansıtmamış, insanlarla olan ilişkilerinde şakacı mizacıyla ön plana çıkmıştır. Fakat o, eserlerinde bu şakacı mizacını hiç konu almamış aksine ciddiyet içeren şiirler yazmıştır. Ayrıca Hâfız'ın yoksul bir hayat sürmesi onun hislerini kâğıda dökmesini engelleyememiştir.⁶⁴

Hâfız İbrahim'in kendisine örnek aldığı şahsiyetlerden biri Mahmûd Sâmi el-Bârûdî'dir.⁶⁵ Hâfız, edebi kişiliğinin şekillenmeye başladığı ilk evrelerden itibaren gözünü Bârûdî'nin şiirdeki makamına dikmiş hatta Harbiye Mektebine girmesi de Bârûdî gibi kılıç ve kalem adamı olma arzusundan dolayı olmuştur. Dolayısıyla Hâfız'ın, şiirlerinde de Bârûdî'yi örnek alması söz konusudur. Ancak eski üslûbu canlandırmada

⁶¹ Emin, 85.

⁶² Savran, 103.

⁶³ Emin, 66.

⁶⁴ Kânî, 25.

⁶⁵ Yazıcı, 91.

Bârûdî'ye yetişememiştir. Çünkü Bârûdî, Abbasî ve ondan önceki dönemlere ait şairleri inceleyip o dönemlere ait yaklaşık 30 şairin hayatını dört ciltlik bir eser de toplaması, eski şiir hakkındaki bilgisinin ve kültürünün Hâfız'ın birikiminden daha derin ve daha kapsamlı olduğunun ispatıdır.⁶⁶

Hâfız, Bârûdî ve Şevkî gibi aristokrat bir ailede büyümediği için Mısır dışında bir kültürle teması olmamıştır. Ancak onu takdir etmek gerekir ki Mısır dışında bir edebî hayatı olmamasına rağmen yaratılıştan gelen şairliği sebebiyle sosyal temalar yönünden Hâfız, Bârûdî gibi çağdaşlarının ulaşamadığı bir seviyeyi yakalamayı başarmıştır. Orta bir öğrenim görmüş ve orta derece Fransızca öğrenmiş fakat bununla o dilin edebiyatının inceliklerini kavrama seviyesine ulaşması mümkün olmamıştır. Bârûdî'nin Türk, Fars ve Arap kültürüne yakından vakıf olması edebî kişiliğine büyük ölçüde etki ettiği gibi kültürünü de genişletmiştir. Hâfız, Avrupa'ya seyahat etmek şöyle dursun Mısır'ın dışında Sudan'dan başka bir yer görmemiştir. Bununla beraber onu takdir etmemek mümkün değildir: çünkü o aldığı kültürle değil yaratılışından şairdi.⁶⁷

Hâfız İbrahim'in edebî şahsiyetinin şekillenmesinde etkili olan diğer bir unsur, şüphesiz birleştirici özelliği bulunan Mısır'ın toplumsal çevresidir. Onun bir yandan orta tabaka bir ailede doğmuş olması sebebiyle hayat şartları onu sıkıntı, fakirlik ve dertleri içeren halkın acılarını hissetmeye yöneltmiş, diğer yandan seçkinliğini soy yoluyla değil gayretleriyle kazanan Mısır'ın seçkin tabakasından bir gruba katılmaya başladı. Bu tabaka halkın çevresinde varlığını sürdüren ve hayat şartlarını yükselterek halkın acı, keder ve sevinçlerine ortak olan aristokrat bir çevreye dönüşmüştür.⁶⁸

Hâfız, dil ve üslup yönünden incelendiğinde şiirlerinin eski kalıpta, kullandığı dil ve üslup ise halk tarafından rahatlıkla anlaşılabilir niteliktedir. Halkla aynı havayı teneffüs etmiş bir şair olarak Hâfız, dolayısıyla şiirlerinde halkın meselelerini dile getirmiş bunun yanında siyasî meselelere değinmekten vazgeçmemiştir. İngilizlerin halka yapmış olduğu işkenceleri ve zulümleri bütün açıklığı ile yazmış fakat başından geçen siyasî sebeplerden dolayı gazetelerde yayınlanmamış ancak çeşitli toplantılarda ve kahvehanede halkla iç içeyken bu şiirleri onlarla paylaşmıştır. Son olarak Hâfız'ın şiirlerinde Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık olmak üzere iki önemli husus göze çarpar.

⁶⁶ Savran, 103.

⁶⁷ Savran, 104.

⁶⁸ Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Mu'âsir*, 106.

Milliyetçilikle ilgili şiirlerinde avamcanın yer aldığı görülür. Ayrıca Hz. Ömer ve çalışmaları ile Osmanlı hilafeti hakkında söylediği İslamî şiirler oldukça dikkat çekicidir.⁶⁹

Sonuç olarak Hâfız, Modern dönemde Mısır halkının ruhsal durumunu dile getiren reformcu ve yenilikçi bir şairdi. Ne var ki, o herkesi daha iyi çocuk bakımına, süt çocuklarıyla ilgilenmeye, hayırsever cemiyetler kurmaya, pahalılıkla savaşmaya çağırmıştır. Şiirlerinde Mısır halkının evsiz barksızlarına, aç insanlarına yardım etmeleri için zenginlere seslenmiştir.⁷⁰ O, yalnızca sosyal konularda değil halkın her devirde vazgeçilmez tutkusu olan hamriyat ve gazel konusunda da şiir yazmıştır. Belki de eski şiir çeşitlerinden en iyi taklit ettiği risâ (mersiye) türüydü. Çünkü gerek içerisinde bulunduğu ortamı gerekse Muhammed Abduh ve Mustafa Kâmil gibi milliyetçilerin ve ıslahatçıların ölümlerine üzülen milletin hazin ruhunu bu tür şiirleriyle dile getirmekteydi.⁷¹

1.3. ESERLERİ

1.3.1. Dîvânu Hâfız

Farklı ciltlerde üç defa basılmış, bunlardan biri Muhammed İbrahim Hilâl'in neşriyle 1340/1922'de yayınlanmıştır. Aynı yıl "Matbaatu'l-ma'âhid"de üç cüz, sonraları "Hilâl" ve "Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye" matbaalarında ise iki cüz olarak neşredilmiştir.⁷²

1.3.2. Rivâyetu'l-Bu'esâ li Viktor Hugo

Victor Hugo'nun Türkçeye "Sefiller" adıyla çevirisi yapılan "Les miserables" isimli Fransızca romanın kısmi tercümesi olup 1903'de Mısır'da neşredilmiştir.⁷³

⁶⁹ Savran, 105.

⁷⁰ Jacob M. Landau, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, Türkçe'ye Çev., Bedrettin Aytaç, Gündoğan Yayınları, Ankara 2002, 45.

⁷¹ Savran, 105.

⁷² Savran, 105.

⁷³ Yazıcı, 91.

1.3.3. el-Mûcez fî ‘İlmi’l-İktisâd

1913’de Halîl Mutrân ile beraber, beş cilt halinde Fransız yazar Paul Leroy-Beaulieu’den yaptıkları bir çeviridir.⁷⁴

1.3.4. Leyâli Satîh

Hâfız İbrahim’in Mısır edebiyatı, toplumu ve siyasi durumunu konu aldığı “mâkame” tarzında bir eseridir. Mısır’da neşredilmiş olup yaklaşık 128 sayfadır.⁷⁵

1.3.5. ‘Umariyyetu Hâfız

İlk kez 1918’de Kahire’de 48 sayfa olarak basılmış olup Hz. Ömer’in hayatı ve ahlakını konu alan manzumedir. Mustafa ed-Dimyâtî onu “Zikrâ Hâfız” adı altında şerh etmiş ve yine “el-Kasidetu’l ‘Umariyye” olarak da şerh edip 1933’de Kahire’de yayınlamıştır.⁷⁶

Bu eserlerin dışında Hâfız hakkında 15’in üzerinde müstakil eser, 60’dan fazla da araştırmaya dayalı makale neşredilmiştir.⁷⁷

⁷⁴ Yazıcı, 91.

⁷⁵ Yazıcı, 91.

⁷⁶ Savran 106; Yazıcı, 91.

⁷⁷ Savran, 106.

İKİNCİ BÖLÜM

HÂFİZ İBRAHİM'İN ŞİİRLERİNDE OSMANLI İZLERİ

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında İngiliz himayesinin hüküm sürdüğü Mısır'da siyasi hayat Milliyetçilik ve İslamcılık üzerine kurulmuştu. Dolayısıyla bu iki akım siyasi alanda söz sahibi olduğu gibi Mısır toplumunun edebiyatında da yansımaları görülmekteydi.⁷⁸ Osmanlı Devleti'nin Hilafet vasıtasıyla Mısır'ın üzerindeki etkisinin fazla olması sebebiyle Osmanlıyı ilgilendiren olaylar karşısında Mısırlılar doğal olarak tepkilerini gizleyememekteydiler.⁷⁹ Siyasi ve edebî alanda en çok İslamcılık akımı görülüyor, böylece bu akım Mısır, Suriye ve Irak'ta şairler tarafından eserlerinde en çok rağbet edilen konuların başında geliyordu. Osmanlı Devleti tarafından yarı bağımsız olarak yönetilen Mısır, daha sonra İngiltere'nin işgaline uğraması sonucunda siyasetçilerle edebiyatçıların İslamcılık akımına desteklemelerinin en önemli sebepleri arasında, hilafeti savunmanın bir dinî nitelik taşıması, Batılı devletlerin bir araya gelerek İslam sancaktarlığını yapan hilafeti yıkmak istemeleri, Arap ülkelerini yalnız bırakıp onları ele geçirmek için Osmanlı Devleti'ni yıkma ve Avrupa'da Slav birliği kurma planları vardı. Mustafa Kâmil, Muhammed Ferid, Muhammed Abduh gibi fikir adamı ve siyasetçiler, Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı uyguladığı işgal girişimlerini Haçlı Seferi olarak gördüler ve Osmanlı Devleti ile olan İslamî bağı Batı emperyalizmine karşı kullanacakları bir silah olarak kabul edip Osmanlı Devleti'nin desteklenmesi gerektiğini düşündüler.⁸⁰

Bu dönemde batı emperyalizmine karşı İslam birliğini ve Osmanlının temsil ettiği hilafeti savunmuş yukarıda bahsettiğimiz siyaset ve fikir adamlarından başka pek çok şair ve edip de bulunmaktadır. Bu şair ve ediplerden, Butrus Kerâme, Nasif el-Yazıcı, Ahmet Fâris eş-Şidyâk, Abdulğaffar el-Ahras, İbrahim el-Ahdeb ve Halîl Mutrân Suriye ve Lübnan'da, es – Seyyid Ali ed-Derviş, Ali el-Leysi, Mahmûd Sâmî el-Bârûdî, Abdullah Nedim, İbrahim el-Muveylihi, İsmail Sabrî, Ali Yusuf, Ahmet Şevkî, Hâfız İbrahim, Ahmed Muharrem, Ahmet Nesim ve Muhammed Abdulmuttalib Mısır'da, son olarak

⁷⁸ Kenan Demirayak, "Hâfız İbrahim'in Türkiye ve Türklerle İlgili Bazı Siyasi Şiirleri", *Türk Yurdu*, Nisan 1994, S.80, 23-30.

⁷⁹ Ürün, 120.

⁸⁰ Demirayak, 23.

Irak'ta ise Ma'rûf er-Risâfi ve Muhammed Rıda eş-Şebîbî vb.leri İslam birliğine ve Osmanlı hilafetine bağlılığını sürdüren şairlerin bir kısmıdır. Bu sebeple sözü geçen şairler, pek çok şiirinde Osmanlı Devleti'nin temsilciliğini yaptığı hilafeti ve İslam birliğini savunmuş ve Osmanlı Devleti'nin başına gelen başarı ve felaketlerde sevinç ve üzüntülerini şiirlerinde dile getirmişlerdir. Ayrıca bu şairler İslam'ın sancaktarlığını üstlenen Osmanlı Devleti'nin Sultanlarına methiyeler yazmış,⁸¹ dönemin şairleri şiirlerine Osmanlı Devleti'nin müdahil olduğu Balkan Savaşları ve Trablus Savaşı gibi savaşları ve Osmanlı toplumunun sorunlarını konu olarak siyasî içerikli şiirler kaleme almışlardır.⁸²

Daha önce zikredilen bazı Hristiyan dinine mensup Lübnanlı şairler bu dönemde Batılı devletleri desteklemek yerine Osmanlı Devleti'ni desteklemeyi tercih etmiş ve Osmanlı Devleti'nin idarecilerini Müslüman temsilciler olarak görmeyip birer devlet yöneticisi olarak kabul etmişlerdir. Bu şairlerden Hâfız İbrahim ve Ahmet Şevkî'nin anneleri tarafından Türk olmaları dolayısıyla damarlarındaki akan Türk kanının etkisiyle Hilafete ve Türklere karşı duydukları sevginin Milliyetçilik duygularını zayıflattığı ileri sürülmüştür. Nitekim, Hâfız İbrahim ve Ahmet Şevkî'nin Hilafet ve Türk sevgisini içten bir şekilde şiirlerinde işledikleri görülür.⁸³

Şiirlerinde Türk ve Osmanlı sevgisini, Osmanlı Devleti'ne bağlılığını en üst seviyeden samimi duygularıyla dile getiren Hâfız İbrahim ve onunla aynı duyguları paylaşan diğer Türk ve Osmanlı dostu şairlerin Arap milliyetçiliği gütmelerinin yanı sıra kalpleri Mısır'da, Kahire'de olmakla birlikte kulakları her zaman Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da olmuştur. Özellikle çalışmamıza konu edindiğimiz Mısırlı şair Hâfız İbrahim'in doğumundan ölümüne kadar Kahire'deki siyasal sosyal ve kültürel hareketlerle birlikte Osmanlı sarayı, çevresi ve İstanbul'daki olup bitenleri de çok iyi takip ettiği şiirlerinden rahatlıkla anlaşılmaktadır. Dolayısıyla henüz küçük yaşta olmasına rağmen gerek çevresinden duyduklarının gerekse daha sonra kendisinin duyduğu siyasî ve sosyal olaylardan ilham alarak Osmanlı'nın son dönemine damga vurmuş efsane padişah Sultan Abdülhamid'in tahta çıkışı münasebetiyle kaleme almış olduğu şiiri çalışmamıza vesile olan şiirler arasında dikkatimizi en çok çeken şiirlerden

⁸¹ Demirayak, 23.

⁸² Ürün, 120.

⁸³ Demirayak, 23.

birisidir. İlk sırada konu edindiğimiz ve incelemeye çalıştığımız bu şiir Eylül 1908 tarihinde yayınlanmıştır. Şiirin Arapça metni ve çevirisi şu şekildedir:

هَنَّةُ السُّلْطَانِ عَبْدِ الْحَمِيدِ بِعِيدِ جُلُوسِهِ⁸⁴

أُنْتَى الْحَجِيجِ عَلَيْكَ وَالْحَرَمَانِ وَأَجَلَ عِيدِ جُلُوسِكَ الثَّقَلَانِ
 أَرْضَيْتَ رَبِّكَ إِذْ جَعَلْتَ طَرِيقَهُ أَمْنَا وَفُزْتَ بِبِنْعَمَةِ الرِّضْوَانِ
 وَجَمَعْتَ بِالْأُسْتُورِ حَوْلَكَ أُمَّةً شَتَّى الْمَذَاهِبِ جَمَّةَ الْأَضْغَانِ
 فَعَدَوْتَ تَسْكُنُ فِي الْقُلُوبِ وَتَرْتَعَى حَبَّاهَا وَتَحُلُّ فِي الْوَجْدَانِ
 رَاعَيْتَهُمْ حَتَّى عَلِمْتَ بِأَتْنَهُمْ بَلَّغُوا أَشْهَدَهُمْ عَلَى الْأَرْمَانِ
 فَجَعَلْتَ أَمْرَ النَّاسِ سُورَى بَيْنَهُمْ وَأَقَمْتَ شَرْعَ الْوَاحِدِ الدِّيَانِ
 لَوْ أَنَّهُمْ وَزَنُوا الْجِيُوشَ بِمَشْهَدِ رَجَحْتَ بِجَيْشِكَ كِفَّةَ الْمِيزَانِ
 لَوْ شَاءَ زَلَّهَا عَلَى أَعْدَائِهِ أَوْ شَاءَ أَذْهَلَهَا عَنِ الدَّوْرَانِ
 يَمْشُونَ فِي حَلْقِ الْحَدِيدِ إِلَى الْعَدَا وَكَأَنَّهُمْ سَدُّ مِنَ الْإِنْسَانِ
 وَكَأَنَّ مَقْدَمَهُمْ إِذَا لَمَعَ الضُّحَى سَيْلٌ مِنَ الْهِنْدِيِّ وَالْمُرَّانِ
 يَتَوَاقِعُونَ عَلَى الرَّدَى وَصُفُوفُهُمْ رَغَمَ الْوُثُوبِ كَتَابِتِ الْبُنْيَانِ
 فَإِذَا الْمَدَافِعُ فِي النَّزَالِ بَحَاوَبَتْ بِزَيْرِهَا وَتَسْلَاحِمَ الْجَيْشَانِ
 وَإِذَا الْقَنَابِلُ دَمَدَمَتْ وَتَفَجَّرَتْ تَحْتَ الْعُبَارِ وَتَفَجَّرَ الْبِرْكَانِ
 وَإِذَا الْبَنَادِقُ أَرْسَلَتْ نِيرَانَهَا طُلُقًا وَأَسْبَابُ الْهَلَاكِ دَوَانِي
 أَبْصَرْتَ جَنَّا فِي مَسَالِحِ فَتِيَةٍ وَشَهِدْتَ أَفْعَدَةً مِنَ الصَّوَّانِ
 مُرْهُمُ يَخُوضُوا الزَّخِرَاتِ وَيَنْسِفُوا شُمَّ الْجِبَالِ بِقُوَّةِ الْإِيمَانِ
 ثَلَجَتْ صُدُورُهُمْ وَقَرَّ قَرَارُهُمْ لَمَّا حَلَفْتَ بِأَوْثَقِ الْإِيمَانِ
 تَاللَّهِ مَا شَكُو بِصِدْقِكَ دُوهَا هُمْ يَعْرِفُونَ شَمَائِلَ السُّلْطَانِ
 لَكِنَّهُمْ دَرَجُوا عَلَى سَنَنِ بِهِ لَوْ قَايَةَ الدُّسْتُورِ حَيْرُ ضَمَانِ
 يَأْيُهَا الشَّعْبُ الْكَرِيمُ تَمَّاسَكُوا وَحُدُوا أُمُورَكُمْ بِغَيْرِ تَوَانِي
 مَالِي أَدْكِرْكُمْ وَتِلْكَ رُبُوعَكُمْ مَرَعَى النَّهْيِ وَمَنَابِتُ الشُّجْعَانِ

⁸⁴ Hâfiz İbrahim, *Dîvânu Hâfiz*, 3.Baskı, thk. Ahmed Emin vd., el-Heyetu'l-Misriyyetu'l- 'Âmme li'l-Kuttâb, Kahire 1987, 44-50.

أَدْرَكْتُمْ الدُّسْتُورَ غَيْرَ مُلَوِّثٍ
وَفَعَلْتُمْ فِعْلَ الرِّجَالِ وَكُنْتُمْ
فَتَفَيْتُمْوا ظِلَّ الْهَيْلَالِ فَإِنَّهُ
يَرْعَى لِمُوسَى وَالْمَسِيحِ وَأَحْمَدٍ
فَخُذُوا الْمَوَاقِفَ وَالْعُهُودَ عَلَى الْهُدَى الـ
وَتَذَوَّقُوا مَعْنَى الْحَيَاةِ فَإِنَّهَا
وَدَعُوا التَّقَاطُعَ فِي الْمَذَاهِبِ بَيْنَكُمْ
وَتَسَابَقُوا لِلْبَاقِيَاتِ وَأَظْهِرُوا
وَلَى زَمَانٍ الْمُعْتَدِينَ كَمَا أَنْطَوْتُ
لَا شَكَّ يَذْهَبُ بِالْيَقِينِ وَلَا الرُّؤْيَى
وُضِعَ الْكِتَابُ وَسِيقَ جَمْعُهُمْ إِلَى
وَتَوَسَّمُوهُمْ فِي الْفُيُودِ فَقَائِلٌ
وَمَلَّبٌ لِعَرَبِهِ وَمُطَالِبٌ
قَدْ جَاءَ يَوْمُهُمْ هُنَا وَأَمَامَهُمْ
سُبْحَانَ مَنْ دَانَ الْقُضَاءُ بِأَمْرِهِ
يَا يَوْمَ عَادَ النَّازِحُونَ لِأَرْضِهِمْ
لِلَّهِ كَمْ أَطْفَاتٍ مِنْ نَارٍ ذَكَتْ
هَذَا يَطِيرُ إِلَى (فَرُوقٍ) وَمَنْ بِهَا
خَلَعُوا الشَّبَابَ عَلَى الْبَشِيرِ وَأَخْلَقُوا
وَتَعَانَقُوا بَعْدَ النَّوَى كَحَمَائِلِ
فَتَرَى النِّسَاءَ مَعَ الرِّجَالِ سَوَافِرًا
عَجَبًا هُنَّ وَقَدْ خُلِقْنَ أَوَانِسًا
أَهْلًا بِحَاسِرَةِ اللَّثَامِ وَمَنْ إِذَا
خَطَرَتْ فَعَطَّرَتْ الْمَشَارِقَ عِنْدَمَا
يَا لَيْتَهَا خَطَرَتْ بِمِضْرٍ وَأَشْرَقَتْ
أَضْنَاهُمَا شَوْقٌ قَدْ أَبْيَضَتْ لَهُ

بِدَمٍ وَلَا مُتَلَطِّحًا بِهَيَّوَانٍ
يَوْمَ الْفَحَارِ كَأُمَّةِ الْيَابَانِ
جَمُّ الْمَبْرَةِ وَاسِعُ الْإِحْسَانِ
حَقُّ الْوَلَاءِ وَحُرْمَةُ الْأُذْيَانِ
تَوَازَاةٌ وَالْإِنْجِيلِ وَالْمُزَقَّانِ
فِي مِضْرٍ أَلْفَاطٌ بِغَيْرِ مَعَانِي
إِنَّ التَّقَاطُعَ آيَةُ الْخِذْلَانِ
لِلْعَالَمِينَ دَفَائِنُ الْأَذْهَانِ
حَيْلُ الشُّيُوخِ إِفْرَةُ الْخِصْيَانِ
بُجْدَى الْمُسِيءِ وَلَا رَفَى الشَّيْطَانِ
يَوْمَ الْحِسَابِ وَمَوْقِفِ الْإِدْعَانِ
هَذَا فُلَانٌ قَدْ وَشَى بِفُلَانٍ
بِدَمٍ أَرِيْقُ بِمَسْبَحِ الْحَيْتَانِ
بَعْدَ النُّشُورِ هُنَاكَ يَوْمَ ثَابِي
لِيَدِ الضَّعِيفِ مِنَ الْقَوِيِّ الْجَابِي
يَتَسَابَقُونَ لِرُؤْيَاةِ الْأَوْطَانِ
دَهْرًا وَكَمْ هَدَّاتٍ مِنْ أَشْجَانِ
شَوْقًا وَذَاكَ إِلَى رَبِّي لُبْنَانِ
بِاللَّثَمِ عَهْدَ الْخَلِيفَةِ الرَّحْمَنِ
يَخْلُو بِهِنَّ تَعَانِقُ الْأَعْصَانِ
لَا يَتَّقِينَ عَوَادِي الْأَجْفَانِ
يَهْرُونَ فِي فَرْحٍ وَفِي أَحْزَانِ
سَفَرَتْ عَنَا لِحَمَاهَا الْقَمَرَانِ
هَبَّتْ نَسَائِمُهَا مِنَ الْبُلْقَانِ
فِي يَوْمٍ أَسْعَدَهَا عَلَى طَهْرَانِ
كَبِدَاهُمَا وَتَصَدَّعَ الْقَلْبَانِ

عَرَفَ الْوَرَى مِيقَاهَا فَتَرَقَّبُوا
 شَهْرٌ بِهِ بُعِثَ الرَّجَاءُ أَنْشَرَتْ
 فَلَهُ عَلَى الدُّنْيَا الْجَدِيدَةِ نِعْمَةٌ
 وَعَلَى فَرَنْسِيسِ الْحَضَارَةِ مِنَّةٌ
 تُمُوزُ، أَنْتَ أَبُو الشُّهُورِ جَلَالَةٌ
 هَلَّا جَعَلْتَ لَنَا نَصِيبًا عَلْنَا
 أَيَعُودُ مِنْكَ الْآمِلُونَ بِمَا رَجَوْا
 تُمُوزُ أَنْ بِنَا إِلَيْكَ لِحَاجَةٍ
 مِيَّ عَلَى دَارِ السَّلَامِ نَحِيَّةٌ
 وَعَلَى رِجَالِ الْجَيْشِ مِنْ مَاشٍ بِهِ
 وَعَلَى الْأُلَى سَكْنُوا إِلَى الْحُسْنَى سَوَى
 وَإِلَى الْحُجَّازِ الْحَارِجِيِّ وَمَا بِهِ
 وَمَا لِلشَّرِيفِ الْمُتَمِّيِّ حَسَبًا إِلَى
 أَمْسَى بِمَالِهِ وَيَنْصُرُ غَيْهَ
 تَاللهِ لَوْ جَنَّدْتُمَا زَمَلِ النَّقَا
 وَعَرَسْتُمَا أَرْضَ الْحِجَازِ أَسِنَّةً
 أَقْمْتُمَا فِيهَا الْمَعَاوِلَ مَنَعَةً
 لَدَهَا كَمَا وَرَمَا كَمَا وَدَرَا كَمَا
 إِنْ تَأْتِيَا طَوْعًا وَإِلَّا فَاتِيَا
 وَإِلَيْكَ يَا فَرَعَ الْخَلَائِفِ مَدْحَةٌ
 مِنْ شَاعِرٍ تَثْبُتُ النَّهْيَ لِقَرِيضِهِ
 يُهْدِي الْمَدِيحَ إِلَى الْمَلِكِ سَبَائِكًا
 إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا اسْتَوَتْ أَلْبَسَتْهَا

(تُمُوزُ) مِثْلُ تَرَقَّبِ الظَّمَانِ
 أُمَّمٌ وَبُدِّلَ خَوْفُهَا بِأَمَانِ
 يَشْدُو بِذِكْرِ صَنِيعِهَا الْفَتِيَانِ
 تُتْلَى أَنَاشِيدُهَا وَأَغَانِي
 تُمُوزُ، أَنْتَ مَتَى الْأَسِيرِ الْعَابِي
 نَجْرِي مَعَ الْأَحْيَاءِ فِي مِيدَانِ
 وَتَعُودُ نَحْنُ بِذَلِكَ الْحِرْمَانِ
 فَمَتَى الْأَوَانُ وَأَنْتَ خَيْرُ أَوَانِ
 وَعَلَى حَلِيفَةٍ مِنْ بَنِي عُثْمَانَ
 أَوْ رَاكِبٍ أَوْ نَازِحٍ أَوْ دَابِي
 ذَاكَ الَّذِي يَدْعُو إِلَى الْعِضْيَانِ
 إِلَّا أَفْتِنَاصُ الْأَصْفِرِ الرَّثَانِ
 خَيْرِ الْبَرِيَّةِ مِنْ بَنِي عَدْنَانَ
 وَضَالَاةُ بِحَثَالَةِ الْعُرْبَانِ
 وَنَزَلْتُمَا بِمُوَاطِنِ الْعِثْبَانِ
 وَأَسَلْتُمَا بَحْرًا مِنْ النَّيْرَانِ
 مِنْ أَرْضِ نَجْدٍ إِلَى حَلِيحِ عُمَّانِ
 مَاجِيِ الْحُصُونِ وَمَاسِحِ الْبُلْدَانِ
 كَرَهَا بِلَا حَوْلٍ وَلَا سُلْطَانِ
 عَزَّتْ شَوَارِدُهَا عَلَى (حَسَّانِ)
 وَثَبَ النَّفُوسِ لِرِثَّةِ الْعِيدَانِ
 تَعْنُو هُنَّ سَبَائِكُ الْعِثْيَانِ
 بِالْمَدْحِ تَيْجَانًا عَلَى تَيْجَانِ

2.1. SULTAN ABDÜLHAMİD'İN TAHTA OTURUŞU VESİLESİYLE KUTLAMA (BİRİNCİ ŞİİR)

Hacılar, Mekke ve Medine seni övmüşler, insanlar ve cinler senin tahta çıkışını yüceltmişlerdir.

Sen rabbinin hoşnutluğunu kazandın çünkü Allah'a giden yolu güvenli bir hale getirdin ve Allah'ın nimetini hak ettin.

Anayasayı ilan ederek, farklı düşüncelerde olan bir milleti tek bir görüş etrafında birleştirdin.

Böylece kalplerde yer ettin, kalplerin derinliklerini gözettin ve vicdanlara yerleştin.

Zamana karşı en güçlü bir hale geldiklerini anlayıncaya kadar sen onları korudun.

Ve insanları işini görmeleri için aralarında Şûra'yı⁸⁵ yerleştirdin ve Vahid ve Deyyan olan Allah'ın şeriatını koydun.

Herkesin önünde orduları onlar tartarsalar, senin ordunun bulunduğu terazi kefesi onlara ağır gelir.

Orduların isterse dünyayı düşmanlarının başına yıkar ya da dünyanın dönüşünü durdurur.

Orduların, zırhlar içerisinde sanki onlar insanlardan oluşan bir set gibi zulmün üzerine yürüyorlar.

Kuşluk vakti girdiğinde sanki onların gelişleri kılıç ve mızraklardan bir seldi.

Onlar karşı saldırılara rağmen saflarını bozmadan yek vücut halde ölüme atlıyorlar.

Toplar, savaş meydanında kükreyerek ateşlendiğinde, iki ordu birbirine girdiğinde.

Bombalar atılıp toz toprak altında bir volkan gibi patladığında.

Makineli tüfekler aralıksız olarak ateşlendiğinde ölümler burun buruna gelindiğinde.

Çocuk suretinde bir cin ve kalplerin şimşek gibi attığını görürsün.

Onlara denizlerin derinliklerine dalmalarını ve iman güçleriyle dağların tepelerini delmelerini emret!

Sen en güçlü imanla ant içtiğinde (Abdülhamid'in Anayasaya uyacağına dair ettiği yemin) onların gönüllerine su serpildi ve dirençleri arttı.

⁸⁵ Danışma ve danışma kurulu anlamına gelen fihri bir terimdir. Geniş bilgi için bkz. Talip Gürcan, "Şûra", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 230-235.

Allah'a ant olsun ki onlar senin doğruluğundan şikâyet etmediler, sultanın karakterini iyi tanıyorlar.

Fakat onlar anayasayı korumak ve güvence olması için onun yolunda ilerlediler. Ey şerefli millet, birbirinize kenetlenin ve gevşeklik göstermeden işlerinize sarılın! Bana ne oluyor ki, akılların yeşerdiği, kahramanların yetiştiği bu bölgeler size aitken bunları size ben hatırlatıyorum.

Sizler, kanla kirlenmemiş, alçaklık bulaşmamış bir anayasaya eriştiniz.

Sizler Japon milleti gibi övünç gününde önemli insanların yaptığını yaptınız.

O halde hilâl'in gölgesinde gölgelenin, zira onun iyiliği bol, ihsanı engindir.

Bu hilâl, Musa, İsa ve Muhammed aşkına Allah'a bağlılığı ve dinlere saygılı olmayı gözetir.

Sizlerde Tevrat, İncil ve Kur'an'daki hidayete ulaştırıcı yazılı ve sözlü emirleri alınız.

Hayatın anlamını tadın, çünkü o hayat, Mısır'da anlamsız sözlerden ibarettir.

Aranızdaki mezheplerde bölünmeyi bırakın, doğrusu bölünme, başarısızlığın göstergesidir.

Arkanızda kalıcı eserler bırakmak için yarışın, alemlere kabiliyet ve akılların meyvelerini gösterin.

Zaman, kötülerini iş başına getirdi, şeyhlerin hileleri ve hadımların düzenbazlıkları arttı.

Şüphe, insanı gerçeğe sevk etmez, rüya, kötüye fayda vermez, şifa ayeti şeytana tesir etmez.

Amel defteri kapatılmıştır ve onların hepsi, hiçbir şeyin fayda vermeyeceği hesap gününe sevk edilmiştir.

Onları zincirlere bağladılar ve onlardan birisi çıkıp bu falancıyı ispiyonlayan kişidir dedi.

Düşmanının yakasına yapışarak ve balinaların yüzdüğü denizde onun kanını akıtmayı isteyerek.

Burada onların günleri gelmiştir, önlerinde dirilişten sonra onların orada ikinci bir günü daha vardır.

Onun emriyle zayıfın eliyle cani güçlüden hakkı alan Allah-u Teâlâ'yı tenzih ederim.

Ey göçmenlerin vatanlarını görmek için koşuştururcasına topraklarına döndüğü gün!

Allah için bir asrı yakıp yıkan kaç ateş söndürdün kederlerden kaç tanesini dindirdin.

Bu kederler özlemler Lübnan'ın yükseklerinden İstanbul'a ve İstanbul'dakilere uçuyor.

Müjdecinin müjdesine karşı onlar yeniden doğmuş gibi oldular ve Allah'ın halifesinin eteğini öptüler.

Onlar çekirdekten sonra dallarını süslediği ağaçlıklar gibi birbirlerine sarıldılar. Sen, erkeklerle birlikte kadınları göz kapaklarının kapanmasına engel olamayan yolcular olarak görüyorsun.

Onların sevinç ve hüznün göstergesi olan genç kızlar şeklinde yaratılmaları ne hoştur.

Yüzünü açtığında güzelliği karşısında güneş ve ayın boyun eğdiği, örtüsü açık kimse hoş geldin.

(Bu hürriyet) gerçekleşti ve Balkanlardan onun rüzgarları estiğinde doğuyu kokulandırdı.

Keşke (bu hürriyet) Mısır'da da gerçekleşse ve en mutlu günlerinde Tahran'ı 'da parıldatsa.

O iki ülkeyi (hürriyet) arzusu zayıf düşürdü ve şimdiden ciğerleri beyazladı ve kalpleri parçalandı.

Âdemoğlu (bu hürriyetin) zamanını bildi. Susamışların beklediği gibi sizlerde temmuz ayını bekleyin!

O öyle bir ay ki, ümit gönderilmiş, ümmetler diriltilmiş ve ümmetlerin korkusu güvene dönüştürülmüştür.

Temmuz ayının yeni dünya üzerinde bir nimeti vardır ki gençlerde o nimeti yaratana anarlar.

Fransis beyefendinin de uğruna şarkılar ve marşlar söylendiği bir iyiliği vardır.

Ey Temmuz sen büyüklük olarak ayların babası, ıstırap çeken esirin ümidisin.

Bize de bir pay ayırdın değil mi? Belki biz de hayattakilerle birlikte meydana koşarız.

Biz bundan yoksun bir halde dönerken senden hürriyet bekleyenler sadece beklediğiyle mi dönecek?

Ey Temmuz sen vakitlerin en hayırlısı olduğun halde vakit ne zaman gelecek?

Benden İstanbul'a ve Osman Oğullarından halifeye selam olsun.

Piyade, Süvari, uzak ve yakın ordulara selam olsun.

İsyana davet edenler hariç iyilik üzerine oturan kişilere selam olsun.

Altın elde etmekten başka düşüncesi olmayan Hâricî⁸⁶ yol kesenlere selam olsun!

Adnan oğullarından en seçkin aileye mensup Mekke Emiri 'ne⁸⁷ oluyor ki?

O, (Hicaz Valisi) ile aynı amacı izler ve ayak takımı Araplar da onun sapkınlığına hizmet eder.

Allah'a yemin ederim ki (Hicaz Valisi ve Şerif Hüseyin) siz kum tepeleri kadar asker alsanız ve akbabaların yaşadığı (tepelere) inseniz.

Siz Hicaz toprağına mızraklar dikseniz, cehennem ateşinden bir deniz akıtsanız.

Necd bölgesinden Umman körfezine kadar (benzersiz) dirençli kaleler kursanız.

Kaleler yok eden ve ülkeler silen (Sultan) sizi (rüzgârın tozu savurması gibi) savuracak ve saçacaktır.

Onlar istemeyerek değil gönüllü olarak yetkisiz veya iktidarsız gelirlerse.

Ey halifelerinin torunu! Hassan bin Sabit'te⁸⁸ şereflenen o övgü sana olsun.

Onun şiiri nefislerde yer eder kulaklardaki çınlayışıyla.

O öyle bir şiir ki medih sahibinin kraldan külçelerce altına kavuşmasını sağlıyor.

Doğrusu krallar tahtına övgüyle oturduğunda övgüyü ona taçların üstünde bir taç olarak giydiririm.

⁸⁶ Siyasî ve dinî mevzulardaki aşırı görüşleri ve filleriyle bilinen gruba denir. Geniş bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fıglalı, "Hâricîler", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 175-178.

⁸⁷ el-Melikü's-Şerif Hüseyin b. Ali b. Muhammed el-Hasenî el-Hâşimî, Şerif Hüseyin olarak bilinir. Kasım 1908'de Mekke emiri olarak görevine getirildi. Geniş bilgi için bkz. Azmi Özcan, "Şerif Hüseyin", *DİA*, İstanbul 2010, XXXVIII, 585-586.

⁸⁸ Ebü'l-Velîd (Ebû Abdirrahmân) Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî, Sahabidir. Hz. Peygamberin şairi olarak bilinir. Geniş bilgi için bkz. Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 399-402.

TEHNETU'S-SULTAN 'ABDÜLHAMÎD Bİ 'ÎDİ CULÛSİHİ

Hâfız İbrahim, Sultan II. Abdülhamid'e medhiye olarak kaleme aldığı yetmiş beyitten oluşan bu şiirin aşağıdaki,

“Anayasayı ilan ederek, farklı düşüncelerde olan bir milleti tek bir görüş etrafında birleştirdin.

Böylece kalplerde yer ettin, kalplerin derinliklerini gözettin ve vicdanlara yerleştin.

Keşke (bu hürriyet) Mısır'da da gerçekleşse ve en mutlu günlerinde Tahran'ı da parıldatsa.”

Beyitlerinde, Abdülhamid'in tahta oturuşunu kutlarken onun İslam'a yaptığı hizmetlerinden, Kânûn-i Esâsî'yi⁸⁹ kabul etmekle İslam birliğini sağlamasından, Osmanlı kuvvetlerinin kahramanlık ve şerefinden bahseder. Abdülhamid tarafından Kânûn-i Esâsî'nin kabul edilmesinin ardından Osmanlı tebaasına kenetlenip yek vücut olmayı önerir. Ayrıca Hâfız, benzer hadiselerin Mısır'da da gerçekleşmesini ümit eder. Yine Şair,

“Adnan oğullarından en seçkin aileye mensup Mekke Emiri 'ne (Şerif Hüseyin) ne oluyor ki?

O, (Hicaz Valisi) ile aynı amacı izler ve ayak takımı Araplar da onun sapkınlığına hizmet eder.

Allah'a yemin ederim ki (Hicaz Valisi ve Şerif Hüseyin) siz kum tepeleri kadar asker alsanız ve akbabaların yaşadığı (tepelere) inseniz.

Siz Hicaz toprağına mızraklar dikseniz, cehennem ateşinden bir deniz akıtsanız.

Necd bölgesinden Umman körfezine kadar (benzersiz) dirençli kaleler kursanız.

Kaleler yok eden ve ülkeler silen (Sultan) sizi (rüzgârın tozu savurması gibi) savuracak ve saçacaktır.”

Şiirinin bazı beyitlerinde, Hicaz bölgesinde ortaya çıkan Arap ayaklanmaları karşısında Osmanlı Devleti'nden yana tavır alarak kendisini tam bir Osmanlı aydını şeklinde konumlandırmıştır. Satır aralarında Mekke Emiri Şerif Hüseyin ve taraftarlarını dolaylı olarak İngilizlerle iş birliği yapmakla suçlamış, Osmanlı saflarında yer almamalarının “İslam Birliği” adına ne denli zararlara yol açacağına işaret etmiştir.

⁸⁹ Osmanlı Devleti'nin 23 Aralık 1876 yılında kabul edilen ilk ve son anayasasıdır. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Akif Aydın, “Kânûn-i Esâsî”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 328-330.

Hâfız, şiirinde kişisel olarak hem Sultan Abdülhamid'den hem de Kânûn-i Esâsî'den beklentilerinin büyük olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte o günlerde dağınık vaziyette olan İslam coğrafyasında Sultan Abdülhamid'i, Müslümanları fikir yönünden birleştirecek ve bir arada tutacak bir idol olarak görmekte ve başta Araplar olmak üzere diğer Müslüman halkları onun etrafında birleşmeye çağırmaktadır. Hâfız, bir taraftan bunu yaparken diğer taraftan Hicaz Araplarının Osmanlıdan kopup İngiliz tarafında yer almalarına karşı üzüntüsünü ifade etmekten hatta onları açıkça uyarmaktan çekinmemiştir.

27 Nisan 1909'da Sultan Abdülhamid tahttan indirildi. Onun, halkını katledip hazinenin malını gereksiz yere harcaması, şer'i kitapları yasaklayıp yakması vb. iddialar tahttan indirilmesine gerekçe olarak gösterilmişti. Abdülhamid'in tahttan indirildiğine dair tebliğe gelen heyet, Ermeni Âram, Selanik mebusu Yahudi Karasu, Laz Arif Hikmet ve Arnavut Es'ad Toptânî'den oluşmaktaydı. Tebliğ heyetinin seçiminde İttihad ve Terakkicilerin bu tutumunu İ. Hami Danişmend, Osmanlı tarihinin asla unutamayacağı ve nefretle anacağı bu olayı 33 sene hilafet makamında bulunmuş bir Osmanlı hakanına ancak Müslüman-Türk heyetinin tebliğ edebileceğine vurgu yaparken İttihatçıların izlediği bu yolla sadece Abdülhamid'e değil aynı zamanda Osmanlı milletine ve onun kadim tarihine yapılmış en büyük hakaret olarak kabul eder.⁹⁰

مَنْنَةُ السُّلْطَانِ عَبْدِ الْحَمِيدِ بِعِيدِ جُلُوسِهِ⁹¹

فَعَلَّمَنِي آيَ الْعُلَا كَيْفَ تُكْتَبُ	لَمَحْتُ جَلَالَ الْعِيدِ وَالْقَوْمِ هَيِّبُ
فَأَرْهَبَ قَلْبِي، وَالْجَلَالَكَ تُرْهَبُ	وَمَثَلِي لِي عَرْشَ الْخِلَافَةِ حَاطِرِي
عَلَي مِثْلِ هَذَا الْعَرْشِ أَوْ رَاحِ كَوُكْبُ؟	سَلُوا الْفَلَكَ الدَّوَارَ هَلْ لَاحَ كَوُكْبُ
إِلَى ذَلِكَ الْبَيْتِ (الْحَمِيدِيِّ) تُنْسَبُ؟	وَهَلْ أَشْرَقَتْ شَمْسُ عَلَي مِثْلِ سَاحَةِ
كَمَا قَرَّرَ فِي (يَلْدِيزِ) ذَلِكَ مُعَصَّبُ؟	وَهَلْ قَرَّرَ فِي بُرْجِ السُّعُودِ مُتَوَجُّ
يَهْشُ وَأَعْوَاذُ السَّرِيرِ تُرْحَبُ	تَجَلَّى عَلَي عَرْشِ الْجَلَالِ وَتَاجُهُ
لِطَلْعَتِهِ وَالْعَرْبِ حَذْلَانُ يَرْفَبُ	سَمَا فَوْقَهُ وَشَرْقُ جَذْلَانُ شَيْقُ
بِهِ دَوْحَةُ الْإِسْلَامِ وَالشَّرْكَ مُجْدَبُ	فَقَامَ بِأَمْرِ اللَّهِ حَتَّى تَرَعْرَعَتْ
إِلَى الْمَلِكِ الْأَعْلَى فَنِعْمَ الْمُقَرَّبُ	وَقَرَّبَ بَيْنَ الْمَسْجِدَيْنِ تَقَرُّبًا

⁹⁰ Demirayak, 27.

⁹¹ Hâfız İbrahim, *el-Muellefātu'l-Kâmile*, Hindâvî, 2012, 14-15.

وَأَطْفَاءُ نُورِ الشَّمْسِ مِنْ ذَاكَ أَقْرَبُ
 لَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْحَقِّ مَذْهَبُ
 لَهُ بَيْنَ أَطْفَارِ الْمَنِيَّةِ مَطْلَبُ
 مِنَ الْأَرْضِ وَالْأَطْوَادِ وَاهْتَالِ مَنْكِبُ
 وَمِنْ تَائِرِ الْأَمْوَاجِ فِي الْبَحْرِ مَرْكَبُ
 عَصَتْ أَمْرَ بَارِيهَا وَحَزْبُ مَذْبَدْبُ
 فَلَيْسَ لَهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ مَهْرَبُ
 هَا مَثَلٌ لِلنَّاسِ فِي الْقَوْمِ يُضْرَبُ
 لَهَا فَوْقَ أَجْرَامِ السَّمَوَاتِ مَسْحَبُ
 كَذَلِكَ يَشْفَى الْخَائِبُ مُتَقَلِّبُ
 يُهَيِّتُكَ بِالْعِيدَيْنِ شَرْقُ وَمَغْرَبُ
 وَفِي كُلِّ أَرْضٍ مِنْكَ عِيدٌ وَمَوْكِبُ
 وَمِنْهَا الْجُبَيْنِيُّ، وَمِنْهَا مَذْهَبُ
 وَذَلِكَ مَنْشُورٌ وَذَاكَ مُقَبَّبُ
 يُضْيِئُ وَلَا نَارٌ وَبَعْضُ مُكْهَرَّبُ
 فَهَلْ أَنْتَ يَا بُسْتَانُ أَفْقُ مُكْوَكِبُ
 يُرَدِّدُهُ الْبَيْتُ الْعَتِيقُ وَيَنْثِرُ

وَكَمْ حَاوَلُوا فِي الْأَرْضِ إِطْفَاءَ نُورِهِ
 فَرَاعَهُمْ مِنْهُ بِجَيْشٍ مُدَجَّجِ
 يُدَانِي شُحُوصَ الْمَوْتِ حَتَّى كَأَمَّا
 إِذَا تَارَ فِي يَوْمِ الْوَعَى مَالَ مَنْكِبِ
 لَهُ مِنْ رُؤُوسِ الشُّمِّ فِي الْبَرِّ مَرْكَبِ
 فِدَى لَكَ يَا (عَبْدَ الْحَمِيدِ) عَصَابَةُ
 مَلَكَتْ عَلَيْهِمْ كُلَّ فَجٍّ وَجُتَّةِ
 تَقَادَفَهُمْ أَيْدِي اللَّيَالِي كَأَتَمِّ
 وَكَمْ سَأَلُوهَا لَنْمَ أَذْيَالِكَ الَّتِي
 فَمَا بَلَّغُوا سُؤْلًا وَلَا بَلَّغُوا مَتَى
 فَيَا صَاحِبَ الْعِيدَيْنِ زَلْتَ سَالِمًا
 فَفِي كُلِّ رَوْضٍ مِنْكَ طَيْبٌ وَنَضْرَةٌ
 أَرَى مِصْرَ وَالْأَنْوَارَ: مِنْهَا مُورِدُ
 وَأَشْكَالُهَا شَتَّى فَهَذَا مُنَظَّمُ
 وَبَعْضُ بَحْلَى فِي مَصَابِيحِ، زَيْتُهَا
 وَأَنْظُرْ فِي بُسْتَانِهَا النَّجْمَ مُشْرِفًا
 وَأَسْمَعُ فِي الدُّنْيَا دُعَاءَ بِنَصْرِهِ

2.2. SULTAN ABDÜLHAMİD'İN TAHTA OTURUŞU VESİLESİYLE KUTLAMA (İKİNCİ ŞİİR)

Halk huşu içerisindeyken görkemli bayrama yöneldim ve bu bana azametini işaretlerinin nasıl yazıldığını öğretti.

Zihnim, bana hilafet tahtını gösterdi, kalbim ürperdi. Doğrusu ihtişam ürpertir.

Şu dönen yürüğe sorun! Bir yıldız böyle bir tahtın üzerinde görünmüş veya kaybolmuş mu?

Güneş, Abdülhamid'e isnat edilen o evin bahçesi gibi bir alana doğmuş mu?

Veya Yıldız Sarayında o fesli (Abdülhamid'in) oturduğu gibi yıldız grubunun burcunda da taçlı biri oturmuş mu?

Abdülhamid, tacı neşeli (ışıldayan), tahtının ayakları memnun halde yücelik tahtının üzerinde görünmüştür.

O, yücelik tahtının üzerinde yükseldi. Doğu onun yükselişi için mutlu ve heyecanlı, Batı ise başarısızlığını gözlüyor.

Abdülhamid, İslam'ın ağacı onunla büyüyüp, şirk de çoraklaşınca kadar Allah'ın emrini yerine getirdi.

O, yüce Allah'a yaklaşmak amacıyla iki mescidi birbirine yakınlaştırmıştır (Hicaz Demir yolunu yaparak). O ne güzel bir yaklaşıcıdır!

Yeryüzünde onun nurunu söndürmek için ne kadar çabalayanlar oldu. Oysa güneşin ışığını söndürmek bundan daha muhtemeldir.

O, bu kişileri, Allah ve hak yolda giden, silahlarla donatılmış bir ordu ile korkutmuştur.

Bu ordu ölümün rollerine öyle yaklaşır ki sanki onun ölümün pençelerinden bir istediği vardır.

Savaş zamanı bu ordu ayaklandığı zaman yüksek yerler eğilir, dağlar çöker.

Bu ordunun, karada yüksek dağların başında taşıtları, denizlerde dalgalara isyan eden gemileri vardır.

Sana feda olsun! Emir buyuranın emrine isyan eden çete ve şaşkın grup.

Ey (Abdülhamid), onların denizde ve karada sığınakları yoktu, sen onlara dört biryandan gecenin karanlığında hükmettin.

Karanlığın elleri bu kimseleri, sanki onlar yok olan millet içindeki insanlar için bir örnek olsun diye onları savurdu.

Nice kimse senin gök cisimleri üzerindeki yörüngeye kadar ulaşan eteklerini öpmek istedi.

Onlar isteklerine ve arzularına ulaşamadı ve böylece yanar döner hainler zorluk çektiler.

Ey iki bayramın sahibi sen hala sağ salımsın, Doğu ve Batı bayramları tebrik ediyor. Senin olduğun bütün bahçeler güzel ve taze, yine senin olduğun bütün bostanlar bayram ve tören yeridir.

Kırmızı, gümüş ve altın renklerinden ışıklı bir mısır görüyorum.

Onun şekilleri çeşit çeşittir, böylece bu düzenli, şu parça parça ve o kubbelidir.

Bu ışıkların bazıları lambalarda görünüyor, ateş değil yağ ile aydınlatıyor, bazıları ise elektrikli.

Onun sarayının bahçesindeki parlayan yıldızla bakıyorum, ey bahçe! Sen yıldızlı bir ufuk musun?

Dünyada ona edilen yardım dualarını işitiyorum, Mekke (Kâbe) ve Medine onu reddediyor.

TEHNİETU'S-SULTAN 'ABDÜLHAMÎD Bİ 'ÎDİ CULÛSİHİ

Hâfız İbrahim'in Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışı münasebetiyle aynı adla yazdığı bu ikinci şiir de padişaha medih niteliğindedir. Bu şiirde şair, Padişah'ın doğrudan onun kişiliği ile birlikte, yapmış olduğu birtakım icraatlarından övgüyle bahsetmiştir. Nitekim şair, beytinde padişahın İstanbul, Mekke-Medine projesinden bahsetmiş ve İslam dünyası için taşıdığı öneme vurgu yapmıştır.

Şiirinin ilerleyen bölümünde Hâfız,

“O, bu kişileri, Allah ve hak yolda giden, silahlarla donatılmış bir ordu ile korkutmuştur.

Bu ordu ölümün rollerine öyle yaklaşır ki sanki onun ölümün pençelerinden bir istediği vardır.

Savaş zamanı bu ordu ayaklandığı zaman yüksek yerler eğilir, dağlar çöker.

Bu ordunun, karada yüksek dağların başında taşıtları, denizlerde dalgalara isyan eden gemileri vardır.

Sana feda olsun! Emir buyuranın emrine isyan eden çete ve şaşkın grup.”

Beyitlerinde, Sultan II. Abdülhamid'in tüm alanlarda olduğu gibi ordunun modernizasyonuna verdiği öneme işaret etmiştir. Çünkü şair Osmanlı ordusuna aynı zamanda bir halife ordusu olarak gördüğü için onu içte ve dıştaki düşmanlarına karşı güçlü oluşunu arzulamaktadır.

Şiirinin sonlarına doğru kaleme almış olduğu aşağıdaki beyitlerinde ise,

“Nice kimse senin gök cisimleri üzerindeki yörüngeye kadar ulaşan eteklerini öpmek istedi.

Onlar isteklerine ve arzularına ulaşamadı ve böylece yanar döner hainler zorluk çektiler.

Ey iki bayramın sahibi sen hala sağ salimsin, Doğu ve Batı bayramları tebrik ediyor.”

Şair, Sultan II. Abdülhamid tahta çıktıktan sonra onu tahtan indirmek için yapılan tertiplere ayrıca dış mihrakların organize ettiği Müslüman veya gayri Müslüm azınlıkların bağımsızlık çabaları için gerçekleştirilmeye çalışılan iç isyan hareketlerine değinmiştir. Özellikle onların arzularına ulaşamadıklarını ifade ederken sanki Sultan II. Abdülhamid’e yapılan suikasta imâda bulunduğunu anlıyoruz.

عِيدُ تَأْسِيسِ الدَّوْلَةِ الْعَلِيَّةِ»

أَيُّحْصَى مَعَانِيكَ الْفَرِيضُ الْمَهْدَبُ
لَقَدْ مَكَّنَ الرَّحْمَنُ فِي الْأَرْضِ دَوْلَةً
بَنَاهَا فَظَنَّتْهَا الدَّرَارِي مَنَازِلًا
وَقَامَ رِجَالٌ بِالْإِمَامَةِ بَعْدَهُ
وَرَدُّوا عَلَى الْإِسْلَامِ عَهْدَ شَبَابِهِ
أَسْوَدٌ عَلَى الْبُسْفُورِ تَحْمِي عَرِينَهَا
هَهَا وَتَبَاتُ تَحْتَ ظِلِّ هَالَاهَا
إِذَا رَاعَهَا مَسٌّ مِنَ الضَّمِيمِ خَلَّتْهَا
وَإِنْ هَزَّهَا ذَلِكَ الْهَلَالُ لِحَادِثِ
إِذَا ضَاءَتِ الْأَحْسَابُ يَوْمًا لِمُعْرِقِ
وَإِنْ تَاهَ بِالْأَبْنَاءِ وَالْبَأْسِ وَالِدُ
فَهَذَا سُلَيْمَانٌ وَقَانُونٌ عَدْلِهِ
وَذَلِكَ الَّذِي أَجْرَى السَّفِينِ عَلَى التَّرَى
عَلَى بَابِهِ الْعَالِي هُنَاكَ تَأَلَّقَتْ
هُنَا فَأَحْفِضُوا الْأَبْصَارَ عَرْشِ مُحَمَّدٍ
وَمَا كَانَ مِنْ (عَبْدِ الْمَجِيدِ) إِذْ احْتَمَى
يُنَادِيهِمْ: أَمَّا نَزِيلِي فَدُونَهُ
فَإِنْ كَانَتْ الْحُسْنَى فَلِيَّي سَمَاوَهَا
كَذَلِكَ كَانُوا يَسْتَفِرُّونَ فِي الدَّرَا
فَكَمْ طَلَبُوا مِنْهُمْ أَمَانًا فَأَمَّنُوا
فَكَانَ أَمَانَ الْقَوْمِ وَالشَّرْقِ مَشْرِقُ

عَلَى أَنْ صَدَرَ الشَّعْرُ لِلْمَدْحِ أَرْحَبُ
لِعُثْمَانَ لَا تَعْفُو وَلَا تَتَشَعَّبُ
لِيَدْرِ الدُّجَى ثُبْنِي وَالسَّعْدِ تُنْصَبُ
فَرَادُوا عَلَى ذَاكَ الْبِنَاءِ وَطَنَّبُوا
وَمَدُّوا لَهُ جَاهًا يُرْجَى وَيُرْهَبُ
وَتَرَعَى نِيَامَ الشَّرْقِ وَالْعَرَبِ يَرْقُبُ
كَمَا مَرَّ سَهْمٌ أَوْ كَمَا أَنْقَضَ كَوْكَبُ
كَمَنْ رَاعَهُ بِالْمَسِّ سِلْكَ مُكْهَرَبُ
رَأَيْتَ قَضَاءَ اللَّهِ يَمْشِي وَيَرْكَبُ
فَعُثْمَانُ حَيْرُ الْفَاتِحِينَ لَهُمْ أَبُ
فَأَوْلَى الْوَرَى بِالْيَتِيهِ ذَاكَ الْمَعْصَبُ
عَلَى صَفْحَاتِ الدَّهْرِ بِالتَّبْرِ يُكْتَبُ
وَسَارَ لَهُ فِي الْبِرِّ وَالْبَحْرِ مَرْكَبُ
سُطُورٌ لِأَقْلَامِ الْجَلَالَةِ تُنْسَبُ
هُنَا الْفَاتِحِ الْعَازِي الْكَمِيِّ الْمُدْرَبُ
بِأَكْنَافِهِ (كُوشُوطُ) وَالْحَطْبُ عَيْهَبُ
حَيَاتِي، وَأَمَّا صَارِمِي فَمُشْطَبُ
وَإِنْ كَانَتْ الْأُخْرَى فَشُدُّوا وَجَرَّبُوا
وَأَعْدَائُهُمْ فِي الْعَرَبِ تَشْقَى وَتَنْكَبُ
أَمْسَى لَهُمْ فِي الشَّرْقِ مَسْرَى وَمَسْرَبُ
فَأَضْحَى امْتِيَارَ الْقَوْمِ وَالشَّرْقِ مُعْرَبُ

⁹² Hâfiz İbrahim, *Dîvânu Hâfiz*, 331-333.

يَقُولُونَ فِي هَذِي الرُّبُوعِ تَعَصُّبٌ وَأَيُّ مَكَانٍ لَيْسَ فِيهِ تَعَصُّبٌ؟
 فَيَا شَرْقُ إِنَّ الْعَرَبَ إِنَّ لَانَ أَوْ قَسَا فِيهِ مِنَ الصَّهْبَاءِ طَبَعٌ مُدَوَّبٌ
 فَخَفَ بِأَسْهَا فِي الرَّأْسِ وَالرَّأْسُ يَصْطَلِي وَخَفَ ضَعْفَهَا فِي الْكَأْسِ وَالْكَأْسُ تُطْرِبُ
 وَ يَا عَرَبُ إِنَّ الدَّهْرَ يَطْفُو بِأَهْلِهِ وَيَطْوِيهِ تَيَّارُ الْقَضَاءِ فَيَرْسُبُ
 أَرَاكَ مَقَرَّ الطَّامِعِينَ كَأَنَّمَا عَلَى كُلِّ عَرْشٍ مِنْ عُرُوشِكَ (أَشْعَبُ)

2.3. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ BAYRAMI

Şiirin başlangıcı övgü için daha uygun olmasına rağmen, güzel şiir senin vasıflarını sayabilir mi?

Rahman olan (Allah), yeryüzünde Osman Gazi'nin yıkılmayan ve parçalanmayan bir devlet kurmasını mümkün kıldı.

Osman Gazi bu devleti kurdu, parlak yıldızlar onu karanlığı aydınlatmak için yapılmış ve Sa'd yıldızı için dikilmiş evler olarak gördüler.

Osman Gazi'den sonra başkaları İmameyi üstlendiler bu binayı büyüttüler ve geliştirdiler.

İslam'a gençlik dönemini geri verip ona istenen ve korkulan bir şöhret sunmuşlardır. Batılılar durmadan bir fırsat kollarken İstanbul Boğazındaki aslanlar (Osmanoğulları) barınaklarını himaye ediyorlar ve Doğu'nun uyuyanlarını kolluyorlar.

Bu aslanların hilâlin gölgesi altında, okun gidişi veya yıldızın kayışı gibi sıçrayışları vardır.

Kendilerini bir haksızlığın dokunuşu korkuttuğunda, onları elektrikli telin dokunuşunun ürküttüğü kimse gibi sanırsın.

Bir felaket karşısında bu hilâl o devleti sarstığında, sen, Allah'ın hükmünün yürüdüğünü ve yola çıktığını görürsün.

Bir gün soylu kimseler için nesiller aydınlandığında, fatihlerin en seçkini Osman Gazi'nin onların babaları olduğu görülür.

Eğer bir baba, oğulları ve gücü ile övünecek olursa, övünmeye en layık olanı bu taçlı (Osman Gazi)'dir.

İşte (Kânûnî Sultan) Süleyman! Onun adalet kanunu zamanın sayfalarına altın harflerle yazılmıştır.

*Ve işte gemiyi karada yürüten, karada ve denizde gemiyi yürüten adam.
Onun yüce kapısında, orada, soyluluk nispet edilen kalemlere ait satırlar parlamıştır.
İndirin gözlerinizi, Muhammed'in (Fatih Sultan Mehmet) tahtı işte burası, cesur gazi
ve Fatih komutan burada!*

*Kossuth,⁹³ kötü bir halde Abdülmecid'e sığındığında, Abdülmecid ona ne yaptı?
Onlara şöyle sesleniyor: Konuklarıma gelince hayatım onlara minnettardır. Keskin
kılıcıma gelince ise o körlenmiştir.*

*Eğer bir iyilik varsa, onun gökyüzü de benim, eğer iyilikten başkası varsa bağlanın
ona ve onu deneyin.*

*Aynı şekilde onlar Batı'da düşmanları sıkıntı çekip ve belaya uğruyorken onlar
yüksek mevkilere yerleştiler.*

*(Düşmanlarından) niceleri Osmanlı'dan eman istedi ve onlarda verdiler. Doğu da
onlara güzergâh ve yol oldu.*

*Doğu aydınlıkken Hristiyanların güvendiği yerd. Fakat doğu karanlığa
gömüldüğünde Hristiyanların sömürge merkezi haline geldi.*

Bu bölgelerde taassup var deniliyor. Hangi bölgede taassup olmaz ki?

*Ey Doğu! Batı ister yumuşak ister sert olsun onun şaraptan eritilmiş bir ahlakı vardır.
Baş ısınırken onun baştaki kötülüklerinden kork! Kadeh eğlendirirken, içki içerken
onların zafiyetinden kork!*

*Ey Batı! Şüphesiz zaman halkına açılıyor, hükmün (zaman)'ın akışı onu sarıp
sarmalıyor ve zayıflıyor.*

*Seni tamahkarların istasyonu olarak görüyorum, sanki bütün tahtların üzerinde sen
varsın. (Eş'ab)*

‘İDU TE’SİSİ’D-DEVLETİ’L-‘ALİYYE

Hâfız İbrahim 26 Ocak 1906 tarihinde düzenlenen bir törende okuduğu bu şiirinde Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıl dönümü münasebetiyle Osmanlı Devleti'ne karşı duyduğu derin ve samimi duygularını bizzat Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in adını anarak dile getirmiş ve bu devletin, İslam dinini yaymak ve Allah'ın adını

⁹³ Tam adı Lajos Kossuth. Dönemin Osmanlı Sultanı Abdülmecid'e mektup yazarak sığınma talebinde bulunan Macar lider. Geniş bilgi için bkz. Alev Duran, İsmail Köse, "Lajos Kossuth ve Macar Mülteciler" *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Konya 2017, S.6, 291-314.

yüceltmek gayesiyle kurulduğuna işaret etmiştir. Şair, “*Osman Gazi’den sonra başkaları İmameyi üstlendiler bu binayı büyüttüler ve geliştirdiler.*” beyti ile Osmanlı Devleti’ni bütün İslam dünyasında hilafetin ve İslam sancağının temsilcisi olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca,

“İslam’a gençlik dönemini geri verip ona istenen ve korkulan bir şöhret sunmuşlardır.

Batılılar durmadan bir fırsat kollarken İstanbul Boğazındaki aslanlar (Osmanoğulları) barınaklarını himaye ediyorlar ve Doğu’nun uyuyanlarını kolluyorlar.”

Beyitleri ile Hâfız, Osman Bey’in yanı sıra Fatih Sultan Mehmed, Kânûnî Sultan Süleyman ve Abdülmecid gibi Osmanlı hükümdarlarından övünçle bahsederken, Devletin kuruluşundan sonra Osmanlıyı, İslam’a ve İslam milletlerine hizmet eden, Anadolu topraklarına sahip olarak diğer İslam ülkelerine Batı’dan gelecek olan tehlikelere karşı set görevi gören ve kendi yaşadığı dönem itibariyle Osmanlı’nın Batı’ya karşı İslam’ı ve Müslümanları koruyucu bir rol üstlendiğine vurgu yapmıştır.⁹⁴ Yine,

“Kossuth, kötü bir halde Abdülmecid’e sığındığında, Abdülmecid ona ne yaptı?

Onlara şöyle sesleniyor: Konuklarıma gelince hayatım onlara minnettardır. Keskin kılıcıma gelince ise o körlenmiştir.

Eğer bir iyilik varsa, onun gökyüzü de benim, eğer iyilikten başkası varsa bağlanın ona ve onu deneyin.

Aynı şekilde onlar Batı’da düşmanları sıkıntı çekip ve belaya uğruyorken onlar yüksek mevkilere yerleştiler.

(Düşmanlarından) niceleri Osmanlıdan eman istedi ve onlarda verdiler. Doğu da onlara güzergâh ve yol oldu.

Doğu, aydınlıkken Hristiyanların güvendiği yerdi, fakat doğu karanlığa gömüldüğünde Hristiyanların sömürge merkezi haline geldi.

Bu bölgelerde taassup var deniliyor. Hangi bölgede taassup olmaz ki?

Ey Doğu! Batı ister yumuşak ister sert olsun, onun şaraptan eritilmiş bir ahlaki vardır.”

⁹⁴ Demirayak, 25.

Beyitleriyle şair, 1849 yılında Ruslar ve Avusturyalıların işkence ve zulümleri karşısında bağımsızlık mücadelesi veren Polonyalılar ve Macarlar ülkelerini terk ederek Osmanlıya sığınmışlardı. Macaristan'ın bağımsızlık mücadelesindeki en önemli liderlerinden biri olan Lajos Kossuth da bu sığınmacıların arasındaydı. Rusya ve Avusturya, Osmanlı idaresinden sığınmacıların iadesini talep etmiş fakat dönemin Osmanlı Sultan Abdülmecid bu isteği geri çevirmiştir.⁹⁵ Şair, bu tarihi olaya vurgu yaparak Osmanlının, kendi dininden veya milletinden olduğuna bakmaksızın kendisine iltica edenleri hoşgörülü bir şekilde karşılayıp, himaye ettiğine hatta Osmanlı'nın kapitülasyonlar aracılığıyla Batılılara imtiyazlar sağladığını ancak bunun kötü sonuçlar doğurduğunu belirtmektedir.

الْإِنْقِلَابُ الْعُثْمَانِيُّ⁹⁶

لَا رَعَى اللَّهُ عَهْدَهَا مِنْ جُدُودٍ
مُشْبِعِ الخُوتِ مِنْ حُومِ البرَايَا
كُنْتُ أَبْكِي بِالْأَمْسِ مِنْكَ فَمَالِي
فَرِحَ الْمُسْلِمُونَ قَبْلَ النَّصَارَى
سَبَّحُوا كُلُّهُمْ وَلَيْسَ مِنْ أِهْمِ
أَنْتَ (عَبْدُ الْحَمِيدِ) وَالتَّاجُ مَعْفُودِ
خَالِدٌ أَنْتَ رَغَمَ أَنْفِ اللَّيَالِي
لَكَ فِي الدَّهْرِ وَالْكَمَالِ مُحَالٌ
حَاوَلُوا طَمَسَ مَا صَنَعْتَ وَوَدُّوا
ذَاكَ (عَبْدُ الْحَمِيدِ) دُخْرَكَ عِنْدَ اللَّهِ
أَكْرَمُوهُ وَرَاقِبُوا اللَّهَ فِي الشَّيْءِ
لَا تَخَافُوا أَدَاهُ فَالشَّيْخُ هَاوٍ
وَلِيَ الْأَمْرَ ثُلُثَ قَرْنٍ يُنَادِي
كَلَّمَا قَامَتِ الصَّلَاةُ دَعَى الدَّاءِ
فَأَسْمُ هَذَا الْأَسِيرِ قَدْ كَانَ مَقْرُودِ

كَيْفَ أَمْسَيْتَ يَا بَنَ (عَبْدُ الْحَمِيدِ)
وَمُجِيعَ الْجُنُودِ تَحْتَ الْبُنُودِ
بِتُّ أَبْكِي عَلَيْكَ (عَبْدُ الْحَمِيدِ)؟
فِيكَ قَبْلَ الدُّرُوزِ قَبْلَ الْيَهُودِ
سَمَةٌ أَنْ يَشْتَمَتَ الْوَرَى فِي طَرِيدِ
دُ وَا (عَبْدُ الْحَمِيدِ) رَهْنُ الْقَيْودِ
فِي كِبَارِ الرَّجَالِ أَهْلِ الْخُلُودِ
صَفْحَاتُ مَا بَيْنَ بَيْضٍ وَسُودِ
لَوْ يُطِيفُونَ طَمَسَ حَطَّ الْحَدِيدِ
بَاقٍ إِنْ ضَاعَ عِنْدَ الْعَبِيدِ
سَخٍ وَلَا تُرْهَقُوهُ بِالتَّهْدِيدِ
لَيْسَ فِيهِ بَقِيَّةٌ لِلصُّعُودِ
بِاسْمِهِ كُلُّ مُسْلِمٍ فِي الْوُجُودِ
عِي (لِعَبْدِ الْحَمِيدِ) بِالتَّأْيِيدِ
نَا بِذِكْرِ الرَّسُولِ وَالتَّوْحِيدِ

⁹⁵ Demiryak, 25.

⁹⁶ Hâfiz İbrahim, 357-361.

بِثُّ أَحْشَى عَلَيكُمْ أَنْ يَفُوتُوا
كَانَ (عَبْدُ الْحَمِيدِ) بِالْأَمْسِ فَرْدًا
يَا أَسِيرًا فِي (سَنَةِ هَيْلِينَ) رَحْبَ
قُلْ لَهُ كَيْفَ زَالَ مُلْكُكَ لَمْ يَعِ
لَمْ تَصْنُكَ الْجُنُودُ تَفْدِيكَ بِالْأَزْ
قُلْ لَهُ كَيْفَ كُنْتَ؟ إِمْتَلَكْتَ أَلْ
فَتَلَلْتَ الْعُرُوشَ عَرْشًا فَعَرْشًا
كُلَّمَا نِلْتَ غَايَةً لَمْ تَنْلَهَا
ضَاقَتْ الْأَرْضُ عَنْ مَدَاكَ فَأَرْسَدُ
قُلْ لَهُ: جَلَّ مَنْ لَهُ الْمُلْكُ لَا تُدْ
أَنْتَ مَهْمَا شَقِيتَ أَرْفَهُ حَالًا
وَأَسِيرُ الْأَقْفَاصِ قَدْ كَانَ أَشَقَى
كَانَ عَبْدُ الْحَمِيدِ فِي الْقَضْرِ أَشَقَى
كَانَ لَا يَعْرِفُ الْقَرَارَ بِلَيْلٍ
حَذِرًا يَرْهَبُ الظَّلَامَ وَيَخْشَى
نَفَقٌ تَحْتَ طَائِقِ الْأَرْضِ أَحْفَى
يُعْجِزُ الْوَهْمَ عَنْ تَلْمُسِ ذَلِكَ أَلْ
أَصْحِيحٌ مَا قِيلَ عَنْكَ وَحَقُّ
أَنَّ عَبْدَ الْحَمِيدِ قَدْ هَدَمَ الشَّرَّ
إِنْ بَرِيئًا وَإِنْ أَثِيمًا سَتُجْزَى
أَصْحِيحٌ بَكَيْتَ لَمَّا أَتَى الْوَفْ
وَنَسِيتَ الْآبَاءَ وَالْمَجْدَ وَالسُّؤْ
مَا عَهْدَنَا الْمُلُوكَ تَبْكِي وَلَكِنْ
عَلَّهَا دَمْعُهُ الْوَدَاعَ لِذَلِكَ أَلْ
عَسَلِ الدَّمْعَ عَنْكَ حَوْبَةَ مَاضِيهِ
شَفَعَ الدَّمْعُ فِيكَ عِنْدَ الْبِرَايَا
دَمَعَكَ الْيَوْمَ مِثْلُ أَمْرِكَ بِالْأَمْسِ
كَانَ عَبْدُ الْعَزِيزِ أَجْمَلُ أَمْرًا
خَافَ مَا تُورِ قَوْلُهُ فَتَعَالَى

إِنْ أَثَرْتُمْ مِنْ كَامِنَاتِ الْحُمُودِ
فَعَدَا الْيَوْمَ أَلْفُ (عَبْدِ الْحَمِيدِ)
بِأَسِيرٍ فِي (سَالِيكَ) جَدِيدِ
صِمْمِكَ إِعْدَادُ عُدَّةٍ أَوْ عَدِيدِ
وَأَحْ وَالْمَالِ يَا عَرَامَ الْجُنُودِ
أَرْضَ كَيْفَ انْفَرَدْتَ بِالتَّمْجِيدِ؟
وَصَبَعْتَ الصَّعِيدَ بَعْدَ الصَّعِيدِ
هَمَّهُ الدَّهْرُ قُلْتَ: هَلْ مِنْ مَرِيدِ؟
سَتْ بِطَرْفٍ إِلَى السَّمَاءِ عَتِيدِ
لَعِيرِ الْمُهَيِّمِينَ الْمَعْبُودِ
مِنْ أَسِيرِ الْجَزِيرَةِ الْمَكْمُودِ
لَوْ سَأَلْتَ الْأَسْفَارَ عَنْ (بَايَزِيدِ)
مِنْهُ فِي الْأَسْرِ وَالْبَلَاءِ وَالشَّيْدِ
لَا وَلَا يَسْتَلِدُّ طَعْمَ الْهُجُودِ
خَطَرَةَ الرِّيحِ أَوْ بُكَاءِ الْوَلِيدِ
فِي تَدَجِيهِ مِنْ ضَمِيرِ الْكُنُودِ
بَابِ بَابِ الْخَلِيفَةِ الْمَنْكُودِ
مَا سَمِعْنَا مِنَ الرُّوَاةِ الشُّهُودِ
عَ وَأَرْبَى عَلَى فِعَالِ (الْوَلِيدِ)؟
يَوْمَ تُجْزَى أَمَامَ رَبِّ شَهِيدِ
دُ وَنَابِتِكَ رَعِشَةُ الرَّعْدِيدِ؟
دَدَ وَالْعِرَّ يَا كَرِيمَ الْجُدُودِ؟
عَلَّهَا نَزْوَةُ الْمُؤَادِ الْجَلِيدِ
مُلْكٍ أَوْ ذِكْرَةَ لَيْتَلِكَ الْعُهُودِ
سَكَ وَوَقَاكَ شَرَّ يَوْمِ الْوَعِيدِ
لَيْسَ ذَلِكَ الشَّفِيعُ بِالْمَرْدُودِ
سِ مُطَاعٌ فِي سَيِّدٍ وَمَسُودِ
مِنْكَ فِي يَوْمِ حَلْعِهِ الْمَشْهُودِ
عَنْ صَغَارٍ وَمَاتَ مَوْتَ الْأُسُودِ

ضَمَّ مِرْضَاهُ إِلَيْهِ وَنَادَى
 حَيَّ عَهْدَ الرَّشَادِ يَا شَرِيقُ وَأَبْلُغْ
 قَدْ تَوَلَّى (مُحَمَّدُ الْخَامِسُ) الْمُدَّ
 وَتَحَلَّى فِي مَهْرَجَانٍ بَحَلَّى
 وَقَفَّ الدَّهْرُ حَاشِعًا إِذْ رَأَى السَّيِّ
 طَاطِئِي لِلْجَلَالِ يَا أُمَّمَ الْأَزْ
 عِلْمَ اللَّهِ أَنَّ عَهْدَ (رَشَادِ)
 دُونَ دُلِّ الْحَيَاةِ قَطْعُ الْوَرِيدِ
 مَا تَمَنَيْتَ مِنْ زَمَانٍ بَعِيدِ
 كَفَأَعْظَمَ بِتَاجِهِ الْمَعْفُودِ
 سَيْفُ (عُثْمَانَ) فِيهِ بِالتَّقْلِيدِ
 قَفَيْنِ فِي قَبْضَةِ الْعَزِيزِ الْمَجِيدِ
 ضِ سُجُودًا هَذَا مَقَامُ السُّجُودِ
 حَيْرٌ قَالَ بَرَدٌ عَهْدِ (الرَّشِيدِ)

2.4. OSMANLI İNKILABI

Allah, onun dönemini dedelerinin uğradığı akıbetten korusun! Nasıl akşamladın ey Abdülmecit'in oğlu?

İnsan etlerinden balıkları doyuran, silah altındaki askerleri aç bırakan birisi oldun. Dün senden dolayı ağlıyordum Ey Abdülhamid! Şimdi ne oldu da senin için ağlıyorum?

Hristiyanlardan, Dürzilerden ve Yahudilerden önce Müslümanlar sevindiler. (2. Meşrutiyet'in ilanı)

Hepsi (bu durumla) alay ettiler. Oysa kovulan insanla alay etmen yücelik değildir.

Sen taç giymiş Abdülhamid iken şimdi ise prangalara rehın olmuş Abdülhamidsin.

Sen, geceler hor görse de büyük, ölümsüz kimselerin arasında ebedi birisin.

Mükemmel olman mümkün olmadığı halde senin sonsuza dek beyaz ile siyah arası sayfaların olacaktır.

Yaptıklarını silmeye çalıştılar. Eğer demir yolunu yıkabilselerdi bu hoşlarına giderdi.

Ey Abdülhamid bu kulların gözünde kaybolursa da Allah'ın katında kalan hazinendir.

(İnkılapçılar) Ona saygı gösterin ve lider (Abdülhamid) konusunda Allah'tan korkun, ona tehditle zulmetmeyin.

Onun sıkıntısı için endişeye kapılmayın. Çünkü şeyh çukurdadır ve ayağa kalkması için onun mecali kalmamıştır.

O, kâinatta bütün Müslümanların ona ismiyle seslendiği bir asrın üçte birine hükmetti.

Her Cuma namazı kılındığında hatip, Abdülhamid'i ölümsüzleştirmeye çağırır.

Bu esirin adı, Hz. Peygamber'in sözü ve desteği ile ilişkiliydi.

*Şayet siz gizli kinlerden kaçınırsanız sizin şöyle söylemenizden korkmaya başladım:
Abdülhamid dün tek kişiydi, bugün binlerce Abdülhamid oldu.*

Ey Saint Helena'daki esir (Napolyon), Selanik'teki yeni esiri selamla!

Ona, saltanatın nasıl yıkıldığını sor! Silah ve asker yapılandırması seni korumadı.

Ey askerlerin sevgilisi! Canlarını ve mallarını senin uğrunda feda eden askerlerin seni savunamadı.

Ona sor nasıl oldun? Dünyaya nasıl sahip oldun? Övgüde nasıl tek oldun?

Sonra saltanatları peş peşe yıktın ve ülkeleri peş peşe kana boyadın.

Sonsuzluk arzusunun ulaşamadığı her bir gayeye ulaştığında, daha yok mu? dedin.

Dünya amaçlarına dar geldi. Böylece gökyüzüne sert bir bakış attın.

Ona de ki: Kula boyun eğdiren başka birinin mülkü olmadığı halde, mülk sadece onun olan kimse ne yücedir!

Sen her ne kadar zorluk çaktiyse de adanın mahzun esirinden (Napolyon Bonapart) daha iyi durumdasın.

Sen Beyazıt'ı ciltler dolusu kitaplara soracak olursan kafeslerdeki esir daha zor durumdaydı.

Abdülhamid sarayda, esaret ve şiddetli musibet hususunda ondan daha çok sıkıntı çekmiştir.

O bir gece bile (uykunun) derinliğini bilmiyor, hayır! Uykunun lezzetinin tadını dahi alamıyordu.

Endişe ederek karanlıktan korkuyor, rüzgârın tehlikesi veya bebeğin ağlamasından çekiniyordu.

Zemin kattaki tünel gecenin karanlığındaki inançsızın kalbinden daha karanlıktı.

O korku, o kapiya, halifenin talihsiz kapsına dokunmaktan bile aciz kalır.

Ey Abdülhamid! Şeriatı yıktığın ve yaptıklarınla (Emevî Halifesi) el-Velid'i geride bıraktığın hakkında.

Söylenenler doğru ve görgü tanıklarında işittiklerimiz gerçek mi?

Eğer suçsuz isen de suçlu isen de şahit olan Allah'ın huzurunda ceza gününde karşılığını alacaksın.

Heyet (Abdülhamid Yıldız Sarayında bulunurken tahttan onu indirmek için gelenler) geldiğinde seni korkak titremenin sardığı doğru mu?

Ve ataları, şanı, hakimiyeti, şerefi unuttuğun doğru mu ey yüce ecdat?

Sultanların ağladığını bilmezdik. Ancak belki de onun bitkinliği sağlam kalbin hiddetindedir.

Ve belki de bu (bitkinlik) veda gözyaşları ya da o hükümdarlık dönemini hatırlamadır. Gözyaşı senin geçmişteki hatalarını temizlemiş ve kıyamet gününün kötülüğünden korumuştur.

Gözyaşı düzgün insanların karşısında sana şefaattir ve bu şefaatchi geri çevrilmez. Senin bugün döktüğün gözyaşları, çünkü durumun gibi kölenin efendisine itaat etmesi gibidir.

Abdülaziz'in tanık olunan tahttan indirildiği gün, durumu senden (Abdülhamid'den) daha iyiydi.

Bu sultan, (tahttan indirildiği gün) insanların aşağılayıcı sözlerinden korktu, acizlikten kaçındı ve aslanlar gibi öldü.

Makası ona saplandı ve damarları kesik bir halde ölmek üzereyken haykırdı.

Ey doğu! Reşat (Abdülhamid'den sonra tahta çıkarılan 35. Osmanlı padişahı) döneminde yaşa! Uzun zamandır arzu ettiğin şeylere ulaş!

Beşinci Mehmet senin (Abdülhamid) yerine tahta geçti, Onun giydiği taç ne kadar da yücedir!

O törende geleneksel olarak Osman'ın (Osman Gazi) kılıcı yükseldi.

Zaman, Aziz ve Mecid'in elindeki kılıçları görünce boyun eğerek durdu.

Ey dünyanın ümmetleri secde ederek başınızı el-Celal'e (Yüce Allah) eğin! Bu secde makamıdır.

Doğrusu Allah biliyor ki Reşat dönemi, Reşit (Harun Reşit) dönemine dönmek için hayırlı bir umut ışığıdır.

EL-İNKILÂBUL'L- 'USMÂNÎ

12 Mayıs 1909'da yayınlanan Hâfız İbrahim'in bu şiirinde Hâfız da Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilip yerine V. Mehmed'in gelişinden dolayı inkılapçıları eleştirir. Ve Abdülhamid'in vasıflarından bahsederek onun tahttan indirilişine yabancılardan çok Müslümanların sevinmesi onun en çok üzüldüğü hususların başında gelir.⁹⁷

⁹⁷ Demirayak, 27.

Çoğu Osmanlı aydınında olduğu gibi Hâfız İbrahim’de de I. Meşrutiyetten beklentilerin yüksek olduğunu görüyoruz. Muhtemeldir ki Hâfız İbrahim de diğer bazı Osmanlı aydınları gibi yeni Anayasa’dan umduğunu bulamamıştır. Üstelik şair burada Osmanlı’nın Müslüman Arap bir ferdi olarak bir bakıma öz eleştiri yapmakta, gayri Müslüm tebaanın lehine birçok yeni gelişmelere gebe olacağını sezmiş, aksine yerli unsurlar ve Müslüman ahali nezdinde olumlu katkılar sağlamayacağı izlenime kapılmıştır. Bundan öte şair, bir bakıma Sultan II. Abdülhamid’den beklediği yenilik taraftarı bir duruşun gelmediğini düşünüp hayal kırıklığını satırlarına dökmüştür. Aslında şair dolaylıda olsa padişahın tahttan indirilişini kabullenememiş hatta direniş göstermemesinden yakınmıştır. Şair burada biraz daha ileri giderek “*Abdülaziz’in taht olunan tahttan indirildiği gün, durumu senden (Abdülhamid’den) daha iyiydi.*” beytiyle Sultan Abdülaziz dönemiyle Sultan Abdülhamid dönemini karşılaştırmış, sanki Abdülhamid’in tahttan indirilmesiyle mevcut durumun daha da kötüleşebileceğini önceden sezebilmiştir.

عِيدُ الدُّسْتُورِ الْعُثْمَانِي⁹⁸

أَجَلٌ هَذِهِ أَعْلَامُهُ وَمَوَاقِبُهُ هَنِئًا هُمْ فَلَيْسَ حَبِ الدَّيْلِ سَاحِبُهُ
 مَشَارِقُهُ وَضَّاءَةٌ وَمَعَارِبُهُ هَنِئًا هُمْ فَالْكُونُ فِي يَوْمِ عِيدِهِمْ
 رَعَى اللَّهُ شَعْبًا جَمَعَ الْعَدْلُ سَمَلَهُ وَنَمَّتْ عَلَى عَهْدِ الرَّشَادِ رَعَائِيَّةُ
 وَحَاخَامُهُ-بَعْدَ الْخِلَافِ-وَرَاهِبُهُ تَخَالَفَ فِي ظِلِّ الْهَيْلَالِ إِمَامُهُ
 فَابْنِي أَرَى الْإِصْلَاحَ قَدْ طَرَّ شَارِبُهُ خُذُوا بِيَدِ الْإِصْلَاحِ وَالْأَمْرُ مُقْبِلٌ
 فَابْنِي رَأَيْتُ الْمُلْكَ الشَّابَّ الَّذِي دَوَى وَرُدُّوا عَلَى الْمُلْكِ الشَّابَّ الَّذِي دَوَى
 حَمَّتْهُ يَدُ (الْفَارُوقِ) فَاللَّهُ طَالِبُهُ فَمَنْ يَطْلُبُ الدُّسْتُورَ بِالسُّوءِ بَعْدَ مَا
 إِذَا (شَوْكْتُ الْفَارُوقِ) قَامَ مُنَادِيًا إِذَا (شَوْكْتُ الْفَارُوقِ) قَامَ مُنَادِيًا
 وَإِنْ هِيَ لَأَقَاهَا الرِّدَى لَا بُحَائِيَّةُ ثَلَاثَةٌ آسَادٍ يُجَانِبُهَا الرِّدَى
 مَخَالِبُهَا فِيهِ وَتَنْبُو مَخَالِبُهُ يُصَارِعُهَا صَرْفُ الْمُنُونِ فَتَلْتَقِي
 وَقَامَتْ إِلَى (عَبْدِ الْحَمِيدِ) مُحَاسِبُهُ رَوَتْ قَوْلَ (بَشَّارٍ) فَتَارَتْ وَأَقْسَمَتْ
 مَشِينًا إِلَيْهِ بِالسُّيُوفِ نُعَاتِيَّةُ (إِذَا الْمَلِكُ الْجَبَّارُ صَعَّرَ حَدَّهُ

⁹⁸ Hâfız İbrahim, 362-367.

وَسَارَ عَلَى أَعْقَابِهَا كُلُّ سَابِحٍ
 يَصِيحُ بِهِ: لَارِيٍّ أَوْ نَبْلَعِ الْمُنَى
 هُنَالِكَ فَأَهْلَلْ وَاتَّخِذْ تِمَّ مَرِيضًا
 رِجَالٌ مِنَ الْإِيمَانِ مَلَأِي نُفُوسَهُمْ
 صَوَالِحُهُ سُمُرَ الْقَنَا وَكُرَاتُهُ
 إِذَا تَارَ دُكَّتْ أَجْبُلٌ وَتَحَشَّعَتْ
 وَثَلَّتْ عُرُوشٌ وَاسْتَقَرَّتْ مَمَالِكُ
 فَمَنْ لَمْ يُشَاهِدْ (يَلْدِرًا) بَعْدَ رِيهَا
 وَأَسْلَمَهُ أَحْبَابُهُ لِفُضَاتِهِ
 وَقَلَّمَتْ الْأَقْدَارُ أَظْفَارَ بَطْشِهِ
 فَمَا شَهِدَ الدُّنْيَا تَزُولُ وَلَا رَأَى
 أْبِيحَ جِمَاهَا وَأَنْطَوَى مَجْدُ رِيهَا
 وَمَ يُعْنِ عَن (عَبْدِ الْحَمِيدِ) دَهَاؤُهُ
 وَمَ يَحْمِيهِ حِصْنٌ وَمَ تَرْمِ دُونَهُ
 وَمَ يُخْفِيهِ عَن أَعْيُنِ الْحَقِّ مُخْدَعٌ
 أَقَامَ عَلَيْهِ مَهْلِكًا عِنْدَ مَهْلِكِ
 نَحَامَاهُ حَتَّى الْوَهْمِ حَوْفَ إِغْتِيَالِهِ
 وَأَسْرَفَ فِي حُبِّ الْحَيَاةِ فَحَاطَهَا
 فَنَفِي كُلِّ قُفْلٍ لِلْمَنِيَّةِ مَكْمَنٌ
 وَفِي كُلِّ رُكْنٍ صُورَةٌ لَوْ تَكَلَّمْتَ
 تَمَائِيلُ إِبْهَامٍ أَنْيَمَتْ وَأَقْعِدَتْ
 تُثَلُّهُ فِي نَوْمِهِ وَجُلُوسِهِ
 أَقَامَ عَلَيْهِ أَلْفَ مَوْتٍ مُحَجَّبٍ
 سَلُوهُ أَعْنَتْ عَنْهُ فِي يَوْمِ خَلْعِهِ
 وَقَدْ نَزَلَ الْمُقْدَارُ بِالْأَمْرِ صَادِعًا
 وَأَحْرَجَهُ مِنْ (يَلْدِرِ) رَبُّ (يَلْدِرِ)

عَلَى مَتْنِهِ بُرُجٌ مَشِيدٌ يُدَاعِبُهُ
 وَلَا شِبَعٌ أَوْ يَرْجِعُ الْحَقَّ غَاصِبُهُ
 (يَلْدِرِ) وَأَحْمَدُ فِي الْوَعَى مَنْ تُصَاحِبُهُ
 وَجَيْشٌ مِنَ الْأَثْرَاكِ ظَمَأَى قَوَاضِيَهُ
 رُءُوسُ الْأَعَادِي وَالْخُصُوفُ مَلَاعِبُهُ
 بِحَارٌ وَأَمْضَى اللَّهُ مَا هُوَ كَاتِبُهُ
 وَلَوْ أَنَّ ذَا الْقُرَيْنِ فِيهَا يُنَاصِبُهُ
 وَقَدْ زَالَ عَنْهُ الْمُلْكُ وَأَنْدَكَ جَانِبُهُ
 وَفَرَّ-وَلَمْ يَحْشَ الْمَعْرَةَ- كَاتِبُهُ
 وَدَلَّ عَلَى مَا بَجَّهَلُ الْجِنَّ حَاجِبُهُ
 بَلَاءٌ قَضَاءِ اللَّهِ فِيمَنْ يُجَارِبُهُ
 وَقَامَتْ عَلَى الْبَيْتِ (الْحَمِيدِ) نَوَابِهُ
 وَلَا عَصَمَتْ (عَبْدَ الْحَمِيدِ) بَحَارِبُهُ
 دَنَانِيرُهُ وَالْأَمْرُ بِالْأَمْرِ حَازِبُهُ
 وَلَا نَفَقٌ فِي الْأَرْضِ جَمَّ مَسَارِبُهُ
 بِمُرُّ بِهِ رُوحَ الصَّبَا فَيُؤَابِبُهُ
 فَلَوْ مَسَّه طَيْفٌ لَدَرَاتٍ لَوَالِيَهُ
 بِسُورٍ مِنَ الْأَهْوَالِ لَمْ يَنْجُ رَاكِبُهُ
 وَفِي كُلِّ مِفْتَاحٍ قَضَاءٌ يُرَاقِبُهُ
 لَمَا شَكَ فِي (عَبْدِ الْحَمِيدِ) مُحَاطِبُهُ
 تَرَاءَى بِهَا أَعْطَافُهُ وَمَنَاكِبُهُ
 وَتَخْدَعُ فِيهِ الْمَوْتَ حِينَ يُقَارِبُهُ
 لِيَغْلِبَ مَوْتًا وَاحِدًا عَزَّ غَالِبُهُ
 عَجَائِبُهُ؟ أَوْ أَحْرَزْتُهُ عَرَائِبُهُ؟
 فَضَاقَتْ عَلَى شَيْخِ الْمُلُوكِ مَذَاهِبُهُ
 وَجَرَّدَهُ مِنْ سَيْفِ (عُثْمَانَ) وَاهِبُهُ

وَأَصْبَحَ فِي مَنْفَاهُ وَالْجَيْشُ دُونَهُ
يُنَادِيهِ صَوْتُ الْحَقِّ: دُقْ مَا أَذَقْتَهُمْ
هُم مَنَحُوكَ الْيَوْمَ مَا أَنْتَ مُشْتَتِهٍ
وَدَعَّ عَنْكَ مَا أَمَلْتَ إِنْ كُنْتَ حَازِمًا
مَضَى عَهْدُ الْإِسْتِبْدَادِ وَأَنْدَكَ صَرْحُهُ
لَكَ اللَّهُ يَا (تَمُوزُ) إِنَّكَ بَلَسَمٌ
فَكَمْ رُغِتَ جَبَّارًا وَأَرْهَقْتَ ظَالِمًا
فَدَيْنَاكَ مِنْ شَهْرٍ أَعْرَّ مُحَجَّلٍ
تُقَابِلُهُ الْأَعْيَادُ فِي الْأَرْضِ كُلِّمَا
فِي الْعَرَبِ عِيدٌ يَنْظُمُ الْعَرَبُ حُسْنَهُ
وَفِي الشَّرْقِ عِيدٌ لَمْ يَرَ الشَّرْقُ مِثْلَهُ
يُطِيفُونَ بِالْعَرْشِ الْكَرِيمِ وَرَبُّهُ
لِتَهْنِئِ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مُحَمَّدًا
سَتَمَلِكُ أَمْوَاجَ الْبِحَارِ سَفِينُهُ
مَالِكُهُ مَحْرُوسَةٌ وَتُعُورُهُ

يُعَالِبُ ذِكْرِي مُلْكِهِ وَتُعَالِبُهُ
فَكُلُّ أَمْرٍ رَهْنٌ بِمَا هُوَ كَاسِبُهُ
فَرَدَّ لَهُمْ بِالْأَمْسِ مَا أَنْتَ سَالِيَهُ
فَلَمْ يَبْقَ لِلْأَمَالِ فَضْلٌ بُجَاذِبُهُ
وَوَلَّتْ أَفَاعِيهِ وَمَاتَتْ عَقَابِرُهُ
لِحِرْحَى الْأَسَى وَالِدَهْرُ تَعْدُو نَوَائِبُهُ
وَأَنْصَفَتْ مَظْلُومًا تَوَالَتْ مَصَائِبُهُ
أَوَائِلُهُ مَمْبُونَةٌ وَعَوَاقِبُهُ
بَجَلَى هِلَالِ الشَّهْرِ أَوْ لَاحِ حَاجِبُهُ
فَتَهْتَرُ مِنْ وَقَعِ الشُّرُورِ جَوَائِبُهُ
تَدْفُقُ فِي دَارِ السَّلَامِ مَوَاكِبُهُ
تُطِيفُ بِهِمُ الْآلُوهُ وَمَنَاقِبُهُ
خِلَافَتُهُ فَالْعَرْشُ سَعْدٌ كَوَاكِبُهُ
كَمَا مَلَكَتْ شُمَّ الْجِبَالِ كَتَائِبُهُ
رَكَائِبُهُ مَنْصُورَةٌ وَمَرَكَبُهُ

2.5. OSMANLI ANAYASASI BAYRAMI

1909 yılının 23 Temmuz'unda bir cuma akşamı, "Özbekiyye" bahçesinde düzenlenen törende Hâfız İbrahim, "Kânûn-î Esâsî" diye bilinen ve II. Meşrutiyet'in ilanı diye tarihe geçen Anayasa Bayramı münasebetiyle aşağıdaki şiiri okumuştur.

Evet, bu bayraklar ve tören alayları Türklere kutlu olsun. Çünkü onlar övünç ve gururla şereflenmişlerdir.

(Anayasa) onlara kutlu olsun. Onların bayram gününde dünyanın doğusu ve batısı güzelleşmiş ve parlamıştır.

Adaletin birliğini bir araya getirdiği ve Reşat döneminde tüm arzularına ulaşan milleti Allah korusun!

İtilafa düştükten sonra hilâl'in (Osmanlı Devleti'nin bayrağı) gölgesinde, İmam, Haham ve Rahip ayrı düştükten sonra anlaştılar.

Anayasa sarılın! Güç gelecektir. Doğrusu ben reformun vaktinin geldiğini görüyorum.

Yönetimi gençlere geri verin! Çünkü ben saltanatın bozulup eridiğini görüyorum.

Kim ki Faruk'un desteğiyle anayasanın başarısız olmasını isterse Allah ondan sorar. Şevketli Faruk ayağa kalkıp hakka çağırdığında Niyazî ve arkadaşı (Enver Paşa) ona destek verdi.

Ölüm üç aslanın etrafında geziyor, şayet ölüm onlarla karşılaşacak olsa onlar ölümün etrafında dolaşmazlar.

Ölüm onlarla savaşıyor, o üç aslanın pençeleri ölümle kesişiyor ve ölümün pençeleri ıskalıyor.

(Ölümün pençeleri) şair Beşşâr b. Bürd'ün⁹⁹ şu sözünü rivayet etti. Ayaklandı, yemin etti ve hesaplaşmak için Abdülhamid'e gitti.

"Eğer zorba kral halkına hakaret ederse, bizde onu azarlayarak kılıçlarımızla onun üzerine yürürüz."

Sirtında oynayan ve üstünde her bir boylu poslu süvari bulunan (hızlı giden)at onların peşini takip etti.

Süvari atına: "Hedefimize ulaşınca kadar suya kanmak yok, hakkı zorla alan kimse hakka dönünceye dek doymak yok" diye bağırmıştır.

Orada (bir yudum) su iç! Sonra orada (Yıldız Sarayı) kendine bağlanacak yer edin ve savaşta ona arkadaşlık eden binicini öv!

Kalpleri imanla dolu adamlar ve keskin kılıçları (düşmanlarının kanına) susamış Türk askerleri ki.

Onların savaş sopaları mızraklar, topları düşmanların kafaları, kaleler ise oyun yerleridir.

Bu ordu ayaklandığında dağlar hallaç pamuğu gibi savrulur, denizler huşu içinde boyun eğer ve Allah yazdığını tamamlar.

Orada düşmanlık eden Zülkarneyn dahi olsa saltanatlar yıkılır ve hükümdarlıklar kurulur.

⁹⁹ Ebû Muâz Beşşâr b. Bürd el-Ukaylî, Cahiliye ve İslami dönemde en çok şiir söyleyen üç şairden biridir. İki gözü kör olarak dünyaya gelmiştir. Geniş bilgi için bkz. Cemal Muhtar, "Beşşâr b. Bürd", *DİA*, 1992 İstanbul, VI, 8-9.

Kim ki sahibinden sonra yıldız sarayını görmediyse, sultanın saltanatının nasıl yok olduğunu etrafındakilerin arkasına bakmadan kaçtığını.

Dostlarının onu nasıl yargıçların eline teslim ettiğini, yaveri (Abidin Paşa) 'nın nasıl kaçtığını.

Kader onun (Abdülhamid) güçlü tırnaklarını budadığında (onu silahsız bıraktığında) cinlerin bile bilemeyeceği mahzenleri nasıl gösterdiğine şahit olmamışsa.

Dünyanın yok olduğuna da şahit olmamış ve kendisiyle savaşan kimse için Allah 'ın hükmünün nasıl gerçekleştiğini de görmemiştir.

Sarayın sahibi alıkonulup koruması ortadan kalkınca her bir köşesi açığa çıktı ve Abdülhamid 'in sarayını musibetler bastı.

Abdülhamid 'e dahiliği hiçbir işine yaramamış, tecrübeleri onu korumamıştır.

Kaleler onu korumamış, malı onu düşmanlarına karşı müdafaa etmemiş, üzerinde kötülük ve baskı artmıştır.

(Düşmanlardan saklanmak için Abdülhamid 'in yerin altında hazırladığı sığınak ve tüneller) onu gerçeğin gözlerinden bir oda, yer altında bir tünel ve sığınak gizlemedi.

Abdülhamid kendini korumak için çevresindekilere tuzak kurmuştur. Fakat o tuzağa sabah rüzgârı vurduğunda o tuzağa kendisi düşmüştür.

Ona suikast korkusu için evhamdan bile kıl kapıyor, eğer ona bir hayal dokunursa (beyninde) düşünceleri fir dönüyor.

Hayatta kalma sevgisinde aşırıya gitmiştir. Hayatın etrafını korkulardan ve süvarilerin aşamayacağı bir surla kuşatmıştır.

Her bir kilitte ölüm için bir gizli bir yer ve her bir anahtarda onu gözetleyen bir tedbir vardır.

Her bir direk dibinde bir şekil vardır eğer onlar konuşurlarsa Abdülhamid 'in muhatabı ondan şüphe etmez.

Hayal timsalleri uyuyacak ve oturacaklar ve sen, o suretler ile etrafını ve bölgesini göreceksin.

O hayaller ki onu uykusunda ve oturduğunda temsil ediyor ve o hayaller ölüm ona yaklaşınca ölümü aldatıyor.

Tek bir ölümü yenmek için yeneni şereflendirecek onun üzerine gizli kapaklı bin ölüm verdi.

Abdülhamid'e sorun! Tahttan indirildiği gün ki ilginçlikleri ve tuhaflıkları ona yarar sağlayıp onu korumuş mu?

Kader emri yerine getirmiş, kralların şeyhine gideceği yolları daralmış.

Yıldız sarayından Yıldızın efendisi onu çıkarmış, yine ona Osman'ın kılıcını veren kişi onu o kılıçtan yoksun bırakmıştır.

Sürgün yerinde askerler onun arkasında hükümdarlığının hatırasıyla mücadeleye girişmiş ve hatıralar ona karşı galip gelmiştir.

Hakkın sesi ona şöyle sesleniyor: Onlara tattırdığını sen de tat! Herkes kazandığının tutsağıdır.

Onlar bugün sana arzuladığını verdiler ve dün istemediklerin onlara iade edilmiştir. Eğer basiretli isen umduğun şeyi (hilafeti) bırak. Çünkü elinde yapacak ve cezbedecek bir şey kalmadı.

İstibdat dönemi bitti, sarayı yıkıldı, hafiyeleri ona sırtını döndü ve öldü.

Allah'a yemin olsun ki ey temmuz! Sen çağın belaları düşmanken dertlerin yarasına merhemsin.

Sen nice zorbalık yapanları dehşete, nice zalimleri zayıf düşürdün, sıkıntıların peşini bırakmadığı mazlumlara karşı adil oldun.

(Ey temmuz) başlangıcı ve sonu uğurlu olan parlak bir ay olduğun için sana feda olalım!

Her ne zaman ayın hilali görünür ya da parıldar ve koruyucusu ortaya çıkarsa yeryüzünde bayramlar onu karşılar.

Batı'da, Batı'nın güzelliğinin sahnelendiği bayram (14 Temmuz Fransız Devriminin başlangıcı) vardır. Onun mutluluğunun etkisinden her taraf sarsılır.

Doğu'da, Doğunun benzerini görmediği, İstanbul'a kervanların akın ettiği bayram vardır.

Onun nimetleri ve meziyetleri onları kuşattığı halde yüce tahtın etrafını kuşatıyorlar.

Halife Muhammed'e Hilafeti kutlu olsun! Arşın yıldızları mesuttur.

Askerlerinin dağların zirvelerine egemen olduğu gibi gemileri de denizin dalgalarına hükmedecek.

Ülkesi ve limanları korunmuş, binekleri ve gemileri galip kılınmıştır.

‘İDU’D-DUSTÛRİ’L-‘USMÂNÎ

Hâfız, bu şiirinde anayasa ile Osmanlı Devleti’nin temellerinin sağlamlaştırılması yolunda yeni bir açılım beklentisini dile getirirken aynı zamanda başta Mısır olmak üzere İslam coğrafyasındaki diğer Müslüman ülke ve hakları için de bir rahatlama, umut ışığı beklentisini ifade etmiştir. Fakat yine de şair, şiirin ilk beyti olan “*Evet, bu bayraklar ve tören alayları, Türklere kutlu olsun. Çünkü onlar övünç ve gururla şereflenmişlerdir.*” İfadelerinden de anlaşılacağı gibi bu yenilik hareketindeki aslan payını Osmanlı Devleti ve onun şahsiyetinde Türklere teslim etmiştir.

Hâfız, Anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra artık Türk milletinin İmparatorluğun bozulan işlerine bir düzen vermesini önermiş, bu anayasanın yürürlüğe konulmasında önemli rol oynayan Şevket, Niyazî ve Enver Beylerden övgüyle bahsetmiştir. Hâfız’ın bu şiirindeki duygu, düşünce ve tutumları diğer Sultan II. Abdülhamid hakkındaki şiirleriyle farklılık gösterir.¹⁰⁰

Şiirinin bir bölümünde dile getirdiği;

“Kalpleri imanla dolu adamlar ve keskin kılıçları (düşmanlarının kanına) susamış Türk askerleri ki.

Onların savaş sopaları mızraklar, topları düşmanların kafaları, kaleler ise oyun yerleridir.

Bu ordu ayaklandığında dağlar hallaç pamuğu gibi savrulur, denizler huşu içinde boyun eğer ve Allah yazdığını tamamlar.”

Beyitleriyle Hâfız, aslında Sultan II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesiyle bir dönemin kapandığının farkındadır. Fakat yine de şair, ümitsizlik içerisinde değildir. Aksine İttihad ve Terakki kadrolarına, Türk komutanların şahsında Türk ordusuna olan güvenini tazelemektedir.

Şair, saltanat ve hilafetinin ilk yıllarında sultan Abdülhamid’e övgüler yağdırmış olmasına rağmen bir saray darbesiyle otuz üç yıllık hükümlanlıktan sonra tahttan indirilmesinin hemen akabinde Padişah’ın oluşturmuş olduğu saray çevresindeki yönetim kadrolarını ve onun yönetim şeklini eleştirmesi ayrıca dikkat çekici bir husustur. Nitekim Hâfız, şiirinin sonlarına doğru kaleme almış olduğu mısralarında sultanın etrafındaki

¹⁰⁰ Demirayak, 28.

kişilerin yalaka kimselerden ibaret olduğunu, bundan dolayı işlerin kötüye gittiğini ve Sultan'ın tahttan indirilmesiyle sonuçlandığını belirtir. Aslında biz bu dizeleri şairin sırf sultanı yermek için değil, sultan adına o dönemin bir nevi öz eleştirisi mahiyetinde kaleme aldığını düşünebiliriz.

تَحِيَّةُ الْأُسْطُولِ الْعُثْمَانِيِّ¹⁰¹

بِالَّذِي أَجْرَاكَ يَا رِيحَ الْحُرَامِي
وَأَقْطِنِي مِنْ كُلِّ رَوْضٍ زَهْرَةٍ
وَأَنْشُرِي رِيَاكَ فِي ذَاكَ الْحِمَى
مَلِكٌ لِلشَّرْقِ فِي أَيَّامِهِ
أَيْهَا الْقَائِمُ بِالْأَمْرِ لَقَدْ
جَرَّدَ الرَّأْيَ فَكَمْ رَأْيٍ إِذَا
وَابْعَثِ الْأُسْطُولَ تَرْمِي دُونَهُ
يَكْلَأُ الشَّرْقَ وَيَرْعَى بُمْعَةً
وَتُعُورًا هِيَ أَهْمَى مَنْظَرًا
خَصَّهَا اللَّهُ بِأُفْقٍ مُشْرِقٍ
حَيِّ يَا مُشْرِقُ أُسْطُولِ الْأُلَى
مَلَكُوا الْبَرَّ فَلَمَّا لَمْ يَسْعَ
بِحَوَارٍ مُنْشَاتٍ كَالدُّمَى
كُلَّمَا أَوْفَتْ عَلَى أَمْوَاجِهِ
كَانَ بِالْبَحْرِ إِلَيْهَا ظَمًا
فَهِيَ فِي السَّلْمِ جَوَارٍ تُحْتَلَى
وَهِيَ فِي الْحَرْبِ قَضَاءٌ سَابِحٌ
مَا نُجُومُ الرَّجْمِ مِنْ أَبْرَاجِهَا
مِنْ مَرَامِيهَا بِأَنْكَى مَوْقِعًا
وَهِيَ بُرْكَانٌ إِذَا مَا هَاجَهَا

بَلِّغِي الْبُسْفُورَ عَنْ مِصْرَ السَّلَامَا
وَاجْعَلِيهَا لِتَحَايَانَا كِمَامَا
وَالنَّمِي الْأَرْضَ إِذَا جِئْتَ الْإِمَامَا
هِنَّ الْعَرَبِ مُهُوضًا وَاعْتِرَامَا
قُئِمْتَ فِي النَّاسِ فَأَحْسَنْتَ الْقِيَامَا
سُلِّ مِنْ غِمْدِ التُّهَى فَلَّ حُسَامَا
فُؤُوهُ اللَّهُ وَرَاءَ وَأَمَامَا
رَفَعَ اللَّهُ (بَيْتَ الْحُرَامَا)
مِنْ تُعُورِ الْغَيْدِ يُبْدِينَ إِتْسَامَا
ضَمَّ فِي اللَّأَلَاءِ (مِصْرًا) وَ(الشَّامَا)
ضَرَبُوا الدَّهْرَ بِسَوِّطٍ فَاسْتَمَامَا
مَجْدَهُمْ نَالُوا مِنَ الْبَحْرِ الْمَرَامَا
أَيْنَمَا سَارَتْ صَبَا الْبَحْرِ وَهَامَا
سَجَدَ الْمَوْجُ حُشُوعًا وَاحْتِشَامَا
وَعَجِيبٌ يَشْتَكِي الْبَحْرُ الْأَوَامَا
تَبَهَّرُ الْعَيْنَ رُؤَاءَ وَنِظَامَا
يَدْعُ الْحِصْنَ تِلَالًا وَرِجَامَا
إِثْرَ عَفْرِيتٍ مِنَ الْجِنِّ تَرَامَى
لَا وَلَا أَقْوَى مِرَاسَا وَعُورَامَا
هَائِجِ الشَّرِّ عِدَاءً وَخِصَامَا

¹⁰¹ Hâfiz İbrahim, 376-379.

جَبَلَ النَّارِ لَقَدْ رُعْتَ الْوَرَى
 أَنْتَ فِي الْبَرِّ بَلَاءٌ فَإِذَا
 فَاتْتُمُوا الطُّودَ مَكِينًا رَاسِيًا
 حَمَلْتُ حَرْبًا فَكَانَتْ حِقْبَةً
 خَافَهَا الْعَالَمُ حَتَّى أَصَبَحْتُ
 بُعِثَ الْمَشْرِقُ مِنْ مَرْقَدِهِ
 أَيُّهَا الشَّرْقِيُّ شَمِّرْ لَا تَنْمِ
 وَامْتَطِ الْعَزْمَ جَوَادًا لِلْعُلَا
 وَإِذَا حَاوَلْتَ فِي الْأُفُقِ مُئِي
 لَا تَضِيقْ دَرْعًا بِمَا قَالَ الْعُدَا
 سَابِقِ الْعَرَبِيِّ وَاسْبِقْ وَاعْتَصِمْ
 جَانِبِ الْأَطْمَاعِ وَانْهَجْ تَهْجَهُ
 طَلَبُوا مِنْ عِلْمِهِمْ أَنْ يُعْجِزُوا
 وَأَرَادُوا مِنْهُ أَنْ يَرْفَعَهُمْ
 (فَتِيلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ)
 أَخْرَجَ الْعَيْبَ إِلَى أَنْ بَرَّهَ
 قُوَّةَ الرَّحْمَنِ زَيْدِينَا قُوَى
 أَفْرَغِي مِنْ كُلِّ صَدْرٍ حِقْدَهُ
 أَسْأَلُ اللَّهَ الَّذِي أَهْمَنَا
 أَنْ أَرَى فِي الْبَحْرِ وَالْبَرِّ لَنَا
 أَنْتَ فِي حَالَيْكَ لَا تَرَعَى ذِمَامَا
 رَكِبَ الْبَحْرَ غَدَا مَوْتًا زُؤَامَا
 وَاتَّفُوا الطُّودَ إِذَا مَا الطُّودُ عَامَا
 نُذِرًا لِلْمَوْتِ بَحْتَاخِ الْأَنَامَا
 رُسُلًا تَحْمِلُ أَمْنَا وَسَالَامَا
 بَعْدَ حِينٍ، جَلَّ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَا
 وَانْقُضِ الْعَجَزَ فَإِنَّ الْجِدَّ قَامَا
 وَاجْعَلِ حِكْمَةَ لِلْعَزْمِ زِمَامَا
 فَارْكَبِ الْبِرْقَ وَلَا تَرْضَ الْعَمَامَا
 رَبِّ ذِي لُبِّ عَنِ الْحَقِّ تَعَامَى
 بِالْمُرُوءَاتِ وَبِالْبَأْسِ اعْتِصَامَا
 وَجْعَلِ الرَّحْمَةَ وَالتَّقْوَى لِرِمَامَا
 قَادِرِ الْمَوْتِ وَأَنْ يَثْنُوا الْحِمَامَا
 فَذُقْ هَامَ الشُّهْبِ فِي الْعَيْبِ مَقَامَا
 طَاوَلَ الْخَالِقَ فِي الْكُونِ وَسَامَى
 سِرَّهُ بَرًّا وَلَمْ يَخْشَ انْتِمَامَا
 وَأَفِيضِي فِي بَنِي الشَّرْقِ الْوِنَامَا
 أَمَلًا التَّارِيخِ وَالدُّنْيَا كَلَامَا
 خِدْمَةَ الْأَوْطَانِ شَيْخًا وَعُلامَا
 فِي الْوَعَى أَنْدَادَ (طُوجُو) وَ (أَيَامَا)

2.6. OSMANLI DONANMASINA SELAM

Bu şiiri Hâfız İbrahim 9 Mart 1910 senesinde Osmanlı mutemedi Rauf Paşa başkanlığında Abbas tiyatrosunda yapılan törende okumuştur.

Ey seni estiren güzel kokulu menekşe rüzgârı! Mısır'dan Boğaz'a selam söyle!

Her bahçeden bir çiçek kopar! Onların deste deste kokusundan faydalanalım.

O korunmuş yere hoş kokunu yay! Müslümanların halifesine ulaştığında yeri öp!

O, doğunun hükümdarı zamanında Batı'nın kalkınma ve ilerlemesinde onun yardımı vardır.

Ey emri yerine getiren! İnsanlara yardım ettin ve onlara kusursuz şekilde iyilik ettin. Görüşünü söyle! Nice görüşler vardır ki aklın kınından çekip çıkarıldığında kılıcı köreltir.

Donanmayı gönder! Onun arkasında, önden ve arkadan Allah'ın gücü savaştır.

Doğuyu muhafaza eder ve Allah'ın katına yükselttiği Beytü'l Haram bölgesini gözetir. (Dağlar arasındaki yarıklar) manzara açısından genç kızların gülerken görünen ön dişleri arasındaki yarıklardan daha güzeldir.

Allah ona (bu filoya) parlak bir ufuk ayrıcalık tanımış, Mısır ve Şam'a ışık saçmıştır.

Ey Doğu! Zamana kırbaçla vuran böylece dik duran kimselerin filosunu selamla!

Karaya hükmettiler ve onların şöhretleri (karaya) sığmayınca denizden de istediklerini aldılar.

Kukla gibi gemilerle deniz nereye gitse özler ve endişe duyar.

Her ne zaman bu filo denizin dalgalarına açılrsa, bu dalgalar ona huşu ve edeple secde eder.

Deniz bu filoya susamıştı ve ne gariptir ki deniz de şiddetli susuzluktan yakınır.

Onlar barışta (güzelliğine ve ihtişamına) şaşılarak bakılan güzelliği ve intizamı ile kendisine hayran bırakan cariyelerdir.

Savaşta da kaleleri tepe ve taş olarak terk eden ve yüzen bir güçtür.

Şeytan cinlerden ayrıldıktan sonra Recm Yıldızları artık burçlarında değildir.

Onun atış alanları içerisinde ondan daha güçlü kuvvetli, sert, sıkıntılı bir yer yoktur.

Bu filo, onu şerrin dalgaları düşmanlık ve husumetle dalgalandırdığında o yanardağ (gibi) dir.

Ateş dağı, sen insanları ürküttün, sen iki durumda da saygı ve anlaşmaya riayet etmedin.

(Ey yanardağ!) sen karada belasın, (ey filo!) sen ise denize girdiğinde ölüm ve felaket e dönüşürsün.

Güçlü olan dik, yüksek dağdan ve suyun yüzeyinde batmadan yüzen yüksek dağ (filo)' dan korkun!

Savaşı taşımış, bir zaman insanları yok eden ölümün habercileri olmuştur.

Dünya bu filodan korktu ve hatta bu filo güven ve sulh taşıyan bir elçiye dönüştü.

*Doğu biraz sonra kabrinden dirildi, kemiklere can veren (Allah)ne büyüktür!
Ey doğulu (kimse)! Kolları siva, uyuma, acizlikten kurtul! Çünkü çaba ve gayret
günüdür.*

Yükselmek için azmin yarış atına bin ve hikmeti azim için bir dizgin yap!

Ufukta bir isteğın için çabaladığında yıldırıma bin! Buluta razı olma!

Düşmanların söylediğine tahammül et! Nice akıl sahipleri hakkı görmezden gelir.

Batılı (kimse) ile yarış ve kazan! Adamlığa ve yiğitliğe iyice tutun!

İhtiraslarından uzak dur ve bildiğın yolda yürü! Merhametli ol ve takvaya sarıl!

*Onlar kendilerindeki ilimle ölüme güç yetiren (Allah'ı) çaresiz bırakmak ve şifa
kaynaklarıyla övünmek istediler.*

*Ve onlar Allah'tan kendilerinin makam olarak gayb aleminde, yıldızların başının
üstüne bir yere yükseltmelerini istediler.*

*Yok olası insan ne kadar da inkârcı! Yaratıcı ile yeryüzünde mücadele etti ve ona
üstün gelmeye çalıştı.*

Ondan sırrını zorla alıncaya kadar intikamdan korkmadı ve gayb'a sıkıntı verdi.

Ey rahmanın kudreti güçlerimizi arttır! Doğunun çocuklarına barışı serp!

*Ey rahmanın kuvveti! Tüm kalplerden onun kinini boşalt ki tarihi ve dünyayı söz ile
doldurayım.*

Ben yaşlısıyla genciyle bize vatana hizmet etmeyi ilham kılan Allah'tan istiyorum ki.

*Savaşta Togo ve Oyama'ya benzeyenleri istiyorum ki, denizde ve karada bize
göstersin.*

TAHİYYETEN Lİ 'USTÛLİ'L-'USMÂNÎ

Bu şiirde Hâfız İbrahim, yeni Osmanlı donanmasının oluşturulmasını halifenin ordusunun güçlenmesi şeklinde yorumlamıştır. Şiirin hemen her mısrasında Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul ile Mısır'ın merkezi olan Kahire, Şam ve Haremeyn-i Şerifeyn (Mekke-Medine) şehirleri arasındaki gönül bağına vurgu yapmıştır. Şiirin,

*“Karaya hükmettiler ve onların şöhretleri (karaya) sığmayınca denizden de
istediklerini aldılar.”*

Beytiyle, yüzyıllar boyunca karada hüküm süren ve üç kıtada at koşturran Osmanlı ordusunun Avrupalı hasımlarına özellikle o dönemde güçlü filosuyla tanınan İngiltere'ye

karşı denizden de güçlü olmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Kaldığı Hâfiz İbrahim, bir Müslüman ülkesi olan Mısır'ın denizden kuşatılıp işgal edildiğini, Osmanlı'nın müdahalede nasıl aciz kaldığını bilen birisidir¹⁰²

Kendisi Arap milliyetçiliği ve İslam birliği fikrini savunan bir aydın olarak Mısır veya Osmanlı'ya bağlı diğer Müslüman tebaanın silahlı gücünün olmadığı bilincinde olduğu için Osmanlı ordusunu Müslümanların temsil gücü olduğunu kabul etmektedir.

حَرْبُ طَرَابُلُسِ¹⁰³

طَمَعُ أَلْقَى عَنِ الْعَرَبِ اللَّيْثَامَا فَاسْتَفَقَ يَا شَرْقُ وَاخْذَرُ أَنْ تَنَامَا
 وَاحْمِلِي أَيُّثَهَا الشَّمْسُ إِلَى كُلِّ مَنْ يَسْكُنُ فِي الشَّرْقِ السَّلَامَا
 وَاشْهَدِي يَوْمَ التَّنَادِي أَنَّنَا فِي سَبِيلِ الْحَقِّ قَدْ مِتْنَا كِرَامَا
 مَادَتِ الْأَرْضُ بِنَا حِينَ انْتَشَتِ مِنْ دَمِ الْقَتْلَى حَالًا وَحَرَامَا
 عَجَزَ الطُّلِيَانُ عَنِ ابْطَالِنَا فَأَعَلُّوا مِنْ دَرَارِينَا حُسَامَا
 كَبَلُوهُمْ، فَتَلَّوهُمْ، مَتَّلُوا بِذَوَاتِ الْحِدْرِ، طَاخُوا بِالْيَتَامَا
 دَجَّحُوا الْأَشْيَاخَ وَالزَّمَنِي وَمَ يَرْحَمُوا طِفْلًا وَمَ يُبْثُوا غُلَامَا
 أَخْرَفُوا الدُّورَ، اسْتَحَلُّوا كُلَّ مَا حَرَمَتِ (لَاهَائِي) فِي الْعَهْدِ إِحْتِرَامَا
 بَارَكَ الْمَطْرَانُ فِي أَعْمَالِهِمْ فَسَلُّوهُ بَارَكَ الْقَوْمَ عَالَمَا؟
 أَبْ—هَذَا جَاءَهُمْ إِنْجِيلُهُمْ أَمْرًا يُلْقِي عَلَى الْأَرْضِ سَالَمَا؟
 كَشَفُوا عَنِ نِيَّةِ الْعَرَبِ لَنَا وَجَلُّوا عَنِ أَفْقِ الشَّرْقِ الظَّلَامَا
 فَمَرَّانَهَا سَطُورًا مِنْ دَمِ أَفْسَمَتِ تَلْتِهِمُ الشَّرْقِ الْتِهَامَا
 أَطْلَقُوا الْأَسْطُولَ فِي الْبَحْرِ كَمَا يُطْلِقُ الزَّاجِلُ فِي الْجَوِّ الْحَمَامَا
 فَمَضَى غَيْرَ بَعِيدٍ وَإِنْتَى يَحْمِلُ الْأَنْبَاءَ شَوْمًا وَاهْتِرَامَا
 قَدْ مَلَأْنَا الْبِرَّ مِنْ أَشْلَائِهِمْ فَدَعَوْهُمْ يَمَلُّوا الدُّنْيَا كَلَامَا
 أَعْلَنُوا الْحَرْبَ وَأَضْمَرْنَا لَهُمْ أَيَّنَمَا حَلُّوا هَالَكًا وَاحْتِرَامَا
 حَيَّرُوا (فِكْتُورَ) عَنَّا أَنَّهُ أَذْهَشَ الْعَالَمَ حَرْبًا وَنِظَامَا
 أَذْهَشَ الْعَالَمَ لَمَّا أَنْ رَأَوْا جَيْشَهُ يَسْبِقُ فِي الْجَزِي النَّعَامَا

¹⁰² el-FâhûrîE, 148.

¹⁰³ Hâfiz İbrahim, 380-383.

لَمْ يَقِفْ فِي الْبَرِّ إِلَّا رَيْثَمَا
حَاتِمِ الطُّلَيَانِ قَدْ قَلَّدْتَنَا
أَنْتِ أَهْدَيْتِ إِلَيْنَا عُدَّةً
وَسَلَاحًا كَانِ فِي أَيْدِيكُمْ
أَكْثَرُوا النُّزْهَةَ فِي أَحْيَائِنَا
وَأَقِيمُوا كُلَّ عَامٍ مَوْسِمًا
لَسْنَا أَذْرِي بَيْتٍ تَرْعَى أُمَّةً
مَا لَهُمْ -وَالنَّصْرُ مِنْ عَادَاتِهِمْ-
أَفَلْتُوا مِنْ نَارِ (فَيْزُوفٍ) إِلَى
لَمْ يَكُنْ (فَيْزُوفُ) أَذْهَى حُمَامًا
إِيَّهِ يَا (فَيْزُوفُ) نَمَّ عَنْهُمْ فَقَدْ
فَهِيَ بُرْكَانٌ لَهُمْ سَحَّرَهُ
لَوْ دَرَوْا مَا حَبَّأَ الشَّرْقُ لَهُمْ
تِلْكَ عُقْبَى أُمَّةٍ عَادِرَةٍ
تِلْكَ عُقْبَى كُلِّ جَبَّارٍ طَعَى
لَوْ دَرَتْ (رُومَةُ) مَا قَدْ نَابَهَا
وَأَبَى كُلُّ اشْتِرَاكِيٍّ بِهَا
أَعْلَنُوا ضَمَّ مَعَانِينَا إِلَى
أَعْلَنُوا الضَّمَّ وَلَمَّا يَفْتَحُوا
فَأَعْجَبُوا مِنْ فَاتِحِ ذِي مِرَّةٍ
وَيَرَى الْفَتْحَ إِدْعَاءً بَاطِلًا
أَيُّهَا الْحَائِرُ فِي الْبَحْرِ إِفْتَرَبَ
كَمْ سَمِعْنَا عَنْ لِسَانِ الْبَرْقِ مَا
عَامَ شَهْرَيْنِ وَلَمْ يَفْتَحْ سِوَى
دَفَنُوا تَارِيخَهُمْ فِي قَاعِهَا
فَاطْمَئِنِّي أُمَّمَ الشَّرْقِ وَلَا

يُسَلِّمُ الْأَزْوَاجَ أَوْ يُلْقِي الرِّمَامَا
مِنَّةً نَذْكُرُوهَا عَامًا فَعَامًا
وَلِبَاسًا وَشَرَابًا وَطَعَامًا
ذَا كِلَالٍ فَعَدَا يَفْرِي الْعِظَامَا
وَرُبَانَا إِهَّا تَشْفِي السَّقَامَا
يُثْبِعُ الْأَيْتَامَ مِنَّا وَالْأَيَامَى
مِنْ بَنِي (التُّلَيَانِ) أَمْ تَرْعَى سَوَامَا
لَزِمُوا السَّاحِلَ خَوْفًا وَاعْتِصَامَا
نَارِ حَرْبٍ لَمْ تَكُنْ أَذَى ضِرَامَا
مِنْ كُرَاتٍ تَنْفُثُ الْمَوْتَ الرُّؤَامَا
نَقَضْتَ إِفْرِيقِيَا عَنْهَا الْمَنَامَا
مَلِكُ الْمَلِكِ جَزَاءً وَانْتِقَامَا
آثَرُوا (فَيْزُوفَ) وَاحْتَارُوا الْمُقَامَا
تَنَكَّتُ الْعَهْدَ وَلَا تَرْعَى الدِّمَامَا
أَوْ تَعَالَى أَوْ عَنِ الْحَقِّ تَعَامَى
فِي (طَرَابُلُسَ) أَبَتْ إِلَّا انْقِسَامَا
أَنْ يَرَى التَّاجَ عَلَى رَأْسِ أَقَامَا
مُلِكِ (فَكْثُورَ) وَلَمْ يَخْشَوْا مَلَامَا
قَيْدَ أَظْفُورٍ وَرَاءَ أَوْ أَمَامَا
يَخْسَبُ النُّزْهَةَ فِي الْبَحْرِ صِدَامَا
وَافْتِرَاءً وَاحْتِجَاجًا وَاحْتِكَامَا
مِنْ جَمَى (البُّسْفُورِ) إِنْ كُنْتَ هُمَامَا
يُزَعِّجُ الدُّنْيَا إِذَا الْأُسْطُولُ عَامَا
هُوَّةً فِيهَا الْمَلَايِينُ تَرَامَى
وَرَمَوْا فِي إِثْرِهِ الْمَجْدَ غُلَامَا
تَقْنَطِي الْيَوْمَ فَإِنَّ الْجَدَّ قَامَا

إِنَّ فِي أَضْلَاعِنَا أَفِيدَةً تَعَشُّو الْمَجْدَ وَتَأْتِي أَنْ تُضَامَا

2.7. TRABLUS SAVAŞI

Bir ihtiras ki Batı'dan perdeyi kaldırdı. Uyan ey Doğu! Sakın uyuma!

Ey güneş! Doğuda yaşayan herkese selam götür!

Mahşer gününde şahit ol! Biz hakkın yolunda şerefli bir şekilde şehit olduk.

Yeryüzü, ölülerin helal ve haram kanlarıyla sarhoş olduğunda bizi titretti.

İtalyanlar bizim kahramanlarımıza güç yetiremedi, böylece nesillerimizi kılıcından içirdiler.

Onları kelepçelediler, öldürdüler ve kadınların ırzına geçtiler, yetimleri öldürdüler.

Yaşlıları ve zayıf insanları boğazladılar, bir çocuğa dahi acımadılar, bir çocuk bile geride bırakmadılar.

Evleri ateşe verdiler, Lahey'in yasakladığı sözleşmeye uymada her şeyi helal kabul ettiler.

Başpiskopos onların yaptıklarını kutsadı. Ona sorun! Ne üzerine insanları kutsadığını?

Böylece İncilleri onlara, yeryüzüne barış götüren bir hâkim olarak gelmemiş miydi?

Onlar bize Batı'nın niyetini gösterdiler ve Doğu'nun ufuklarını zulümle parlattılar.

Biz onu, doğuyu yutacağına ant içen kandan satırlardan okuduk.

Donanmaları tıpkı havada bırakılan posta güvercini gibi denizde serbest bıraktılar.

Pek fazla uzağa ilerleyemedi, felaket ve mağlubiyet haberlerini taşıyarak büküldü.

Biz karayı onun organlarıyla doldurduk, bırakın onlarda dünyayı sözle doldursunlar.

Biz onlara gizlenmemize rağmen onlar nereye girseler harap ederek ve kökünü kazıyarak savaşı ilan ettiler.

Bizden Victor'a haber salın ki o savaşıyla da barışıyla da dünyayı dehşete düşürdü.

Ordusunun koşuda deve kuşuna üstün geldiğini gördüklerinde dünyayı hayrete düşürdü.

Ancak ruhlar teslim olup atların yularını bırakıncaya kadar karada durmadı.

Ey İtalyan komutan! Sen bize yıllar boyu hatırladığımız bir iyilik yaptın.

Sen bize araç gereç, elbise, içecek ve yemek hediye ettin.

Yine sen bize elinizdeki kör olan kılıçları hediye ettin, daha sonra onlar kemikleri ince ince doğrar oldu.

Mahallelerimizde gezintiyi arttırın! Doğrusu o hastalığı tedavi ediyor.

Her sene yetimlerimizi ve dullarımızı doyuracak bir şölen düzenleyin.

Bilmiyorum, İtalyanlardan bir milleti mi gözetler oldun, yoksa deve mi güdüyorsun?

Onlara ne oldu da zafer alışkanlıkları olduğu halde korkarak ve sığınarak sahilden ayrılamadılar?

Vezüv yanardağının ateşinden kaçıp, yakması daha az olan bir savaşın ateşine girdiler.

Vezüv yanardağının, ani ölüm püskürten toplardan daha beter bir lavı yoktu.

Ey Vezüv yanardağı! Onları (İtalyan askerlerini) uyut! Zira Afrika rüyadan uyandı.

Onların o yanardağını saltanatın sahibi (Allah) ceza ve intikam olarak onun hizmetine verdi.

Şayet onlar Doğu'nun onlara gizlediği şeyin farkında olsalardı, Vezüv yanardağını üstün tutar ve makamı tercih ederlerdi.

Bu, antlaşmayı bozan, hakkı ve saygıyı gözetmeyen aldatıcı halkın sonudur.

Bu, zulmeden ve kendini üstün gören veya hakkı görmezden gelen her zorbanın sonudur.

Şayet Roma, Trablus'ta başına ne geleceğini bilseydi, bölünmekten başka hiçbir şey istemezdi.

Katılanların hepsi, onun başının üzerinde duran tacı görmeyi kabul etmedi.

Evlerimizi (Victor Emanuel)'in mülküne eklemeyi ilan ettiler, ayıptan çekinmediler.

Önden ve arkadan henüz bir tırnak mesafesi kadar açılmamışken toplanmak için çağrı yaptılar.

Denizdeki gezintiyi çarpışma kabul eden güçlü fatihe hayran kaldılar.

Ve o, fethi, faydasız bir iddia, iftira, itiraz ve keyfi olarak görüyor.

Ey denizde yolunu kaybeden! Eğer cesursan İstanbul'un himayesine sığın.

Donanma (suyun yüzeyinde) yüzdüğünde, telgrafın dilinden dünyayı rahatsız eden nice şey duydum.

Donanma, (denizde)iki ay yüzdü ve içine milyonların atıldığı kuyudan başka bir yer açmadı.

Tarihlerini onun dibine gömdüler ve akabinde şerefi köle olarak savurdular.

Ey Doğu milletleri rahat olun! Ümidinizi yitirmeyin! Çünkü bugün, diriliş günüdür.

Şüphesiz göğüslerimizde şerefe aşık ve zulmü reddeden kalpler var.

HARBU TARABLUS

Hâfız'ın 1912'de nazmedilen 45 beyitlik bu şiiri, Libya'yı almak isteyen İtalyanlarla Osmanlı Devleti arasındaki savaşı konu almaktadır. Şair,

“İtalyanlar bizim kahramanlarımıza güç yetiremedi, böylece nesillerimizi kılıcından içirdiler.

Onları kelepçelediler, öldürdüler ve kadınların ırzına geçtiler, yetimleri öldürdüler. Yaşlıları ve zayıf insanları boğazladılar, bir çocuğa dahi acımadılar, bir çocuk bile geride bırakmadılar.

Evleri ateşe verdiler, Lahey'in yasakladığı sözleşmeye uymada her şeyi helal kabul ettiler.”

Beyitleriyle, savaş esnasında İtalyanların uluslararası savaş kurallarını ihlal ederek sivil halkı öldürüp, onlara kötü muamelelerde bulunmasını insanlık onuruna aykırı bir davranış olarak nitelemiş, ayrıca Doğu'nun Batı karşısında gördüğü saldırganlığa ve haksızlığa her zaman üzülen bir edip olmuş ve birçok şiirinde Batı'nın bu tavrını eleştirmiştir. Yine,

“Başpiskopos onların yaptıklarını kutsadı. Ona sorun, ne üzerine insanları kutsadığını?

Böylece İncilleri onlara, yeryüzüne barış götüren bir hâkim olarak gelmemiş miydi?”

Hâfız bu beyitlerinde dinî argümanlara yer vererek Hristiyan dünyasının, İtalyanların yaptığı bu zulme verdiği desteği dile getirmiş, aksine İncilin yeryüzüne huzuru tesis eden bir semavi kitap olarak geldiğini belirtip, bu paradoks üzerinden Hristiyan alemini sorgulamıştır. Ayrıca Batı'nın Doğu üzerinde uyguladığı bu alçak politikasını, yarım kaldığını düşündüğü haçlı seferlerinin devamı niteliğinde görmektedir.

Şair bu şiirinde genel anlamda Doğu-Batı medeniyeti arasında cereyan eden medeniyetler arası çatışmaya vurgu yapmıştır. Hâfız, Müslüman Doğu medeniyetini daha kuşatıcı ve daha aydınlatıcı yönüyle ele alırken, Batı medeniyetini ise ırkçı, emperyalist ve doyumsuz güçlerin oluşturduğu bir esaret projesi şeklinde sunmuştur. Bununla birlikte Hristiyan batının Müslüman Arap halkı üzerinde toplu katliam ve kadınların ırzına geçme suretiyle nasıl bir insanlık dışı vahşet uyguladıklarını ifade etmekten çekinmemiştir.

اسْتِقْبَالَ الطَّيَّارِ الْعُثْمَانِي فَتَحِي بَكَ¹⁰⁴

أَهْلًا بِأَوَّلِ مُسْلِمٍ فِي الْمَشْرِقَيْنِ عَلاَ وَطَارَ
الْبَيْلُ وَالْبُسْمُورُ فِيكَ بَحَادِبًا ذَيْلَ الْمَحَارِ
يَوْمَ امْتَطَيْتَ بُرَاقَكَ الْـمَمِيْمُونَ وَاجْتَزْتَ الْقِفَارَ
تَلَهُوً وَتَعَبَتْ بِالرِّيَا حَ عَلَى مَفَاوِزِ وَالْبِحَارِ
لَوْ سَابَقْتِكَ سَوَابِقُ الْـمَأْفَكَارِ أَدْرَكَهَا الْعِثَارُ
حَسَدْتِكَ فِي الْأُفُقِ الْبُرُوقُ وَغَارَ فِي الْأَرْضِ الْبُحَارُ
تَجْرِي بِسَاحِلِهِ تَشْتَبِهُ سَبِيلَهَا شَقَّ الْإِرَارُ
تَكَادُ تَفْدَحُ فِي الْأَثِيْمِ رِ فَيَسْتَحِيلُ إِلَى شَرَارِ
مِثْلُ الشَّهَابِ أَنْقَصَ فِي آثَارِ عَمْرِيبَتِ وَنَارِ
فَإِذَا عَلَتْ فَكَدَعُوهُ الْـمُضْطَرَّ تَخْتَرِقُ السِّتَارِ
وَإِذَا هَوَتْ فَكَمَا هَوَتْ أُثْنِي الْعُقَابِ عَلَى الْهَزَارِ
وَأَسِيفُ أَوْنَةٍ وَآ وَنَةً يَحِيدُ بِهَا أَزْوَارِ
فَيَحَاهَا الرَّاوُونَ قَدْ قَرَّتْ وَلَيْسَ بِهَا قَرَارِ
لَعِبَ الْجَوَادُ أَقْلًا لَيْسَ ثًا مِنْ قُضَاعَةٍ أَوْ نِزَارِ
أَوْ كَاللُّعُوبِ مِنَ الْحَمَا ئِمَ فَوْقَ مَلْعَبِهِ اسْتَطَارِ
وَكَاثَهَا فِي الْأُفُقِ حِي نَ يَمِيلُ مِيزَانُ النَّهَارِ
وَالشَّمْسُ تُلْقِي فَوْقَهَا حُلُلُ أَحْمَرَارٍ وَاصْفَرَارِ
مَلِكٌ تُمَثِّلُهُ لَنَا (السَّمَا) فَيَأْخُذُنَا إِنْبِهَارِ
(فَتَحِي) بِرَبِّكَ مَا رَأَيْتَ سَتَ بِذَلِكَ الْفَلَكِ الْمُدَارِ
أَبْلَغْتَ تَسْبِيحَ الْمَلَا ئِكَ أَوْ دَنَوْتَ مِنَ السِّرَارِ
أَمْ خِفْتَ تِلْكَ التَّرَاوِدَا تِ هُنَاكَ مِنْ شُهَبٍ وَنَارِ
أَرَأَيْتَ سُكَّانَ النُّجُومِ وَأَنْتَ ذَلِكَ الْجُورِ
أَهْنَاكَ فِي (الْمَمَرِيخِ) مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ عِلَلِ الشَّجَارِ
أَهْنَاكَ يَسْتَعِدِي الضَّعِيْمِ فُ عَلَى الْقَوِيِّ فَلَا يُجَارِ

¹⁰⁴ Hâfiz İbrahim, 390-395.

مَا لِابْنِ آدَمَ زَادَ فِي
 يَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ لَهُ
 أَمْ لَأَذْ مُعْتَصِمًا بِكُرْ
 فَاسْتَلَّ مِنْ قَلْبِ الْجَمَا
 وَتَسَلَّقَ الْأَجْوَاءَ ثُمَّ
 يَرْجُو النَّجَاءَ مِنَ الْمَظَا
 يَأْيُهَا الطَّيَّارُ طِرْ
 فَزُرِ الشُّهَا وَالْمَرْقَدِي
 وَسَلِّ النُّجُومَ عَنِ الْحَيَا
 هُمْ يُنْبِئُونَكَ أَنَّ كُلَّ
 وَالظُّلْمَ مِنْ طَبَعِ النَّظَا
 إِنَّ الَّذِي بَرَأَ السَّيِّدِي
 فِي الْعَالَمِ الْعُلُويِّ وَالسَّ
 خُلِقَ الضَّعِيفُ لِحُدْمَةِ الْ
 فَتَقَوُّ يَرْهَبُكَ الْقَوِي
 فِي الْأَرْضِ مَا تَبْعُونَ مِنْ
 فِيهَا الْحَدِيدُ وَفِيهِ بَأُ
 فِيهَا الْكُنُوزُ الْخَافِلَا
 مِنْهَا اسْتَمَدَّ قُوَاهُ مَنْ
 وَمَا احْتَوَتْ رَدَّ الْحَصِي
 فِي ذِمَّةِ الْأَفَاقِ سِرْ
 وَجَعَلَ تَحِيَّتَنَا إِلَى
 دَارٍ عَلَيْهَا لِلْخِلَا
 دَارِ الْعُزَاةِ الْفَاتِحِي
 فِي كُلِّ حَاضِرَاتٍ لَهُمْ
 ضَرَبُوا الزَّمَانَ بِسَوْطِ عِزْ
 يَمْشُونَ فِي غَابِ الْقَنَا

غُلُوبَائِهِ فَطَعَى وَجَارَ
 فِي عَالَمِ الْمَلَكُوتِ ثَارَ
 سِيِّ الْمُهَيِّمِينَ وَاسْتَجَارَ
 دِ الصُّلْبِ أَجْنِحَةً وَطَارَ
 مَتَطِيًّا عَوَاصِفَهَا وَسَارَ
 لِمِ وَالْمَعَارِمِ وَالِدَّمَارَ
 فَإِذَا بَلَغْتَ مَدَى الْمَطَارَ
 ——— إِذَا أُتِيحَ لَكَ الْمَرَارَ
 ةَ فَفِي السُّؤَالِ إِعْتِبَارَ
 ——— الْكَائِنَاتِ إِلَى بَوَارَ
 مِ فَإِنَّ ظَلِمْتَ فَلَا تُمَارَ
 ——— هُوَ الَّذِي بَرَأَ الْعُبَارَ
 ——— سُؤْلِي أَحْكَامُ تُدَارَ
 ——— أَلْفَوِي وَلَيْسَ لَهُ خِيَارَ
 يُّ وَهَنْ يُلَازِمَكَ الصَّعَارَ
 عِزِّ وَآمَالِ كِبَارَ
 سِ يَوْمَ يُمْتَحَنُ الدِّمَارَ
 ثُ لِمَنْ تَبَصَّرَ وَاسْتَنَارَ
 قَهَرَ الْمَالِكِ وَاسْتَعَارَ
 ——— فِ الرُّأْيِ عَارَةَ مَنْ أَعَارَ
 وَارْجِعْ إِلَى تِلْكَ الدِّيَارَ
 بَلَدٍ بِهِ لِلْمُلْكِ دَارَ
 قَةِ وَالْهُدَى زُفَعِ الْمَنَارَ
 ——— الصَّافِيَةِ الْعُزِّ الْحِيَارَ
 عَزُوقَ فَفَتَحْ فَاَنْتِصَارَ
 زَهْمَ فَلَانَ لَهُمْ فَدَارَ
 مَشِي الْمُرْنَحِ بِالْعُقَارَ

مِنْ كُلِّ أَرْوَاعٍ فَاتِكِ لَا يَسْتَشِيرُ سِوَى الْغِرَارِ
 ذِي مِرَّةٍ تَشْجِيهِ ذَا تِ النَّفْعِ لَا ذَا تِ الْخِمَارِ
 يَعْشَى الْمَعَامِعَ ضَارِبًا بِحَيَاتِهِ ضَرْبَ الْقِمَارِ
 لَا يَنْتَبِي أَوْ تَخْرُجِ الْـ أَجْرَامِ عَنْ فَلَكِ الْمَدَارِ
 عَبَسَتْ لَهُمْ أَيَّامُهُمْ وَالْعَبَسُ يَعْقُبُهُ إِفْتِرَارِ
 مَا عَابَهُمْ أَنَّ الصُّعُورَ دَ يَلِيهِ فِي الدَّهْرِ إِحْدَارِ
 فَلَكُلِّ عَادٍ رَوْحَةٌ وَلِكُلِّ وُضَاءٍ سِرَارِ
 وَلَسَوْفَ يَغْلُو نُجْمُهُمْ وَيَسُودُ ذِيَاكَ الشَّعَارِ

2.8. OSMANLI PİLOTU FETHİ BEYİ KARŞILAMA

Bu şiir 1914 yılında yayınlanmış olup bahsi geçen pilotu karşılamak için düzenlenen törene dikkat çekmektedir. Fakat uçak Mısır'a uçuşunu tamamlamadan düşmüş, Türk pilotu Fethi Bey şehit olmuştur. Hâfız da bu üzücü olaydan sonra vefa örneği göstererek bu şiiri neşretmiştir.

Doğu ve Batı semalarında ilk yükselen ve uçan Müslüman hoş geldin!

Nil ve İstanbul Boğazı senin kahramanlık yönünü çekiştirmektedir.

Hızlı ve uğurlu Burak'ına binip çölleri aştığın gün.

Okyanusların ve sahraların üzerinde rüzgarlarla oynayıp eğleniyorsun.

Düşüncelerin öncüleri eğer seninle yarışsalar tökezlerler.

Ufuktaki şimşekler seni kıskandı yeryüzünde buharlı (trenler) seni çekemedi.

Elbiseyi kesercesine yolunu yararak uçağınla ilerliyorsun.

O uçak neredeyse gökyüzünü deliyor ve şimşeğe dönüşüyor.

Sanki şeytanın üzerine gönderilen ve intikam alan ateş parçası gibi.

Yükseldiğinde, fakirlerin göğün perdesini delip geçen duası gibidir.

İnişe geçtiğinde tıpkı dişi kartalın bülbülün üzerine abandığı gibi.

Ara sıra yaklaşıyor, bir kırılmayla dönüyor.

İzleyenler onun duracağını sanıyor fakat o durmuyor.

Arap süvarilerden bir aslanı taşıyan yarış atı gibi (havada mutlu ve neşeli) oynuyor.

Veya oyun yerinin üzerinde uçuşan güvercinlerin oynaması gibi.

Gündüzün terazisi kaybolduğunda (zeval vakti) sanki o ufuktur.
 Güneş, kırmızı ve sarı elbiselerle onun üzerini kaplıyor.
 Gökyüzünün bize canlandığı bir kral bizim gözümüzü kamaştırıyor.
 Ey Fethi! Rabbine ant olsun ki o dönen felekte ne gördün?
 Meleklerin gökyüzünde övgüsüne ulaştın veya sırlara (Allah'ın müinacatta bulunduğu yer) yakınlaştın mı?
 Ya da bu gözetleyicilerden, oradaki yıldızların ateşinden mi korktun?
 Sen o civarda iken yıldızların ahalisini gördün mü?
 Orada da Mars'ta, yeryüzünde olan anlaşamama sebeplerinden var mı?
 Orada zayıf kimse güçlü kimseye karşı yardım istiyor da korunmuyor mu?
 Ademoğluna ne oldu da haddi aştı, aşırı gitti ve saptı?
 Keşke bilebilsem, onun hükümdarlık dünyasında bir intikamı mı var?
 Yoksa hükümlerinin kürsüsüne başvurarak sığındı ve yardım mı istedi?
 Sert ve katı bir kalpten bir kanat kopardı da uçtu.
 Rüzgarlarına binerek havaya yükseldi ve ilerledi.
 Zulümlerden, kayıplardan ve ölümden kurtulmayı arzulayarak.
 Ey pilot son noktaya varıncaya kadar uç!
 Sana ziyaret imkânı sunulduğunda Kutup Yıldızı ve Kuzey Kutbu'na yakın iki yıldız ziyaret et!
 Hayat hakkında yıldızlara sor! Senin için soruda itibar vardır.
 Onlar sana tüm nesnelere yok olacağını haber verirler.
 Zulüm, düzenin mayasındadır. Eğer zulüm görürsen karşı koyma!
 Şüphesiz dumana yaratan, tozu yaratanın kendisidir.
 Dünyanın en üstünde ve en altında işleyen hükümler vardır.
 Zayıflar, seçim hakları olmadan güçlülerin hizmetçisi olarak yaratıldı.
 Güçlü ol da güçlüünün gözü senden korksun! Alçak gönüllü ol ki mütevazilik sana eşlik etsin!
 Dünyada büyük ümitlerden ve şöhretten istediğiniz şeyler vardır.
 Orada demir (silah) vardır ve himaye edilenlere karşı kötü kullanıldığı gün güç ondadır.
 Düşünenler ve bilgiyi isteyenler için onda dolu hazineler vardır.
 Hükümdarları yenen ve (güç) elde eden, kuvvetini ondan sağlar.

*İsabetli görüş sahibi olan kimse saldıranın saldırısını püskürtür.
 Uzak diyarların zimmetinde uç ve o ülkeye (Türkiye'ye) dön!
 Ve saltanatın evi, beldeye (İstanbul)'a selamımızı ilet!
 Üzerinde hilafet ve hidayet meşalelerinin yükseldiği bir yurt.
 O bölge üstün, soylu, seçkin gazi ve fatihlerindir.
 Her şehirde onların savaşları, fetihleri ve zaferleri vardır.
 Onlar zamana şereflerinin kamçısıyla vurdular, zaman da onlara yumuşak davrandı
 ve istedikleri şekilde normal seyrini sürdürdü.
 Onlar mızrak ormanlarında şarap içip sallanarak yürüyen birisinin yürümesi gibi
 yürürler.
 Onlardan her bir savaşçı yiğit olup, ok, mızrak ve kılıçtan başka şeye başvurmaz.
 Kuvvetli olan kimseyi kadınlar değil savaş eğlendirir.
 Bu kahraman kumar oynar gibi hayatını tehlikeye atarak savaşlara giriyor.
 Aksi taktirde yapacağı hatalar uçağı yörüngesinden çıkarır.
 Onların zamanı onlara surat astı. Fakat her surat asmayı bir gülümseme takip eder.
 Her yükselişin sonunda bir inişin olması onların kusuru değildir.
 Her gidenin bir dönüşü, her dolunayın bir karanlığı vardır.
 Muhakkak onların yıldızları yükselecek ve bu hilâl (Osmanlı Devleti) hüküm
 sürecektir.*

İSTİKBÂLU'T-TAYYÂRİ'L-'USMÂNÎ FETHÎ BEK

Fransız ihtilalin getirdiği milliyetçilik akımının etkisiyle vuku bulan Balkan savaşları sonra ağır bir kayıp yaşayan Osmanlı'da halk nezdinde olumsuz bir etki meydana gelmiştir. Bu etkinin halk üzerindeki yansımalarının giderilmesi ve halkın Fransa'nın gerçekleştirdiği uçuşlardaki başarısına olan hayranlığının Osmanlı Pilotlarına ve Osmanlı Devleti'ne yönlendirilmesi arzusuyla İstanbul-Kahire arası uzun mesafeli bir uçuş yapılmasına karar verilmiştir. Nitekim Osmanlı'nın ilk pilotlarından Fethi Bey ve yardımcısı Sâdık Bey, Bleriot tipi "Muâvenet-i Milliye", Pilot Nuri Bey ile yardımcısı da "Prens Celâlettin" isimli uçaklarla 1913 yılında İstanbul-Kahire arasında deneme uçuşunu yapmak için yola çıkmışlardı. Fakat hava koşullarının kötü olması sebebiyle Nuri Bey uçağı ile geri dönmek zorunda kalmış, Fethi ve Sâdık Bey Şam'a kadar uçmuş, sonrasında Şam'dan hareket edip Kudüs yönüne doğru yollarına devam ederlerken,

uçakları Taberiye civarında yere çakılmış ve iki pilot uçuşlarını tamamlayamadan şehit düşmüşlerdi.¹⁰⁵

Hâfız İbrahim'in 1914 yılında neşrettiği ve şehit olan Osmanlı pilotlarını konu aldığı bu şiiri bir mersiye örneğidir. Hâfız, bu şiirini şehit olan Osmanlı pilotlarına vefa borcunu yerine getirmek maksadıyla yazmıştır.

Her iki pilotta uçuş hedefine varamadan şehit olmuş olsalar da Hâfız, şiirinde Osmanlı Devleti'nin iki uçak satın alarak hem halka hem de orduya içinde bulunulan kötü günlerde halka bir bakıma moral motivasyonu sağlamaya çalıştığına vurgu yapmıştır.

رثاء فنجي وصادق¹⁰⁶

أُحِتَ الْكَوَاكِبِ مَا رَمَا كِ وَأَنْتِ رَامِيَةُ السُّسُورِ؟
 مَاذَا دَهَاكَ وَفَوْقَ ظَهْرِهِ رِكِ مَرِيضُ الْأَسَدِ الْهَضُورِ؟
 خَضَعْتَ لِأَمْرَتِهِ الرِّيَا حُ مِنْ الصَّابَا وَمَنْ الدُّبُورِ
 فَعَدَا يُصَرِّفُ مِنْ أَعْنَدِ نَنْتَهَا تَصَارِيْفَ الْقَدِيرِ
 (فَتَجِي) وَهَلْ لِي إِنْ سَأَلْ تْ عَنْ الْمُصِيبَةِ مِنْ مُحِيرِ؟
 وَيَلَاةُ هَلْ جُزْتَ الْحُدُ دَ وَأَنْتِ مَخْتَرِقُ السُّتُورِ؟
 فَرَمَاكَ حُرْسُ السَّمَا ءِ وَتِلْكَ قَاصِمَةُ الظُّهُورِ
 أَمْ غَارَ مِنْكَ السَّابِحَا تْ وَأَنْتِ تَسْبِخُ فِي الْأَثِيرِ
 حَسَدْتِكَ حِينَ رَأَيْتَكَ وَحَدِ دَكَ ثُمَّ كَالْقَلِكِ الْمُنِيرِ
 وَالْعَيْنُ مِثْلُ السَّهْمِ تَنْدِ مُدُ فِي التَّرَائِبِ وَالنُّحُورِ
 حَاوَلْتَ أَنْ تَرِدَ الْمَجْرَ رَةَ وَالْوُرُودُ مِنَ الْعَسِيرِ
 فَوَرَدْتَ يَا (فَتَجِي) الْحِمَا مَ وَأَنْتِ مُنْقَطِعُ النَّظِيرِ
 وَهَوَيْتَ مِنْ كَيْدِ السَّمَا ءِ وَهَكَذَا مَهْوَى الْبُدُورِ
 إِنْ كَانَ أَعْيَاكَ الصُّعُورِ دَ بِذَلِكَ الْجَسَدِ الطُّهُورِ
 فَأَسْبِخْ بِرُوحِكَ وَحَدَهَا وَاصْعَدْ إِلَى الْمَلِكِ الْكَبِيرِ

¹⁰⁵ Osman Yalçın, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yıllarında Bir Kararlılık Göstergesi: “Kıtalararası Osmanlı Hava Seferi”, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, IV/2, 2014, 327-347.

¹⁰⁶ Hâfız İbrahim, 493-494.

إِنَّ رَاعِنَا صَوْتُ النَّعِي ۖ وَفَاتِنَا نَبَأُ الْبَشِيرِ
 فَلَعَلَّ مَنْ ضَنَّتْ يَدَا ۖ هُوَ عَلَى الْكِنَانَةِ بِالسُّرُورِ
 أَنْ يَسْتَجِيبَ دُعَاءَهَا فِي حِفْظِ صَاحِبِكَ الْأَخِيرِ
 بَاتَتْ تُرَاقِبُ فِي الْمَشَا ۖ رِقِّ وَالْمَعَارِبِ وَجَهَ (نُورِي)

2.9. FETHİ VE SÂDİK BEYLERE AĞIT

Ey yıldızların kardeşi (düşen Türk uçağı)! Sen akbabaların keskin nişancısı iken sana ne isabet etti?

Sirtında kurbanını parçalayan aslanın ağılı olmasına rağmen böyle bir musibet neden oldu?

(Aslanın bu) otoritesine Kuzey ve Güneyde esen rüzgarları da itaat etmişti.

O, tam işler yolunda giderken Allah tarafından gelen musibetlere dönüştürdü.

Fethi bey, eğer bela hakkında sorarsam, bana cevap verecek (kimse) var mı?

Çok yazık! Sen gökyüzü ile yeryüzü arasındaki sınırları aştın ve örtüleri delip geçtin mi?

Seni gökyüzünün bekçileri mi fırlattı? İşte bu görünen felakettir.

Yoksa sen gökyüzünde dolaşırken, yıldızlar seni kıskandı mı?

Seni önce tek başına sonra ışık saçan gezegen gibi gördüklerinde kıskandılar.

Nazar, göğüs kemiklerini ve boğazı delip geçen ok gibidir.

Sen ulaşılmaz güç olduğu halde samanyolu galaksisine varmayı çalıştın.

(Ey Fethi!) sen emsalsiz olmana rağmen ölüme ulaştın.

Ve sen gökyüzünün merkezinden aşağı düştün, işte dolunayların düşüşü böyledir.

Eğer bu temiz beden ile tırmanış seni bitkin düşürdüyse.

Sende böylece yalnızca ruhunla uç ve büyük olan hükümdar (Allah'ın) yanına yüksel!

Ölüm haberinin verenin sesi bizi korkutsaydı ve müjdeleyenin haberinden kaçsaydık.

Belki elleriyle Mısır'a mutluluğu sakınan kimse.

Son arkadaşını korumada duasına karşılık vermek için.

Doğu'da ve Batı'da Nuri'nin yüzünü gözlerdi.

RİSÂ' FETHİ VE SÂDİK

Daha önce “Osmanlı Pilotu Fethi Beyi Karşılama” şiirinde anlattığımız gibi Fransa'dan alınan uçağı uçuran pilotların hedefine varmadan ölmeleri hadisesi üzerine şairin kaleme aldığı bir mersiye'dir.

Şair bu iki pilotun şahsında Osmanlı Devleti'ne ve Türk Milletine karşı duyduğu iyi hislerini dile getirmiş, Türklerle Arapların aynı çatı altında ortak duygu ve düşünceleri paylaşabileceğine işaret etmiştir.

الْحَرْبُ الْعُظْمَى¹⁰⁷

لَا هُمْ إِنَّ الْعَرَبَ أَصْبَحَ شُغْلَةً مِنْ هَوَاهَا أُمُّ الصَّوَاعِقِ تَفْرُقُ
الْعِلْمُ يُذَكِّي نَارَهَا وَتُثِيرُهَا مَدَنِيَّةٌ حَرَقَاءُ لَا تَتَرَفَّقُ
وَلَقَدْ حَسِبْتُ الْعِلْمَ فِينَا نِعْمَةً تَأْسُو الضَّعِيفَ وَرَحْمَةً تَتَدَقَّقُ
فَإِذَا بِنِعْمَتِهِ بَلَاءٌ مُرْهَقٌ وَادَّ بِرَحْمَتِهِ قَضَاءٌ مُطْبِقُ
عَجَزَ الرُّمَاءُ عَنِ الرُّمَاءِ فَأَرْسَلُوا كَسَفًا يَمْوُجُ بِهَا دُحَانٌ يَخْنُقُ
تَتَعَوَّدُ الْأَفَاقُ مِنْهُ وَتَنْتَبِي عَنْهُ الرِّيَّاحُ وَيَتَّقِيهِ الْقَيْلُوقُ
وَتَنَابَلُوا بِالْكَيمِيَاءِ فَاسْرَفُوا وَتَسَاجَلُوا بِالْكَهْرِبَاءِ فَأَعْرَفُوا
وَتَنَارَلُوا فِي الْجُودِ حِينَ بَدَا لَهُمْ أَنَّ الْبَسِيطَةَ عَنْ مَدَاهِمُ أَصَيِقُ
نَفَسُوا عَلَى الْحِتَانِ وَاسِعَ مُلْكِهَا فَتَفَنَّنُوا فِي سَلْبِهِ وَتَأَنَّفُوا
مَلَكُوا مَسَاجِحَهَا عَلَيْهَا بَعْدَمَا عَلَبُوا النُّسُورَ عَلَى الْجِوَاءِ وَحَلَفُوا
إِنْ كَانَ عَهْدُ الْعِلْمِ هَذَا شَأْنُهُ فِينَا فَعَهْدُ الْجَاهِلِيَّةِ أَرْفَقُ

2.10. BÜYÜK SAVAŞ

Allah'ım! Batı alev aldı, yıldırımların anası savaşın ateşinden korkuyor.

Bilim onu körüklüyor, bu aşağılık medeniyet o ilimle bağdaşmıyor.

¹⁰⁷ Hâfız İbrahim, *Dîvânu Hâfız*, 400.

Bu da ilmin aramızda zayıfa iyilik yapacak bir nimet ve adeta fıskırarak bir rahmet zannetmiştim.

Birde ne göreyim o ilim nimeti adeta cahil bir beladır ve onun rahmetiyle her tarafı kapsayan bir karedir.

Savaşçılar, savaşçılar karşısında çaresiz kaldı ve etrafı toza boğan bir dumanın dalga dalga yayıldığı bombalar attılar.

Büyük ordu bile o ilmin korkusundan Allah'a sığındı, rüzgarlar ondan uzaklaştı.

Kimya ilmiyle övündüler onu hoyratça harcadılar, elektriği kullanmada birbirleriyle yarıştılar ve onun kullanımında aşırıya gittiler.

İlim onlara nimet olarak geldiğinde onlar atmosfere hiç aldırış etmediler ve yeryüzü onların hor kullanımlarından dolayı şu an çok daha küçüktür.

Geniş özgürce hareket ettikleri için büyük balıkları kışkandırdılar. Bu yüzden onun (denizaltı) şeklini taklit ettiler ve güzel şeyler yaptılar.

Göklerde uçan akbabalara hükmettikten ve onlara sahip olduktan sonra o balıkların üzerlerindeki yüzgeçlerine hâkim oldular.

Eğer çağımızdaki ilim devri bu ise, bizim için Câhiliye dönemi daha çok merhametliydi.

HARBU'L 'UZMÂ

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti ve bütün İslam alemine bir üzüntü hâkim olmuş ve siyaset, fikir adamlarının yanı sıra pek çok şair ve edip de gerçekleşen bu hadiseler karşısında eserler ortaya koymuşlardır. Hâfız da Birinci Dünya Savaşının devam ettiği yıllarda kaleme aldığı, 15 Temmuz 1915 yılında yayınlanan bu şiirinde, Avrupa'da başlayan I. Dünya Savaşı'nın şiddetini, büyüklüğünü ve etkisini, yıldırımların en şiddetlisiyle kıyaslayarak bilimin kitle imha silahları yoluyla savaşın şiddetini beslediğini ve Batı medeniyetinin ilmi bu şekilde yararsız kullanmasını doğru bulmadığını belirtmiştir.

Hâfız, Batı'nın ilim teknik ve medeniyetinin alınması gerektiğine inanan bir aydın tipi oluşturur. Fakat bununla birlikte Batı'nın İslam coğrafyasına ve Müslümanlara öteki gözüyle baktığını fark eden biridir. Bu bakımından diğer çağdaşları arasında farklı duruş sergileyen ender simalardan biridir. Çünkü o,

İngiltere'nin sömürgeci anlayışı karşısında Müslümanların Osmanlı'nın yanında saf tutmaları gerektiğine inanmaktaydı.

أَيَّاصُوفِيَا¹⁰⁸

أَيَّاصُوفِيَا حَانَ التَّفَرُّقُ فَادُّكِرِي إِذَا عُدَّتْ يَوْمًا لِلصَّلَيبِ وَأَهْلِهِ
عُهُودَ كِرَامٍ فِيكَ صَلُّوا وَسَلَّمُوا وَحَلَّى نَوَاحِيكَ الْمَسِيحِ وَمَرِّمِ
وَدُقَّتْ نَوَاقِيسُ وَقَامَ مُزْمَرُ مِنَ الرُّومِ فِي مِحْرَابِهِ يَتَرْتَمِ
عَلَى اللَّهِ مِنْ عَهْدِ النَّوَاقِيسِ أَكْرَمِ فَلَا تُنْكِرِي عَهْدَ الْمَآذِنِ إِنَّهُ
وَلَا يَأْمَنُ (الْبَيْتُ الْعَتِيقُ) الْمُحَرَّمِ تَبَارَكْتَ بَيْتُ الْقُدْسِ جَدْلَانُ أَمِنْ
حِمَاكَ وَأَنْ يُمْنَى الْحَطِيمِ وَ(زَمْرُ)؟ أَيَرْضِيكَ أَنْ تَعْشَى سَنَابِكُ خَيْلِهِمْ
كِتَابِكَ يُتْلَى كُلَّ يَوْمٍ وَيُكْرَمُ وَكَيْفَ يَذُلُّ الْمُسْلِمُونَ وَبَيْنَهُمْ
حَيَاءٌ وَأَنْصَارُ الْحَقِيقَةِ نُومُ نَبِيَّكَ مَحْزُونٌ وَبَيْتُكَ مُطْرَقٌ
وَحَكَّمْتَ فِينَا الْيَوْمَ مَنْ لَيْسَ يَرْحَمُ عَصَيْنَا وَحَالَفْنَا فَعَاقَبْتَ عَادِلًا

2.11. AYASOFYA

Şair Birinci Dünya Savaşı esnasında İtilaf devletlerinin Ayasofya'yı Osmanlı'nın elinden alabileceği korkusuyla kaleme almış, ancak 1932 yılında gecikmeli olarak neşredilmiştir.

Ey Ayasofya! Ayrılma zamanı geldi, sana salât ve selam getiren şerefli kimselerin dönemini hatırla!

Şayet bir gün Hristiyanlar ve halkın için dönersen ve etrafın Hz. İsa ve Hz. Meryem'in resimleri ile donatılırsa.

Çanlar çalınır, mihrabında, Bizans sazları çalınır ve şarkı söylenirse.

(Ezanların okunduğu) minareler dönemini inkâr etme! Şüphesiz Allah indinde o dönem, çanların çalındığı dönemden daha yücedir.

Ey Kudüs! Neşe ve güvenlik içerisinde mübareksin, kutsal Kâbe ise güvensizdir. Etrafını atlarının toynakları kaplaması, Kâbe taşı ile zemzemin istilaya uğraması seni memnun eder mi?

¹⁰⁸ Hâfiz İbrahim, 402-403.

Müslümanlar, aralarında her gün kitabın okunduğu ve o yüceltiildiği halde nasıl zillate düşerler?

Peygamberin üzgün, evin mahcubiyetinden başı öne eğik ve gerçek taraftarların ise uykudadır.

Baş kaldırdık, anlayamadık, sen de bizi adilce cezalandırdın, bugün aramıza merhametli olmayan bir kimseyi tayin ettin.

AYASOFYA

Osmanlı ve Hilafet yanlısı olarak bilinen Hâfız İbrahim, birçok konuda olduğu gibi İslam dünyasının mâbedi Ayasofya için de hassas bir yaklaşım sergilemiş şahsiyettir. Hâfız, Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'un işgal güçleri tarafından işgal edildiği ve Ayasofya'nın da kiliseye çevrileceği söylentilerinin yayıldığı sırada kaleme aldığı, fakat 1932 yılında yayınlanan dokuz beyitlik "Ayasofya" başlıklı şiirinde Ayasofya'ya adeta veda eder.¹⁰⁹

Hâfız bu kasidesinde 15 Şubat 360'da inşa edilen ve sonrasında Hristiyanlar tarafından ibadete açılan İstanbul'daki Ayasofya'dan bahsetmektedir. Şair, "Ey Ayasofya! Ayrılma zamanı geldi, sana salat ve selam getiren şerefli kimselerin dönemini hatırla!" beytiyle, İstanbul'un fethinden sonra kiliseden Camiye çevrilen ve Birinci Dünya Savaşının devam ettiği yıllarda Hristiyanlar tarafından tekrar kiliseye çevrilmesinin söz konusu olduğu Ayasofya'ya hitaben ayrılık vaktinden dem vurup işgalin haberciliğini yapmıştır. Ayrıca Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra yaklaşık beş asır cami olarak Müslümanlara hizmet eden bu mâbet birçok Osmanlı sultanı, alim ve ileri gelen kimseler tarafından ziyaret edilmiş ve ibadethane olarak kullanılmıştır.¹¹⁰ Dolayısıyla şair, bu beytin devamı olarak söz konusu olan o döneme kadar bu manevi atmosferi tecrübe eden önemli şahsiyetleri de dahil edip dinî duyguları etkilemek için okuyucuya aktarmıştır.

Bunun yanında Hristiyan alemi Ayasofya'dan asla vazgeçmemiş buranın tekrar Kilise olmasını asırlarca ümit etmiştir. Tarihi kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında "Yunanlıların en büyük emeli Bizans İmparatoru Kral Konstantin'inin Bizans İmparatoru

¹⁰⁹ Kenan Demirayak, Selami Bakırcı, "Ayasofya ve Arap Edebiyatından İki Şiir", *Yedi İklim*, VIII, 64-65.

¹¹⁰ Demirayak, Bakırcı, 64-65.

olarak törenle birlikte Ayasofya’da tekrar taç giyme arzusuydu.” Bunun hayata geçirilmesi için yapılan planlar arasında Bolşevik zulmünden kaçtıkları iddia edilen binlerce Rum vatandaşının İstanbul’a yerleştirilip Müslümanların Ayasofya etrafındaki evlerini yüksek fiyatlar karşılığında satın almak istediler. Fakat o dönem hükümeti bu durum karşısında tedbir alarak evlerini satmak isteyen kimselere vakıflar nezaretinde satışı izin verildi. Ayrıca hükümet herhangi bir olayı önlemek için bir birlik Türk askerini Ayasofya camii avlusunda tedbir amaçlı görevlendirdi. Ayasofya’nın kiliseye çevrilmesi hususunda verilen tepki sadece İstanbul hükümeti ile sınırlı değil, hükümet gibi Müslüman halk da bu durum karşısında tepkilerini göstermiştir. Bir gün İstanbul’da “Ayasofya’ya çan takıyorlarmış” diye bir söylenti çıktı. Bu yüzden Müslüman halktan büyük bir kitle Ayasofya’ya akın etti. Ancak askerlerin orada nöbet tuttuklarını görmeleri onları rahatlattı.¹¹¹ Yine Hâfız,

“Şayet bir gün Hristiyanlar ve halkın için dönersen ve etrafın Hz. İsa ve Hz. Meryem’in resimleri ile donatılırsa.

Çanlar çalınır, mihrabında, Bizans sazları çalınır ve şarkı söylenirse.

(Ezanların okunduğu) Minareler dönemini inkâr etme! Şüphesiz Allah indinde o dönem Çanların çalındığı dönemden daha yücedir.

Ey Kudüs! Neşe ve güvenlik içerisinde mübareksin, kutsal Kâbe ise güvensizdir.

Etrafını atlarının toynakları kaplaması, Kâbe taşı ile zemzemin istilaya uğraması seni memnun eder mi?

Müslümanlar, aralarında her gün kitabın okunduğu ve o yüceltiildiği halde nasıl zillete düşerler?

Peygamberin üzgün, evin mahcubiyetinden başı öne eğik ve gerçek taraftarların ise uykudadır.

Baş kaldırdık, anlaşımadık, sen de bizi adilce cezalandırdın, bugün aramıza merhametli olmayan bir kimseyi tayin ettin.”

Beyitleriyle Hâfız, Ayasofya’nın olası kiliseye çevrilmesini göz önüne bulundurarak Hristiyan sembollerini kullanmış ve böylece Müslümanların Ayasofya ve İstanbul’un durumunu düşünüp hüzünlenmesine neden olmuştur. Yine şair aynı ihtimali göz önünde bulundurarak Hristiyan ritüellerini, İslam ritüeliyle karşılaştırarak yaklaşık

¹¹¹ Demirayak, Bakırcı, 64-65.

beş asır Müslümanlara hizmet etmiş olan mukaddes Ayasofya'nın ve ezanlarının hatırlanmasını istemiştir. Ayrıca Allah katında İslam dininin diğer dinlerden daha üstün olduğunun vurgusunu yapmıştır. Hâfız, Allah'a yakarıştta bulunarak genel manada Müslümanların kutsal mâbetlerinin huzursuz olmalarına rağmen Hristiyan mâbetlerinin huzurlu oluşundan yakınmaktadır. Hâfız, Hristiyanların İstanbul'u işgal ederek aslında Kabe'ye savaş açmış olduklarını ve bu işgalin bütün Müslümanları ilgilendiren bir husus olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca Müslümanları, İslam'ın yükümlülüklerini şuurlu bir şekilde yerine getirmedikleri için eleştirmiş, yaşanan bu sıkıntının sebebinin Müslümanların kendilerinde aramaları gerektiği hususunu vurgulamaktadır.

الْإِخْفَاقُ بَعْدَ الْكَذِّبِ¹¹²

مَاذَا أَصَبْتُ مِنَ الْأَسْفَارِ وَالنَّصَبِ
نَرَاكَ تَطْلُبُ لَا هَوْنًا وَلَا كَثَبًا
لَا تُطْعِمَانِي أَنْيَابَ الْمَلَامِ عَلَى
وَدِدْتُ لَوْ طَرَحُوا بِي يَوْمَ جِئْتُهُمْ
لَعَلَّ (مَائِي) لَاقَى مَا أُكَابِدُهُ
إِلَيَّ احْتَسَبْتُ شَبَابًا بَتُّ أَنْفَعُهُ
كَمْ هَمْتُ فِي الْبَيْدِ وَالْأَرَامِ قَائِلَةٌ
وَكَمْ لَيْسْتُ الدُّجَى وَالْتُرْبُ نَاعِيسَةٌ
وَالنَّجْمُ يَعْجَبُ مِنْ أَمْرِي وَيَحْسَبُنِي
لَكِنِّي غَيْرُ مَجْدُودٍ وَمَا فَتَيْتُ
وَقَدْ غَدَوْتُ وَأَمَالِي مُطْرَحَةٌ
فَإِنْ تَكُنْ نِسْبَتِي لِشَرْقٍ مَا نَعِي
وَقَاضِيَاتٍ لَهُمْ كَانَتْ إِذَا اخْتُرِطَتْ
وَجَمْرَةٌ لَهُمْ فِي الشَّرْقِ مَا هَمَدْتُ
مَتَى أَرَى (النَّيْلَ) لَا تَحْلُو مَوَارِدُهُ
فَقَدْ غَدَتْ (مِصْرُ) فِي حَالٍ إِذَا ذُكِرَتْ
كَأَنِّي عِنْدَ ذِكْرِي مَا أَلَمَّ بِهَا

وَطَيْتِكَ الْعُمَرَ بَيْنَ الْوَحْدِ وَالْحَبَبِ؟
وَلَا نَرَى لَكَ مِنْ مَالٍ وَلَا نَشَبِ
هَذَا الْعِثَارِ فَلِإِنِّي مَهْبِطُ الْعَجَبِ
فِي مَسْبَحِ الْحُوتِ أَوْ فِي مَسْرَحِ الْعَطَبِ
فَوَدَّ تَعَجَّلْنَا مِنْ عَالِمِ الشَّجَبِ
وَعَزَمَةٌ شَابَتْ الدُّنْيَا وَلَمْ تَشَبِ
وَالشَّمْسُ تَرْمِي أَدِيمَ الْأَرْضِ بِاللَّهَبِ
وَاللَّيْلُ أَهْدَأُ مِنْ جَأْشِي لَدَى النَّوَبِ
لَدَى الشُّرَى ثَامِنًا لِلِسَّبْعَةِ الشُّهُبِ
يَدُ الْمَقَادِيرِ تُقْصِرُنِي عَنِ الْأَرْبِ
وَفِي أُمُورِي مَا لِلضَّصِّ فِي الذَّنْبِ
حَطَّ فَوَاهَا لِمَجْدِ التُّرْكِ وَالْعَرَبِ
تَدَثَّرَ الْعَرَبُ فِي ثُوبٍ مِنَ الرَّهَبِ
وَلَاعَلَاهَا رَمَادُ الْخَنْتِلِ وَالْكَذِبِ
لِعَيْرِ مُرْتَهَبٍ لِلَّهِ مُرْتَقِبِ
جَادَتْ جُفُونِي لَهَا بِاللُّؤْلُؤِ الرَّطَبِ
قَرْمٌ تَرَدَّدَ بَيْنَ الْمَوْتِ وَالْهَرَبِ

¹¹² Hâfiz İbrahim, 430-433.

إِذَا نَطَقْتُ فَقَاعَ السِّجْنِ مُتَّكِّئًا
 وَأَيْشَتَكِي الْفَقْرَ عَادِينَا وَرَائِحَنَا
 وَالْقَوْمُ فِي (مِصْرَ) كَالِإِسْفَنْجِ قَدْ ظَفِرَتْ
 (يَا آلَ عَثْمَانَ) مَا هَذَا الْجَفَاءُ لَنَا
 تَرَكْتُمُونَا لِأَقْوَمِ مُخَالِفِنَا
 وَإِنْ سَكَتُ فَإِنَّ النَّفْسَ لَمْ تَطِبْ
 وَخُنُّنُ نَمَشِي عَلَى أَرْضٍ مِنَ الذَّهَبِ
 بِالْمَاءِ لَمْ يَبْرَكُوا ضَرْعًا لِمُحْتَلِبِ
 وَخُنُّنُ فِي اللَّهِ إِخْوَانٌ وَفِي الْكُتُبِ
 فِي الدِّينِ وَالْفَضْلِ وَالْأَخْلَاقِ وَالْأَدَبِ

2.12. ZAHMET ÇEKTİKTEN SONRA BAŞARISIZ OLMAK

*Sen hayatını yaya ve atlar üzerinde tükettin, yolculuk ve yorgunluktan ne elde ettin?
 Seni soylu bir mülk sahibi olarak değil, basit ve yakın olmayanı isterken görüyoruz.
 Beni aslanın keskin azı dişlerine yem etme! Çünkü ben çok korkuyorum.
 Balinaların yüzdüğü denizde ya da halk tiyatrosunda ben onlara geldiğim gün keşke
 onlar beni kovsalar.
 Belki de benim katlandığım sıkıntılara Mani'de¹¹³ katlansaydı, bu kötülükler
 dünyasından bir an önce çıkmamızı isterdi.
 Gençleri gözledim, onlarla arkadaş oldum, dünyanın ne kadar da kötüleştiğini
 gördüm.
 Beyaz ceylanların öğlen uykusunda ve güneşin yeryüzüne ateş gönderdiği esnada kaç
 kere yolumu kaybettim.
 Toprak uykulu iken ve gece, felaketler karşısında ruhumu uyuturken nice karanlık
 (elbisesini) giyindim.
 Yıldız benim durumuma hayret ediyor ve beni yedi gezegenin dönüş halinde sekizinci
 olarak zannediyor.
 Fakat benim şanssız oluşum iktidarların elinin beni amaçtan uzaklaştırmasından geri
 durmuyor.
 Emellerim boş, işlerimde kertenkele kuyruğu kadar ilerleme olmadığı halde ertesi
 günü çıktım.
 Eğer Doğuyla bağımın olmasının bahtıma bir engeli olsaydı, vah Türklerin ve
 Arapların şerefine!
 Ve onların keskin kılıçlarına ki kınından çıkarıldığında Batı korku elbisesine bürünür.*

¹¹³ Maniheizm'in kurucusu, 216 yılında Güney Mezopotamya'da doğdu. Geniş bilgi için bkz. Şinasi Gündüz, "Maniheizm", DİA, Ankara 2003, XXVII, 575-577.

Doğu 'da sönmeyen ve üzerinde hile ve yalan küllerinin yükselmediği bir kor parçası vardır onların.

Ben Allah'tan korkmayanla ve onun (kurallarını) gözetmeyenler için Nil'in kaynaklarının onlara tatlı olmadığını ne zaman göreceğim?

Mısır adı anıldığında göz kapaklarım ona yaşlı inciler döker hale gelmiştir.

Adeta ben Mısır'a acı veren şeyi hatırladığımda, ölümle kaçış arasında gelip giden bir yiğidim.

Ne zaman (Mısır) hakkında konuştuğumda, hapishane köşeleri dayanağım olur, ben ne zaman konuşursam gönlüm memnun olmaz.

Biz altından bir toprak üzerinde yürürken geçmişimiz ve geleceğimiz fakirlikten şikâyet mi etmeli?

Sömürgeciler Mısır'ı, (damardan) suyu emen sünger gibi emdiler, süt içene bir meme dahi bırakmadılar.

Ey Osmanlı! Biz sizinle Allah ve Kitap indinde kardeş olduğumuz halde, bize bu cefa da ne?

Bizi dinde, şerefte, ahlakta ve edepte bize karşı olan bir milletin eline bıraktınız.

EL-İHFAK BA'DE'L-KEDD

Hâfız İbrahim, Mısır'ın İngiliz işgal altında olduğu yıllara denk gelen 1900 yılında yayınlanan şiirinde,

“Ben Allah'tan korkmayanla ve onun (kurallarını) gözetmeyenler için Nil'in kaynaklarının onlara tatlı olmadığını ne zaman göreceğim?

Mısır adı anıldığında, göz kapaklarım ona yaşlı inciler döker hale gelmiştir.”

Beyitleriyle Hâfız, artık hayatın ona zor geldiğini bu şartlar altında yaşamamanın bir anlam ifade etmediğini dile getirir. Şair, Mısır'ın İngiliz İşgali altında oluşuna üzülen geçmiş devirlerde bu topraklardaki Türk-Arap hakimiyeti ve saygınlığına olan hasretine vurgu yapar.

SONUÇ

1890 ile 1930 yılları arasında Modern Mısır şiirine iki büyük şair damgasını vurmuştur. Bunlar, Ahmet Şevkî ile Hâfız İbrahim'dir. Her iki şair de soy olarak Türklükle bağlantıları vardır. Çalışma konumuz olarak incelediğimiz Hâfız İbrahim, aslında bir Mısır milliyetçisidir. Fakat onun milliyetçilik anlayışı salt Arap ırkçılığına dayanmaz. Aksine Mısır'ın topyekûn kalkınma idealine dayalıdır. Bununla birlikte şiirlerini ayrıntılı bir şekilde inceledikten sonra şiirlerinde "İslam Birliği" fikrini sanki bir üst kimlik olarak yerleştirmeye çalıştığını gördük. Çünkü Hâfız, özelde İslam coğrafyasının önemli bir parçası olan Mısır Arap toplumunun kalkınabilmesi için genelde Osmanlı Devleti ve onun bünyesindeki hilafetin güçlü ve sağlam bir şekilde ayakta durmasına bağlamıştır. Çalışmamıza konu aldığımız hemen her şiirinde Mısır'ın Osmanlı'dan kopmaması gerektiğine, aksi takdirde başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupalı sömürgecilere yem olacağı tehlikesine vurgu yapmıştır. Hâfız Batı tarzı bilim, sanayi ve teknolojide kalkınmanın gerektiğini söylemekle birlikte Doğu İslam medeniyetinin özünü oluşturan insan odaklı mistik ruhu korumanın gerekliliğine her zaman inanmıştır. Bu bağlamda şair, Osmanlı Devleti'ni ve İstanbul'u Hilafetin merkezi, Müslümanların kalbinin attığı yer olarak düşünmüştür. Kaleme almış olduğu Osmanlı muhtevalı şiirlerinde devletin iç ve dış odaklı siyasî, sosyal, dinî ve kültürel sorunları Osmanlı Devleti'nin bir ferdi gibi kendine dert edinmiştir.

Tüm bu hususları göz önünde bulundurduğumuzda Çağdaş Mısır Arap Şairlerinden biri olan Hâfız İbrahim'i aşağı yukarı aynı döneme denk gelen Osmanlı Tanzimat dönemi aydınlarından Ahmet Cevdet Paşa, Ziya Paşa vd. edip, şair, ilim ve fikir adamlarıyla özdeşleştirebiliriz.

KAYNAKÇA

- Çetin, M. Nihat, “Arap”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 272-323.
- Dayf, Şevkî, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Mu'âsir, Dâru'l-Me'ârif*, Kahire, 1971.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi- Osmanlı Dönemi, 1. Baskı Fenomen*, Kayseri 2015.
- , *Hâfız İbrahim'in Türkiye ve Türklerle İlgili Bazı Siyasî Şiirleri*, Türk Yurdu, Nisan 1994, C.XI S.80, 23-30.
- Demirayak, Kenan, Bakırcı, Selami, “*Ayasofya ve Arap Edebiyatından İki Şiir*”, Yedi İklim, C.VIII, Sayı:55.
- el-Fâhûrî, Hannâ, *el-Câmi fi Târihi'l- Edebi'l- Arabî el-Edebu'l-Hadis*, 1.Baskı, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1986.
- Emin, Ahmed, *Dîvânu Hâfız İbrâhîm*, 1.Baskı için yazılan mukaddime, 3.Baskı, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l- 'Âmme li'l- Kuttâb, Kahire 1987.
- Er, Rahmi, *Modern Mısır Romanı- I (1914-1944)*, Hece Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2015.
- , *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2012.
- Fazlıoğlu, Şükran, *Arap Romanında Türkler*, Küre Yayınları, İstanbul, 2015
- Hâfız İbrahim, *Dîvânu Hâfız İbrahim*, thk. 3.Baskı, el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l- 'Âmme li'l- Kuttâb, Kahire 1987.
- , *el-Müellfâtu'l Kâmile*, Hindâvî, 2012.
- Kalın, İbrahim, *Ben, Öteki ve Ötesi*, Küre Yayınları, 10.Baskı, İstanbul, 2017.
- İsmail, Kâni, *Dîvânu Hâfız İbrahim*, 2.Baskı için mukaddime, thk. Ahmed Emin vd, 3.Baskı, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l- 'Âmme li'l- Kuttâb, Kahire 1987.
- Landau, Jacob, M, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, (Türkçe'ye Çev., Bedrettin Aytaç), Gündoğan Yayınları, Ankara 2002.
- Mitchell, Timothy, *Mısır'ın Sömürgeleştirilmesi*, Türkçe'ye Çev., Zeynep Altok, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

- Savran, Ahmet, *19. yy. Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1991.
- Ürün, Ahmet Kâzım, *Ahmet Şevkî ve Türkiye ile İlgili Şiirleri*, Konya 1998.
- Yalar, Mehmet, *Modern Arap Şiiri*, Arasta Yayınları, Bursa 2003.
- Yalçın, Osman, “*Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Yıllarında Bir Kararlılık Göstergesi: “Kıtalararası Osmanlı Hava Seferi”*”, Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, IV/2, 2014 Antalya.
- Yazıcı, Hüseyin, “Hâfız İbrahim”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 91.
- , *Göç Edebiyatı, Doğuyu Batıya taşıyanlar Ortadoğu Hristiyan Arap Edebiyatçılarının Batıdaki Öncü İsimleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2002.
- Yılmaz, Nurullah, *Modern Arap Şiirinde Yeni Bir Eğilim Kasidetu’n Nesr*, Fenomen Yayınları, Kayseri 2017.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ömer Faruk KARAKUŞ
Doğum Yeri ve Tarihi	İzmit/1992
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü (2011-2015) Atatürk Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Sosyoloji Lisans (2013- Halen)
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü (2017-?)
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı Kocaeli Dinî Yüksek İhtisas Merkezi, Typ (2015-2016)
İletişim	
e-Posta Adresi	omerfkarakus41@gmail.com
Tarih	